

ОДБРАНА

Заклетва војника

ОДАНОСТ ОТАЏБИНИ

Специјални прилог

СРБИЈА У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

НОВИНСКИ ЦЕНТАР

ОДБРАНА

ПРЕПОРУЧУЈЕ
КАПИТАЛНО
ИЗДАЊЕ

ПОПУСТ
40%

ЗЕМЉА ЖИВИХ

310116

Аутори: Владимир Стојанчевић, Љубодраг Динић и Ђорђе Борозан

Угледни аутори Владимир Стојанчевић, Љубодраг Динић и Ђорђе Борозан написали су текст за репрезентативно издање „ЗЕМЉА ЖИВИХ“ који је дат у двојезичном слогу на српском и енглеском језику. Писан је на темељу потврђених чињеница и поткрепљен до сада необјављиваним историјским документима који појашњавају сложеност теме. Реч је о генези српско-албанских односа у 19. и 20. веку. Корени садашњих (не)прилика дубоки су више од две стотине година и неопходно је добро их изучити како би неке актуелне појаве биле много јасније. Прецизан научни приступ теми, јасна методологија истраживања и свима разумљива писана реч јесу додатне вредности књиге која садржи поуке и за наредне генерације.

Благослов за штампање књиге дао је Патријарх српски господин Павле.

Књига је врхунски опремљена, у тврдом повезу, смештена у кутију, обима 372 стране, формата 28,3 x 29 цм. Цена књиге је 7.560,00 динара.

Сада са попустом по цени **4.536,00** динара Наручбеницу и примерак уплатнице послати на адресу: НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд.

Књига се може набавити и у нашој књижари – у Београду, Васе Чарапића 22

НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд
тел: 011/3241-026, телефакс: 011/3241-363.
жиро-рачун: 840-49849-58

НАРУЧБЕНИЦА

Наручујем ..... примерака књиге: „ЗЕМЉА ЖИВИХ“

Књиге ћу платити (заокружити број):

- 1) одједном (плаћање унапред) по цени од 4.536,00 дин. за примерак,
- 2) на кредит по цени од 7.560,00 дин. за примерак у ..... месечних рата (највише 6 рата, минимални износ рате 1.000,00 динара) по ..... динара, уз оверену административну забрану.

Код плаћања унапред уз наручбеницу послати доказ о уплати целокупног износа увећаног за поштарину у износу 200 динара.

Купци на кредит достављају административну забрану (образац се добија од НЦ „ОДБРАНА“) оверену у Војној пошти или предузећу у коме су запослени. Рекламације у случају неуручивања књига примамо у року од 30 дана.

Купац.....
(име, очево име, презиме)

Матични број грађана ..... Број личне карте .....

издате у МУП .....

Улица и број .....

Место и број поште ..... Телефон .....

Датум ..... Потпис наручиоца

JUGOIMPORT-SDPR J.P.

***-integrišuća snaga srpske odbrambene
industrije-***

... intenzivno prisustvo na globalnom tržištu i ulaganje u sopstvene projekte i kapacitete razvoja i proizvodnje naoružanja i vojne opreme, a uz intenzivnu marketinšku i komercijalnu podršku proizvodnim i razvojnim programima srpske odbrambene industrije, osnovi su poslovne strategije Jugoimport-SDPR...

...sa ponosom ističemo da JUGOIMPORT-SDPR, kao integrišuća snaga odbrambene industrije Republike Srbije, posle više godina intenzivnih napora u sprovođenju svoje poslovne strategije, upravo omogućava da se srpska odbrambena industrija približi značajnom mestu na globalnom tržištu-NVO; takvo mesto nam realno i pripada u saglasnosti sa našim tehnološkim i ljudskim potencijalima i bogatoj tradiciji...

YUGOIMPORT-SDPR

11150 Beograd, Bulevar umetnosti 2; Phone: (+381 11) 222 44 44, 222 44 00; Fax: (+381 11) 222 45 77, 222 45 99; P.O. Box: 23;
E-mail: fdsp@eunet.yu; www.yugoimport.com

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Ратника“, чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

Уредници

Драгана Марковић (специјални прилози)
Мира Шведић (арсенал)

РЕДАКЦИЈА:

Александар Антић, поручник фрегате,
Душан Глишић (фељтон, историја и традиције),
мр Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, мајор (одбрана),
Сања Савић (интернет)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастиан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влачић,
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Мијалковски, мр Зоран Миладиновић,
Предраг Милићевић, Милан Милкић,
Крстан Милошевић, др Милан Милошевић,
др Александар Мутавић, Благоје Ничић,
Никола Остојић, Никола Оташ, Иштван Пољанац,
Будимир М. Поподић, Влада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници), Весна Јовановић

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Звонко Перге, Даримир Банда (фоторепортери)

Језички редактори

Мира Поподић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-104; 3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241-257; 23-808
Секретар редакције 3241-363; 23-078
Редакција 3241-104; 23-810; 3201-576; 23-576
Прелом 3240-019; 23-583
Дописништво Ниш 018/509-481; 21-481
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.yu
redakcija@odbrana.mod.gov.yu

Internet

www.odbrana.mod.gov.yu

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара.
За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,

Македонска 29
ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења војних новинара

Снимко Горан СТАНКОВИЋ

52

САДРЖАЈ

ИНТЕРВЈУ

Професор др Бела Балинт, трансфузиолог, хематолог и књижевник

ФИЛОЗОФИЈА ЈЕДНОГ ПОТПИСА 8

Per aspera

МЕМОАРИ РЕЗЕРВИСТЕ 13

Бомбардовање – девет година касније

ИЗМЕЂУ ОПРОШТАЈА И НЕЗАБОРАВА 16

Израелски амбасадор Артур Кол

ЖИВОТ СА ИЗАЗОВИМА 18

Амбасадор Руске Федерације Александар Алексејејев

КОСОВСКИ СИНДРОМ 19

ОДБРАНА

Мешовита артиљеријска бригада Копнене војске

ТОНА ЧЕЛИКА ЗА ТРИ СЕКУНДЕ 26

ТЕМА

Безбедност саобраћаја на нашим путевима

СМРТОНОСНИ ИЗАЗОВ БРЗИНЕ 30

ПРИЛОГ

Србија у Првом светском рату

ПОГЛЕД ИЗ МАЊЕ ПОЗНАТОГ УГЛА 35

Са галерије

ПРОЛЕЋЕ

51

ДРУШТВО

Биометрија, безбедност и људска права

УЧИТАВАЊЕ ЗНАЧЕЊА

52

Отворених очију

ПОЕТИКА ПАТРИОТИЗМА

57

Јавност у Србији о сектору безбедности

ЗНАМО ЛИ КО НАС БРАНИ

58

Саветовалиште за дијабетичаре и у ВМЦ „Славија“

КАД ШЕЋЕР ЗАГОРЧИ

60

СВЕТ

Напад на Сирију

ОПЕРАЦИЈА „ВОЋЊАК“

62

Совјети у авганистанском рату

ДЕВЕТА ЧЕТА

65

Паралеле

ПОУКЕ ИЗ ЧЕЧЕНИЈЕ

69

ФЕЉТОН

Несмртоносна оружја

СМАЊИТИ БРОЈ ЖРТАВА

72

ДУГ

Н ова генерација војника спремна је да дуг отаџбини одслужи у јединицама Војске Србије. На величанственим скуповима у центрима за обуку заветовали су се да ће бранити своју земљу онако како су то радиле и бројне генерације пре њих. Времена су, истина, била и тежа и лакша но што су данас, и увек су их пратили специфични безбедносни изазови. Због тога су одбрана земље и војна моћ као најзначајнији стуб националне безбедности на нашим просторима увек имали прворазредни значај.

Свој дуг отаџбини испунили су својевремено и припадници резервног састава који су 1999. године, заједно са професионалним саставом војске, стали на браник спремни да се одлучно супротставе бројнијем и знатно надмоћнијем агресору. Задатак су успешно обавили, а тек сада су решили да то и наплате. У време када се на дипломатском плану води жестока битка за очување суверенитета и територијалне целокупности земље, дигла се резервна војска, организованије и сложније него на мобилизацију, како би остварила право на наводно неисплаћене ратне дневнице.

Тужбе и судске одлуке више нису најпогодније средство да се дуг наплати. На тај начин окористили су се они најбржи, најспретнији и, наравно, они најближи судијама и адвокатима који су злоупотребили службени положај, вешто искористили процесна правила и дошли до великих сума новца.

Резервисти Топличког округа, најупорнији у својим захтевима, показали су да постоје и други начини да се дуг наплати. Вишемесечним протестима, штрајковима и блокадама саобраћајница принудили су владу на компромисно решење да им се исплати једнократна помоћ на име тога што живе у неразвијеним општинама Бојник, Лебане, Куршумлија и Прокупље, без обзира на то што је Министарство одбране доказало да су све обавезе према војним резервистима измирене још 1999. и 2000. године и што су сва документа у вези са тим дата на увид јавности.

Уместо да ситуацију смири и доведе у ред, кратковидна одлука изазвала је „домино ефекат“. У целој земљи формирани су организациони и штрајкачки одбори, праве се спискови, организују протести и блокаде како би се влада приморала на нови уступак. У Лесковцу је дошло и до сукоба са полицијом, а у јеку предизборне кампање није изостала ни политичка подршка појединих странака.

Држави неће бити лако да изађе на крај са тим проблемом, а актуелна техничка влада ће га само пролонгирати до избора нове која ће радити пуним капацитетом. Међутим, нереално је очекивати да ће се ствари вратити на почетак. Отишло се предалеко. Држава не сме једном да буде мајка а другом маћеха. Мора да мери истим аршином. Кад-тад мораће да отклања штету учињену погрешним одлукама надлежних органа, као што је то било са дугом према војним и цивилним пензионерима, девизним штедишама или као што ће то можда бити са дугом према запосленима у Министарству одбране и Војсци који годинама нису примали плате у складу са законом. Дуг је дуг. ■

МИНИСТАР
ШУТАНОВАЦ
ПОСЕТИО
АЛЖИР

Министар одбране
Драган Шутановац пренео је
председнику Алжира
Абделазизу Бутефлики
поздраве председника Србије
Бориса Тадића и дубоку
захвалност за принципијелан
став о Косову и Метохији
који та држава заступа

ЗАХВАЛНОСТ
ЗА ПОДРШКУ

– Сматрамо да је одбрана међународног права једини прави став и тај став има и Алжир – рекао је министар Шутановац новинарима после сусрета са председником Бутефликом.

Министар Шутановац је оценио да је посета делегације Министарства одбране Србије, коју је предводио, стратешког карактера. Са председником Алжира, министром одбране и војним званичницима те државе, током дводневне посете, 25. и 26. марта, вођени су конструктивни разговори о војнотехничкој и војноекономској сарадњи.

Првог дана посете министар Шутановац састао се са министром одбране Алжира Абделмалеком Гуеназијем са којим је разговарао о могућностима за војноекономску сарадњу и за школовање алжирских студената на Војној академији у Београду.

Министар Шутановац је изразио очекивање да ће Србија у будућности имати озбиљну сарадњу са Алжиром, као земљом у експанзији.

– Постоји много ствари из војне индустрије које можемо да понудимо. Они су заинтересовани првенствено за великокалибарску муницију. Ми имамо знање и искуство од раније и можемо да направимо заједничку инвестицију, једну фабрику овде да

је воде наши стручњаци – прецизирао је министар.

Према његовом мишљењу, постоји и заједнички интерес у области борбе против тероризма, где би представници две војске могли заједно да вежбају и размењују искуства.

Такође је додао да је Србија Алжиру понудила могућност школовања будућих официра на Војној академији, али и дошколовања на Војномедицинској академији.

Како је нагласио, први студенти из Алжира очекују се већ у септембру, а један број њих ће се школовати о трошку Министарства одбране Србије, које је донело одлуку да школује један број будућих официра из пријатељских земаља.

То је стратешка, а не тактичка одлука, истакао је министар Шутановац, и објаснио да је у посетама страним земљама, као и овога пута Алжиру, имао прилику да сретне официре који су се школовали у Београду и да сматра да они могу да утичу на будућу сарадњу.

Констатујући да војна сарадња са Алжиром поново може да буде на некадашњем нивоу, министар одбране истакао је да Алжир има велики капацитет, а Србија знање, и зато би могли да се раде заједнички пројекти.

Министар Шутановац је изразио задовољство што је, после 50 година, из Београда у Алжир донео колекцију снимљеног материјала за време алжирске револуције, који је био у Србији. Тај материјал је сада власништво Алжира.

Делегација Министарства одбране Србије посетила је и војни музеј те земље, у којем су изложене фотографије београдског сниматеља Стевана Лабудовића настале у време алжирске борбе за ослобођење од Француске, крајем педесетих и почетком шездесетих година.

Министар Шутановац је положио и венац на Гроб незнаног јунака у алжирском главном граду, а посетио је и гробље српских војника из Првог светског рата, где је такође положио венац. На том гробљу, формираном између 1916. и 1919. године, почивају посмртни остаци 324 страдала припадника српске војске. У то време у неколико приобалних градова у Алжиру налазило се више француских војних болница у којима су збрињавани рањени и исцрпљени српски војници који су пребачени са грчких острва Крф и Видо.

(Фонет)

ОДАНОСТ ОТАЏБИНИ

СНИМАО Г. СТАНКОВИЋ

Свечаности полагања заклетве војника мартовске партије одржане су 22. марта у центрима за обуку Војске Србије у Сомбору, Панчеву, Јакову, Ваљеву, Зајечару, Крушевцу и Лесковцу

Централној свечаности у Четвртм центру за обуку у Ваљеву присуствовали су министар одбране Драган Шутановац, начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Здравко Понош, командант Команде за обуку генерал-мајор Љубиша Диковић, представници општине Ваљево, СПЦ, МУП-а, привреде тог краја и преко 2.000 грађана из Београда, Новог Сада, Чачка, Ужица и других градова централне и западне Србије, међу којима и велики број родитеља, родбине и пријатеља младих војника који су положили завет отаџбини.

Честитајући војницима дату заклетву, министар Шутановац изразио је задовољство њиховим опредељењем да војни рок одслуже у униформи у Војсци Србије. Обраћајући се родитељима младих војника, министар је истакао да су они „своју децу послали у Војску у времену у коме су ризици и изазови на јако високом нивоу“, али да др-

СНИМАО З. ПЕРИЋ

жава и Војска чине максималне напоре да очувају стабилност и да ничији животи, ни војника ни грађана, не буду угрожени.

Обраћајући се официрима и подофицирима, Шутановац је истакао да су они у овим тешким временима показали потпуну зрелост и нису поклекли пред изазовима, испуњавајући оне циљеве за које се залаже Влада Србије, а то је да у деловима Србије у којима нема дестабилизације, као и оним у којима прети опасност од дестабилизације, пре свега у Копненој зони безбедности, очувају мир и стабилност, како би обезбе-

дили услове за решавање свих проблема мирним путем.

– Времена за нама нису била лака, али садашње време је можда највећи изазов у 21. веку, посебно за наш народ и нашу државу. Очекујем да се старешине који обучавају младе војнике према њима опходе као према својој деци, а од војника очекујем да из војске понесу најлепше успомене и стекну пријатеље за цео живот – рекао је министар Драган Шутановац на свечаности полагања заклетве у Ваљеву.

Одговарајући на питања новинара, министар Шутановац је ситуацију на Косову и Метохији после 17. марта оценио стабилном, без обзира на све изазове који потресају Косово и Метохију ових дана.

– Ситуација се стабилизује, не само на Косову већ и у региону – рекао је министар.

– Ми смо и тих дана и касније у комуникацији са Кфором чинили напоре да се не користи прекомерна сила, да се избегну жртве, до којих је нажалост дошло. Губитак људског живота је велика опомена свима који су олако схватили могућности да се неке ствари решавају силом.

На питање о евентуалном смањењу инвестиција у Србији због појачане нестабилности, министар Шутановац је подсетио на уговор СДПР-а, потписан са Министарством одбране Ирака пре више месеци, вредан 235 милиона долара, који чека смиривање ситуације.

– Не верујем да ће неко у политички нестабилну земљу уплатити толику суму –

оценио је министар, истичући да Влада Србије и даље чини напоре да иностраним инвеститорима објасни да је ситуација у нашој земљи стабилна, без обзира на све изазове у региону.

– Иако смо војну сарадњу спустили на тзв. технички ниво, свесни смо да се ти облици сарадње граде годинама, а могу се упропастити за дан. Зато чинимо напоре да тамо где постоје могућности очувамо различите облике војне сарадње – рекао је министар Шутановац у Ваљеву. ■

Д. ГЛИШИЋ

ПРОФЕСОР
ДР БЕЛА БАЛИНТ,
ТРАНСФУЗИОЛОГ,
ХЕМАТОЛОГ
И КЊИЖЕВНИК

ФИЛОЗОФИЈА ЈЕДНОГ ПОТПИСА

Изазови и нови кораци су попут игре. Једино тако они имају свој значај. Тек када ствари сведете на њихову најпростију суштину и када тако издвојене делове, по неким својим правилима покушавате да сложите у нову целину, можете добити неку „нову хармонију“ као резултат. Понекад и сами бивате изненађени исходом, том случајном, а никад случајно насталом новом функционалношћу. Да, то јесте изазов.

Поступком помало филозофски појашњеним у поднаслову текста, с временом су освајани неки нови простори у научноистраживачком раду професора др Беле Балинта, начелника Одељења за хемотерапију и аферезно лечење Института за трансфузиологију Војномедицинске академије, члана Академије медицинских наука СЛД, научног саветника Института за медицинска истраживања Универзитета у Београду, професора трансфузиологије ВМА, а по позиву, и на медицинским факултетима у Нишу, Новом Саду, Бањалуци и Милану. За тај професионални искорак у поље новог, професор Балинт је недавно добио годишњу награду за најбољи научноистраживачки рад у Министарству одбране и Војсци Србије. Тај податак је непосредни повод за разговор који следи, а разлога има више. Један од њих би био и покушај да се одгонетањем идеје, разлога, смисла и времена, донекле представи унутарњи свет једног човека, научника, мада би он радије рекао истраживача, песника, књижевника, који сведен у облике слова стаје у потпис – Бела Балинт. А тај потпис носи око шестсто научних и стручних радова, четрнаест научних монографија, односно уџбеника за последипломску наставу на Медицинском факултету, четири самосталне збирке поезије или слободних текстова – мисли.

▣ Судбином одређени или појединачним енергијама обликовани, наши животи се одвијају на различите начине. Шта је то што је одредило Ваш живот, што га је учинило баш оваквим какав јесте? То, наравно, могу бити људи, догађаји, процеси, избори, тренуци...

– Питање је комплексно. Избор професије је, свакако, одређујући. Ја сам свега два или три дана размишљао о томе да ли да postanем лекар или не. Из све душе, најкорелије сам мрзео надмену сорту лекара, који себе на неки начин самовољно изнад осталих људи постављају. Сматрао сам их неоправдано и неосновано препопентним људима, који неретко дају себи слободу да изигравају мале богове. Потичем из породице математичара. Математика, примењена математика или логика су, вероватно, најбитније за решавање проблема било које врсте. Размишљајући о томе чиме ћу да се бавим, знао сам да ће то бити нека од природних наука. Можда електротехника. И дан-данас, по потреби и у складу са својим скромним могућностима и умећем, поправљам различите покварене апарате. Хемија? Пре месец дана сам отворио бо-

цу коју сам затворио пре четрдесетак година, у покушају да направим нитроглицерин. Нису то биле само дечије игре. Имао сам своју малу лабораторију, коју сам једном чак и запалио. Микробиологија ме такође привлачила крајем шездесетих година. У суштини, и нисам био свестан шта је то, шта све покрива, али је лепо звучало. С временом сам схватио да „научника и расејаних професора“ нема. Додуше, има их само на страницама књига, односно на филмском платну.

Сећам се да сам једне среде пре подне, као дете, гледао филм о Пјеру и Марији Кири, касније о Роберту Коху. Они су били, бар на филму и у очима тог детета, прави научници. Могао бих рећи, на пример, „умни диносауруси“ деветнаестог или ранијих векова, са свим одликама тих доминантних бића свог времена. Тек знатно касније, негде око двехиљадите, постао сам свестан да већ десет година радим и у Институту за медицинска истраживања, да сам стекао звање вишег научног сарадника и да сам, на известан начин, попримио неке одлике ликова из поменутог филма мог раног детињства. Схвативши, такође, да у свему томе, у том бављењу науком, можете бити само део неког зупчаника, чак ни цео зупчаник, а још мање суштински или кључни, односно саставни део неке машине, која без застоја ради, нешто ново и битно ствара. Само део целине, тачније саставни део тимског рада. (При том не мислим само на нашу земљу, него пре свега на наше доба.) Ту сам негде и данас. А у свему томе, својим утицајем и приступом прилично су ме формирала тројица професора. Наставник физике из основне школе, уградивши у мој профил основе електротехнике, затим професор хемије из средње школе, који ме научио да логично размишљам, а трећи је био (макар то звучи помало необично) заправо мој отац, професор математике, који је – поред тога што би нам предочио основе геометрије, аритметике, али и примењене математике – тако темељно темпирао своја предавања да је на сваком часу остављао шездесетак секунди за питања. Златних шездесет секунди за недоречено и неразјашњено. Од њега сам учио ту наизглед сурову, а касније примењену логику, која се усађује вежбањем математичких задатака, а потом се примењује у животу.

Због професора патологије на факултету чак сам изгубио годину, али свакако желим да га поменем, штавише истичем његову виртуозност у сагледавању суштине поремећаја и болести људског организма. Када сам следећег наредног рока полагао тај испит (у ери експанзивног развоја моје књижевне и донекле ликовне активности), треба споменути да сам имао косу до рамена, понекад и браду – скочио је у једном тренутку и питао: „Какав ћете Ви бити лекар“. Хладнокрвно, боље речено са детињастом искреношћу одговорио сам без и секунде двоумљења: „Спортски“. А то сам, заправо, и хтео, будући да сам био спортиста. Тај професор је имао специфичан приступ учењу: говорио нам је да је довољно да измислимо неко непостојеће или непознато ткиво, опишемо структуру, функције које оно има, а он ће нам рећи какве су потенцијалне болести тог ткива. И – то и јесте оно што се медицином може назвати! Од човека који ме прихватио овде, у Институту за трансфузију ВМА, учио сам приступ постављању стручних проблема, прецизан и бескомпромисан, каткад наизглед ситничав прилаз проблему, без ислуштања икаквих ситница, решавање постављене медицинске дилеме, па све до финализације процеса – а то је писање стручног текста, свакако, са претходном анализом и поређењем уочених резултата. Будући да сам се и раније бавио писањем, требало је да направим неку врсту двоструког обрта – пребацивање са једног језика на други, али и са литерарног на стручни, будући да оба имају своја писана и неизречена правила.

□ *Још нисмо стигли до медицине.*

– Негде 1970. и 1971. године два пута сам узастопце добио прву награду за режију на такмичењу аматерских позоришта. Мислим да сам у уметности – или боље речено у покушају уметничког приступа реалности – управо у области режије био најјачи. При томе мислим на упоређење других уметничких дисциплина и мултимедијалних перформанси којима сам се бавио током седамдесетих година. Наиме, писао сам прозу, потом авангардни, боље речено неоавангардни слободни текст (неки су мислили да је то поезија, а беху то само мисли наређане у облик стихова), есеје и две антидраме. Ипак, режија је била моја најјача експозиција. Наравно, позоришна. Режирао сам Сартра, Бекета, Хандкеа, неке поставангард-

не писце, чак сам средином седамдесетих покренуо и експериментално позориште у Новом Саду. Заиста сам размишљао да напишем режију после гимназије. После два-три дана схватио сам, боље речено видео сам на основу конкурса, да ми је на медицину, на основу успеха из средње школе, упис осигуран без пријемног испита. Некако се примакло и лето. Биохемија се тада студирала у Заргебу. Ја се нисам укрцао у тај воз. Тако ми није, наравно, помало шаљиво формулисано, преостало ништа друго него да будем лекар. Помало шаљиво, јер мој дипломски рад, у паралелном свету Бекета и других, ипак носи наслов „Основи генетског наслеђивања“. Подсвест нас на чудне преокрете, одлуке може усмеравати, очигледно.

□ *Морам признати да у оба Ваша могућа избора професије – режија или медицина – постоји један врло суптилан заједнички именитељ, а то је то својство „божанског“. Режијер ствара свој свет на даскама бине, лекар својем добрим или мање спретним одлукама утиче на људске животе, можда пркосећи судбини, или баш због ње...*

– Има ту и објективног и субјективног. Склони смо ми томе, да померајући неке границе, понекад паднемо у лажну илузију да смо стварно „боговима слични“, наравно, у границама непатолошког ума. Та илузија нам понекад снагу даје, тера ка изазову да уђемо у неке бојеве који су, најалост неретко, унапред осуђени на пораз. Ипак, ти шамари отрежњују. Они нас увек врате у првобитно, људско стање. Зато нема оправдања за „маску недодирљивости“, која се понекад навлачи у лекарској струци.

□ *Трендове модерне бионауке лорд Бертран Расел назвао је „молекуларним империјализмом“. Да ли је сагледив простор предвиђен за „освајање“?*

– То је пре вешта комбинација простора и времена. Процес је већ у току. Поставља се питање када је започео. Можда током осамдесетих година освајањем биотехнологије или молекуларне биологије. Данас то зовемо молекуларном медицином, генетским инжињерингом, мењањем генетског материјала на нивоу или унутар ћелија. Или је све почело много раније, са неким „прабиоинжињерским“ поступцима. Мада се плашим да је упркос свему постигнутом, тај процес још у дечијим ципелама, и да ћемо до практичне примене стечених знања и резултата – сачекати да прође доста времена. Има још много тога што морамо да научимо и још много пута ћемо се опећи да бисмо, на крају, са довољним опрезом, применили било шта што се показало као поуздано и корисно током експерименталног, а да при том није само уобичајени „поступак моде“. Још ће се чекати да ти маневри на молекуларном нивоу и други поступци буду примењиви као ефикасни, са свођењем ризика на најмању могућу меру, и у терапијском погледу. Што се тиче дијагностике и контроле спроведене терапије, ту им је значај већ неоспорно огroman.

□ *Поступци моде?*

– Свако доба има своје поступке, чак и у медицини, а ја их доживљавам, означавам као поступке моде. Сетимо се само Фелинијевог филма „Казанова“ са Д. Сатерлендом у главној улози. Шта се, заправ, могло учити у једној сцени тог виртуелног записа: средњи век, месечина и, вероватно под утицајем анемије, једна млада дама чекајући Казанову пада у несвест. Гондолом, наравно, долази лекар актуелног доба, а са њим и терапија моде – венепункција, пуштање крви из вене. Данас сви знамо да је то погрешно. Мада се, изводећи бројне терапијске и дијагностичке поступке, понекад запитам колико смо истински одмакли од малопре описане сцене, односно реалности.

□ *Алудирајући на сасвим нове научне методе које примењујете, професор др М. Малешеввић рекао је да сте Ви лекар и човек „који свакодневно чини нове кораке и изговара нове речи“. Бити први у некој области понекад значи бити усамљен или несхваћен, уз све „усхићење“ које рад у том „простору“ нуди? Каква је Ваша прича?*

– Пикаса, кога иначе не волим посебно, али и те како ценим на основу постигнутог тријумфа у кубизму, питали су када је био негде при врху своје уметничке каријере, шта мисли о свом сликар-

ству. Одговорио им је, отприлике, да му је требало седам, осам година да научи да црта као, на пример, Микеланђело, а да му је читав живот био потребан да поново научи да слика као дете. Изазови и нови кораци су попут неке деџе, тачније детињасто чисте „игре“. Једино тако они имају свој значај. Тек када ствари сведете на њихову најпростију суштину и када тако издвојене делове, по неким својим правилима покушавате да сложите у нову целину, можете добити неку „нову хармонију“ као крајњи резултат покушаја. Понекад и сами бивате изненађени исходом, том наизглед случајном, али у бити никад сасвим случајно насталом новом функционалношћу. Да, то јесте изазов. Било шта да човек ради, па макар само прао судове, када то што ради доведе до нивоа, не рутине, не перфекције, већ умећа, па чак и уметности – он већ на прави начин прихвата изазов. Усамљеност? Данас се такви стручни подухвати не остварују донкихотовским приступом, већ тимским родом, па макар тај тим био састављен од свега два човека. Усамљеност? Чудна и непрестано присутна је то категорија битисања.

□ *Кажу да је у основи скоро свих великих открића фасцинација као почетна енергија. Шта је за Вас било фасцинантно у особинама матичних ћелија, када сте изабрали да се баш њима бавите?*

– Изузетно значајно било је откриће да матичне ћелије, у посебним условима могу стварати не само крвне него и друге телесне или тзв. соматске ћелије. Тај процес преласка из једне у другу ћелијску линију назван је „пластичношћу“. Тако матичне ћелије, уколико постоји деловање специфичних стимулатора у неким оштећеним органима или ткивима могу стварати ћелије костију, хрскавице, јетре (хепатоците), мишића (миоците), ћелије срчаног мишића (кардиомиоците) или ћелије ситних крвних судова, тзв. ендотелске ћелије. Захваљујући поменутом својству, незреле матичне ћелије (са „неограниченим“ биолошким потенцијалом) могу да се „накалеме“ или опстају трајно и обезбеде комплетну и дуготрајну регенерацију, односно реконституцију оштећених органа и ткива. То је основа за њихову примену на пољу „ћелијске терапије“ или „регенеративне медицине“. Матичне ћелије имају најмање три фасцинантне особине. Оне продужавају свој континуитет, саме себе обнављају, продужавају ћелијску линију, из веома малог броја таквих ћелија настаје њихов велики број, које, као у мравињаку, онда започињу да обављају своје специфичне функције. Уз пресудну „пластичност“ матичних ћелија, мада је можда прикладнији термин еластичност, користећи сва та осазнања, човек може чистом логиком да претпостави какве се све могућности отварају на том пољу. А то су и наше претпоставке, које касније експериментима, испитивањима и студијама потврђујемо или не потврђујемо – коригујемо или, по потреби, и одбацујемо.

□ *Како бисмо људима изван медицинске струке најбоље предочили суштину Вашег рада, ефекте у лечењу неких доскора неизлечивих болести, могућности, али и ограничења?*

– Припреме за увођење новог модалитета терапијске примене матичних ћелија у областима регенеративне медицина – а на основу око четврт столећа изучавања и примене у оквирима трансплантајске медицине – започете су још током 2003. године. Почетком 2004. године код болесника који је преживео тешки акутни инфаркт миокарда први пут је примењена „ћелијска терапија“ управо на Војномедицинској академији. Најпре је извршена реканализација (поновно успостављање проходности инвазивном методом примарне ангиопластике захваћеног коронарног крвног суда), а потом имплантација сопствених матичних ћелија (прикупљених из костне сржи) у инфарктом захваћено подручје миокарда.

да. Нову примену „ћелијске терапије“ представљала је употреба матичних ћелија прикупљених из костне сржи и њихово убризгавање у миокард посредством локалних крвних судова ради „потпоре“ ослабљеног срчаног мишића – терапија срчане слабости. При томе је основни циљ био побољшање функције срца као „пумпе“ (повећање тзв. ејекционе фракције срца), а не боље снабдевање миокарда кисеоником. Тај нови вид „ћелијске терапије“ (примена тзв. „биолошког кардиотоника“) уведен је и код нас почетком 2006. године.

Вероватно највећи изазов на пољу „регенеративне медицине“ код срчаних болесника у Војномедицинској академији, а уједно и у свету, јесте терапијска примена матичних ћелија у току кардиохируршке интервенције, тј. премошћавања коронарних артерија (тзв. Коронарни бај пас). Та процедура је први пут изведена на Војномедицинској академији, такође током 2006. године. Сопствене (болесникове) матичне ћелије узете су на самом почетку кардиохируршког захвата, пречишћаване су по оригиналном протоколу док је трајала операција, а на крају су директно убризгаване у инфарктом захваћено подручје срчаног мишића, пре затварања грудног коша болесника. Иначе, у Војномедицинској академији споменута „ћелијска терапија“ до сада је примењена у лечењу укупно четрдесетак срчаних болесника различитих категорија, узраста од 24 до 68 година.

Извођењем „ћелијске терапије“, прецизније, убризгавањем болесникових сопствених матичних ћелија (али прикупљених из периферне крви после њихове мобилизације, а не из костне сржи) у оштећени орган, лечено је шест болесника са цирозом јетре. Такав облик лечења било је могуће извести захваљујући успешној сарадњи са медицинским институцијама, као што су Клинички центар Србије и Институт за медицинска истраживања, односно Биоистраживачки центар за изучавање и терапијску примену матичних ћелија из Лондона. Прелиминарни резултати лабораторијских испитивања (испитивање параметара специфичних за оштећену функцију јетре) и општи опоравак болесника говоре у прилог тог вида лечења – обећавајуће ефикасности – на пољу „регенеративне медицине“.

Најзад, извођењем најновијег медицинског подвига, прецизније применом новог модалитета „ћелијске терапије“ (такође у облику мултицентричне клиничке студије) код болесника са оштећеном функцијом панкреаса први пут изведен је поступак тзв. „биокорекције“ дијабетеса типа 1, не само код нас, него један од првих сличних медицинских захвата у свету.

Није било непосредних неповољних компликација код болесника који су лечени различитим поступцима „ћелијске терапије“, а дугорочне позитивне ефекте те „револуционарне“ методе биће могуће проценити у предстојећем периоду код наших болесника, односно после примене исте терапије код већег броја болесника.

□ *Каква својства има Војномедицинска академија као оквир за научноистраживачки рад?*

– Већ сам поменуо на почетку разговора једну среду, једно преподне и један филм, нека то буде и остане алегија, али то преподне и та пројекција су заиста постојали. Постоји још једна анегдота из 1980. године. ВМА на старој локацији. У то време сам радио на Клиници за ургентну интерну медицину, што ми је била изузетно добра школа за правилно постављање приликом неретко доста агресивних терапијских интервенција са вантелесним крвоток, и слично. Сећам се тог периода, као оног тренутка када несигурно и са бојазношћу стојите на ивици, на пример, неког базена, и размишљате да ли да скочите у највероватније хладну воду или не. Закуцао сам на врата тадашњег начелника Института за експерименталну медицину професора Пантелића. Представио сам се скромно и рекао да бих хтео да се бавим испитивањима или истраживањима. Могу мислити колико је био затечен мојом, помало детињастим, жељом или захтевом. У сваком случају, не показујући своје изненађење, сложио се. Наиме, не улази се баш тако, куцајући на нека дрвена или каква врата у свет науке. Независно од те необичне, али истините приче – треба истаћи да једна од веома битних одлика ВМА јесте да читава зграда (не само по структури већ и функционалности), за онога ко то жели, чини добру функционалну целину. Подсећа на људско тело, нису раздвојени делови (налик на павилоне), већ су сложени по некој својој логици. И ко уме и потруди се да користи све те потенцијале, многобројне лабораторије, ако успе да повеже људе који су такође заинтересовани за испитивање нечега новог, а њих увек има, има и услова за увођење нових метода, модификацију ранијих или чак стварање оригиналних поступака. Као што је и Душко Радовић својевремено рекао да на клавиру можете доручковати, спавати, разне бизарне ствари чувати и пуно штошта још, а (уколико умете) можете и свирати. При томе – наглашавом заиста не ради форме и вежбања учтивости или сличних категорија – треба истаћи да људи који су на ВМА задужени да обезбеде што боље услове за такав истраживачки рад, а потом и за терапијску примену нових поступака, адекватно цене и неретко чак изнад очекивања подстичу те напоре.

Ту су и међународни конгреси као веома корисни сусрети. Сећам се да сам сличан ефекат имао и са књижевним вечерима. После њих сам лакше писао, као да је почело вреће флуида са присутним идејама, асоцијацијама. Тако су и конгреси својервни окидачи, будилници и акцелератори који нам држе у приправном стању одређене центре запажања, неопходне за даљи креативни рад. Осим тога, „украсти“ на сваком конгресу, макар не више од једне „кухињске тајне“, јесте прави благослов. Негде двехиљадите на Тајвану, или у Паризу годину дана касније, први пут сам се суочио са појмом „ћелијска пластичност“. Изгледало ми је као нека научна фантастика. На парчету папира сам прибележио ту реч, дефиницију и скицирану суштину процеса. И данас га чувам, не мислећи да ћемо већ 2004. године на ВМА лечити првог болесника управо применом методе која је била садржана у том појму. На конгресима су посебно важне паузе између предавања, уколико се целисходно користе. У тим сусретима се најчешће сазнају поменуће кухињске тајне од излагача, новостечених познаника, понекад и пословних пријатеља. Наиме, наука је и тајна и није тајна. То ми дуго није било сасвим јасно, све док на сопственој кожи нисам искусио ефекте као што су омаловажавање постигнутих резултата, па до злоупотребе неких неопрезно откривених идеја.

□ *Сва истраживања, а посебно терапијска примена матичних ћелија код нас, односе се на рад са искључиво адултним матичним ћелијама (пореклом из коштане сржи или периферне крви), а не ембрионалним, које такође постоје као могућност. Где су за Вас границе изнад или иза којих научник не сме да залази када је експерименталној медицини реч? Да ли се оне с временом мењају, или су „људско“ и „божанско“ јасно разграничени?*

– Шта се сме, а шта не сме радити сугеришу прописи и одлуке етичких комитета. ВМА има свој етички комитет који одобрава све нове процедуре. То је тај правни оквир. Међутим, није ту у питању нити нека ригидна, нити аморфна маса. Пре бих рекао да се пред-

мет истраживања и резултат терапијске примене нечега налазе у флуидном односу. Нема јасних граница. Оне се називу, али као и у свакој флуидној средини, оне се померају. Најчешће се проширују, а свакако у правцу постизања медицинског бенефита.

□ *Уметност као отклон, понекад коректив, у сваком случају као потреба – избор је многих лекара. Ви сте члан Удружења књижевника Војводине, написали сте неколико књига слободних мисли, како кажете, бавили сте се позоришном режијом, сликарством... Каква је улога уметности у Вашем животу?*

– Не волим ту паралелу: лекари уметници. Човек сам какав јесам. У световима уметности и медицине. Практично до самог краја студија медицине био сам више књижевник, писао сам за неколико књижевних часописа, био уредник Трибине младих у Новом Саду. Тек на петог години медицине, боравећи у породилишту и седећи поред једне жене шест, седам сати, схватио сам то што најчешће видимо на филмовима, колико је у својој суштини посао лекара мисионарски. Управо то је постало моје животно опредељење. Када бих бирао свог идола, то би свакако био Леонардо да Винчи, не знам да ли пре због његових техничких изума, корисних истраживања у области биологије и анатомије, или његових квалитета на пољу креативности – уметности. Ипак је његова општа, боље речено људска креативност то што га чини фасцинантним. Не желим да звучи препотентно помињати такве величине као своје идоле, зато бих радије рекао: штета што нисмо живели у истом времену, можда бисмо се дружили барем повремено, иако мало ко може да прирасте таквим умовима. Немогуће је одвојити лекара, иноватора или сликара Да Винчија. Он је све то заједно.

□ *Постоји оно проблематично питање које поставимо себи у огледалу, или без огледала, свеједно: Ко сам ја заправо? Бела Балинт је човек који...*

– Веома лако је поставити то питање, као и дати одговор. Неко ко зна колико не зна. И то је добро, јер ме непрестано тера да учим даље. Да, сви би радо, са немерљивим поносом, желели Моцарт постати. Ипак, једва да неким од нас успе бити и Салиери.

□ *Када помислимо на то шта је све људска мисао домаштала на почетку, рецимо, претходног века. То донекле солидно прате техничке и технолошке иновације које су успели. Човек је у ваздуху, под водом, у космосу... Чини се да медицина не напредује том брзином. Као да је у том малом и физички ограниченом простору који се зове човек, најтеже направити велике кораке.*

– Мени се чини да су направљени огромни кораци. При томе треба имати на уму да је медицина, ипак, један од најдиректнијих сукоба са природом. Шта смо ми људи – случајни пролазници у свету и ери околица и природе. Шта је човек у односу на настанак, развој и узраст земље, чак и њеној еволуцији која води сопственом неминовном распаду. Да ли је једна од основних одлика природе стање хаоса? Јесте. А не неки ред, који смо ми измислили, моделима, имажинацијом. Да ли постоји природан ред ствари, или смо га ми дочарали, наметнули стварима? Није важно да ли је реч о дрвећу, шумама или молекулима. Да ли једном створена планина, остаје заувек планина, или под утицајем геофизичких и геохемијских услова прелази у пустињу, а можда и обрнуто? Да се вратимо до медицине, имајући у виду малопре изречене истине и недоумица. У суштини, онако како ми напредујемо лечењем, тако се непрестано померају границе, могућности и изазови природе.

Мислим на тешкоће стварања нових инвазивних агенаса, поремећаја. Веома много ствари је решено. Сетимо се само болести које су донедавно биле смртоносне, а више то нису. Ви сте с правом поставили то питање. Чак остаје двоумица да ли неке битке које смо добили у сукобу са природом иду у корист човека. Да ли у неком дугом временском ланцу (нпр. настанак, ток и еволуција живота на земљи) променама у корист човека чинимо добро за човечанство, игноришући неке од пре нас постојећих законитости природе. Природа ће увек бити за корак испред нас. Да није тако, ми бисмо били њени ствараоци, а не интегрални део ње. ■

Драгана МАРКОВИЋ
Снимио Немања ПАНЧИЋ

МИНИСТРИ
ШУТАНОВАЦ И ДИНКИЋ
ПОСЕТИЛИ
ЗАСТАВА ОРУЖЈЕ

НОВЧАНА СРПСКОЈ ПОМОЋ НАМЕНСКОЈ ИНДУСТРИЈИ

Да би најстарија фабрика металске индустрије на Балкану током 2008. године остварила извоз у вредности од тридесет милиона долара, Министарство економије и регионалног развоја Републике Србије, у сарадњи са Министарством одбране, издвајаће до краја године тридесет милиона динара месечно за фабрику *Застава оружје*. Финансијска средства користиће се за куповину савремене производне опреме, репроматеријала, уговарање нових послова широм света, али и повећање плата запослених.

Министар одбране Драган Шутановац и министар економије и регионалног развоја Републике Србије Млађан Динкић посетили су, 18. марта, фабрику наменске индустрије *Застава оружје АД* у Крагујевцу.

Том приликом министри су са сарадницима обишли два производна погона најстарије фабрике металске индустрије на Балкану, која ове године обележава 155 година постојања – артиљеријску радионицу и радионицу за производњу ловачког и спортског оружја. Разговарали су и са радницима тих организацијских целина.

У изложбеној сали *Застава оружја* министри Шутановац и Динкић разгледали су производе војног, ловачког и спортског производног програма лидера одбрамбене индустрије Србије.

Вршилац дужности директора фабрике *Застава оружје АД* Раде Громовић приказао је гостима могућности аутоматске пушке М 21 у тунелу за испитивање оружја. Пошто се и сам опробао у гађању из те пушке, министар одбране Драган Шутановац најавио је њено увођење у наоружање Војске Србије.

На састанку са представницима запослених – руководиоцима организацијских целина фабрике, Скупштине предузећа, вршиоцем дужности директора, председником Организације синдиката фабрике Југославом Ристићем и председником Управног одбора генерал-мајором Драганом Колунијом, министри су обећали помоћ државних институција приликом уговарања будућих пословних аранжмана, али и финансијску подршку до краја године.

Вршилац дужности директора Раде Громовић истакао је да покрета министара одбране и економије и регионалног развоја представља доказ да је држава опредељена да помогне опстанак и очување пословних и производних активности *Застава оружја*, те да фабрика, сходно капацитетима и могућностима, има перспективу.

Председник Организације синдиката Југослав Ристић објаснио је да фабрика може побољшати пословање само сарадњом са развијеним земљама света и оријентацијом на извоз својих производа.

– Интерес Републике Србије јесте да се производи *Застава оружја* продају широм света. На састанку са министром Динкићем и представницима српске наменске индустрије, пре две недеље у Београду, договорили смо се да, у складу са пословним плановима фабрика, уложимо финансијска средства како бисмо постепено њихове извозне могућности – рекао је министар одбране Драган Шутановац.

Према речима министра економије и регионалног развоја Млађана Динкића, у фабрикама наше наменске индустрије треба најпре решити наслеђене проблеме, уложити новчана средства за куповину савремене опреме и репроматеријала, подржати нове послове, а затим побољшати материјални положај радника.

– До краја месеца предузећа наменске индустрије доставиће Министарству економије и регионалног развоја пословне планове. На основу њих, Влада ће у априлу одлучити о конверзији дуга фабрика у капитал и усвојити предложене социјалне програме.

Да би *Застава оружје* остварила планиран извоз производа током 2008. године у вредности од тридесет милиона долара, Министарство економије и регионалног развоја ће до краја године месечно издвајати тридесет милиона динара за фабрику. Такође ћемо, у сарадњи са Министарством одбране, помоћи да *Застава оружје* уговори нове пословне аранжмане. Финансијска помоћ се мора искористити за куповину репроматеријала, али и повећање плата запослених – нагласио је министар Динкић. ■

В. ПОЧУЧ
Снимео Р. ПОПОВИЋ

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

МЕМОАРИ РЕЗЕРВИСТЕ

Пре мало мање од десет година, а био је 24. март '99, кренуо сам у неку бакалницу на уобичајено (вечерње) пазарење. Таман је почела шпица за државни дневник када сам, бежећи од вести, изашао из стана.

Сви смо знали да ће се „нешто“ догодити, али смо веровали да ипак неће. Само два дана пре, генсек НАТОа, Хавијер Солана, наредио је да „Милосрдни анђео“ започне. Те вечери све је изгледало исто: пуне улице, велеградски саобраћајни хаос. Лепе девојке и нељубљене жене пролазе кроз град.

У оној продавници срео сам друга из класе у Академији. Разменили смо наше војничке слутње. Он је још био у активној служби, ја у резерви новог врховног. Док је узимао некакве драгулије за кућу и трпао их у корпу, рекао ми је да не верује у напад. Било би сувише апсурдно и невероватно. Само желе да нас препадну...

У том часу је грунуло, негде на Стражевици. Па још једном, као да онемо одозго није било довољно. Рекао сам колеги да је у праву: стварно неће! А онда смо изашли, очајни, огорчени и радознали. Гледали смо у небеса, те релативно ведре мартовске вечери као да отуд очекујемо одговор.

Нисмо га добили онда. Нисмо ни до данас.

Ране на Србији су још видљиве. Зарушене зграде у Београду стоје у фронцлама. Као да су погођене пре месец дана. Деца која су рођена у марту '99. упркос рату, сада су у другом или трећем разреду основне школе. Врховни је умро у Хагу, ратни хероји, ако их је било, већ су заборављени. Солана се враћао у Србију, без кајања.

Главнокомандујући „Милосрдног“, генерал са четири звездице, Весли Кларк пише своје неописиве мемоаре у Литл Року, држава Арканзас. Његов најпознатији земљак беше, и још је, Вилијам Клинтон, који му је испословао тако важан подухват, и давао му наређења.

Лични Клинтонов милосрдни анђео, Хилари, која је мужу, негдашњем пацифисти, подстицала ратничке импULSE и терала га да се докаже бар у једном рату, жели да освоји Белу кућу. Ако се то догоди, некадашњи президент постаће прва дама.

Девет година после, можда је важно појмити како је све то започело! Да ли је рат био избор групе људи, неспособне да разумеју мрачну балканску историју? Или је то била само игра једне антиратне генерације, која је напрасно постала агресивна? Клинтон, Блер и Јошка Фишер били су у својим раним годинама енергични пацифисти. Олбрајтова је одрасла у Београду. Шта им би под старе дане? Њима да ратују против нас, њој да натентери мини сукњу!

На овој страни имали смо политику веселог ирационализма. И Србија је имала своју „леву Хилари“, српску леди Магбет, што свакако не оправдава „врховног“ за стратегијску слабовидост. Ослабљена Србија деведесетих била је без савезника, одлучна да их нема, макар до пропасти. Највећа сила је тада показивала своју надмену ароганцију, увредљиво игнорисање логике и сирову претњу.

Српски вожд је свему томе супротстављао свој тврдоглави наум да се држи погубних принципа. Неке од њих је за живота сам порушио, пре тога потцењујући све највеће смртне опасности по иначе ровиту државу.

Такве поразне особине монополисте на сву моћ, нису пренуле његове епигоне да се побуне против лудила. Сви они углавном су се дивили његовој политичкој и војничкој генијалности, без храбрости и снаге да му кажу оно што се могло наслутити: вођа је слеп, или види само оно што његови сеизи желе.

Свеједно, то не може да оправда велике злочине које су починиле државе Алијансе. Само да се овде подсетимо недужних жртава: у Грделици, у Алексинцу, на нишкој пијаци, на мосту у Варварину, у згради РТС, у возу на јужној прузи, у аутобусима, у тракторској колони на Косову, у Батајници (девојчица Милица Ракић).

Неколико десетина деце погинуло је под бомбама. Укупно преко 2.000 цивила, и 1.002 припадника војске и полиције. Није тачно оно што је јавно тврдио зликовац Весли Кларк да су цивили били „колатерална штета“. Убијање недужних је важна ставка у сопственој „нултој опцији“. На тај начин се постиже „драстичан пад морала становништва“ (део излагања Веслија Кларка на састанку са подређеним официрима, 16. априла '99).

Авиони Алијансе гађали су и бившу резиденцију Јосипа Броза Тита у Ужичкој, коју је за себе преуредио нови врховни. Потрефили су је, али те ноћи он беше законачно на сасвим другом месту.

Бард ратног информисања беше свестрани Александар Бакочевић, који је за ту врху произведен у генералски чин. И тај рат, као и претходни имао је песме и епске досетке који се памте: „То је нама наша борба дала, да имамо Тима за Маршала“. Тим Маршал је, као и некада Тито, био на страни победника. Тим се трудио да из Београда пошље колико-толико објективне информације.

Уредница РТС, Татјана Ленард, виђени члан странке прве другарице, овако је завршила свој поетски наступ пред камерама једне априлске вечери: „Ми смо Радио Телевизија Србије, адреса Таковска 10. Овде смо, изволите, гађајте“.

Замислите, они су заиста гађали, и убили 16 радника, али Татјана је већ била на сигурном. Где је утекла – не зна се.

Кларк је чезнуо бар за једном победом у каријери, српски врховни мало више од тога: победу над свима, и монопол над растућим родољубљем. И један и други су после 10. јуна '99. прогласили своје историјске тријумфе.

Све после тога само је однос историје, снаге и разума. Милошевић је пао на изборима 2000. Кларк пропао за председничку номинацију 2004. Данас је критичар Бушове политике, као претерано агресивне.

Она бакалница из марта '99. не ради више. У њој је фризерски салон. Мој друг из класе се добро показао у рату и зарадио одликовање. Дан после почетка бомбардовања написао сам писмо генералима Бакочевићу и Ојданићу, нудећи своје скромне резервне услуге, само док траје рат.

Није било одговора.

У зарушеним зградама биће саграђени хотели и трговски центри. Живот је чудо, скоро па је неуништив. Али, не би ваљало да се тај застрашујући опит о постојању стално понавља над Србијом. ■

Аутор је коментатор листа „Политика“

Живот је чудо,
скоро па је
неуништив.
Али, не би
ваљало
да се тај
застрашујући
опит о
постојању
стално
понавља
над Србијом.

САСТАНАК ГЕНЕРАЛА ПОНОША И ДЕ МАРНАКА

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош и командант Кфора генерал-потпуковник Ксавиер де Марнак састали су се 27. марта у Дому Војске у Нишу.

Генерали Понош и Де Марнак разговарали су о безбедносној ситуацији дуж административне линије и у зонама одговорности Војске Србије и Кфора. Посебно су размотрили дешавања 17. марта у северном делу Косовске Митровице и раније догађаје на контролном пункту Јариње код Лепосавића.

Том приликом, они су истакли важност сталне размене информација и извођења једновременних патрола дуж административне линије ради спречавања евентуалних инцидената и онемогућавања илегалних прелазака.

Двојица генерала нагласили су значај сарадње из-

међу Војске Србије и Кфора на свим нивоима, оценивши је као врло коректну и у складу са међународно преузетим обавезама. Такође, они су изразили уверење да ће сарадња бити настављена и будуће. ■

ПОМОЋНИК МИНИСТРА ОДБРАНЕ БОЈАН ДИМИТРИЈЕВИЋ ПОСЕТИО КОПНЕНУ ЗОНУ БЕЗБЕДНОСТИ

Помоћник министра одбране за људске ресурсе др Бојан Димитријевић посетио је базу „Врапце“ у Копненој зони безбедности и команду Треће бригаде Копнене војске у Нишу. Димитријевић је са командантом бригаде пуковником Чедомиром Бранковићем учествовао у једној борбеној патроли на административној линији, после чега је припаднике базе „Врапце“, међу којима су и припадници Војне академије, информисао о актуелној ситуацији.

Од новембра прошле године припадници Војне академије и Војног округа Београд учествују у обезбеђењу административне линије према Косову и Метохији у саставу Треће бригаде КоВ. ■

СРБИЈА ПАМТИ

Полагањем венца и цвећа на спомен-обележја широм Србије обележена је девета годишњица НАТО бомбардовања тадашње Савезне Републике Југославије, које је почело 24. марта и трајало 78 дана

Команди ВиПВО у Земуну министар одбране Драган Шутановац састао се са пилотима који су учествовали у борбеним дејствима током напада НАТОа. После тог састанка, положени су венци на спомен-обележје припадницима ВиПВО погинулим 1999. године. У делегацији Министарства одбране, поред министра Шутановца, били су и државни секретар Игор Јовичић, генерал-мајори Драган Колунија и Драган Катанић, а у делегацији Војске Србије пуковници Небојша Ђукановић, Срето Малиновић и Милош Радисавчевић. Венце су положили и родитељи, родбина и пријатељи страдалих ваздухопловаца, са којима се министар одбране након тога састао у згради Команде ВиПВО.

– Данас обележавамо девет година од дана када је НАТО започео бомбардовање Србије, што је била одлука која ће свакако остати једна од најцрњих у савременој историји, како НАТОа, тако и Србије. Данас сам се сусрео са људима из ВиПВО, који су се тада први нашли на удару, изашли на браник отаџбине и имали ту несрећу да први и страдају. Догађаји од пре девет година морају нам бити довољан наук да у будућем времену много више политички размишљамо, а не војно. Боље је сто година преговарати него један дан водити рат – истакао је министар Шутановац.

Подсетивши да је српски парламент донео одлуку о војној неутралности, министар је рекао да је сада Партнерство за мир довољан оквир

ПОМЕН У НИШУ

На споменик погинулим грађанима Ниша у бомбардовању 1999. године венце и цвеће положила је делегација Команде Копнене војске, начелник Нишавског округа Милан Лапчевић, председник Скупштине града Ниша Горан Илић и представници борачких организација.

У касарни „Мија Станимировић“ одржан је помен погинулим припадницима Војске Србије коме су присуствовали командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић, командант Треће бригаде пуковник Чедомир Бранковић, командант Мешовите артиљеријске бригаде пуковник Стојан Милановић, чланови породица погинулих војника и старешина, представници удружења војних пензионера, ратних војних инвалида и потомака ослободилачких ратова 1912–1918. ■

Снимио З. ПЕРГЕ

за сарадњу наше земље са том војном алијансом и навео пример Аустрије која има пуно учешће у Партнерству за мир, а чланица је Европске уније, али не и НАТОа.

У разговору са пилотима који су 1999. године извршавали борбене задатке, Шутановац је рекао да је желео да се види са њима на годишњицу једног од најтужнијих дана у нашој савременој историји, када се показало да не разумемо свет, а да свет још мање разуме нас.

– Политика која је довела до сукоба са Алијансом показала је да нисмо умели да руководимо кризом на начин на који то радимо данас, када такође имамо пуно изазова пред собом. Задовољан сам понашањем Војске Србије и као члан Владе мислим да треба рећи да је ВС сада под пуном демократском контролом и остварује мање утицаја на политичка дешавања него што је био случај пре девет година. Војска данас максимално доприноси стабилности и у њој већ дуго нема ниједног инцидента односно ванредног догађаја. То показује да припадници ВС испољавају зрелост, чему их је научило и искуство из 1999. године – рекао је министар одбране у разговору са пилотима.

Пуковник Небојша Ђукановић, заменик команданта ВиПВО, који је пре девет година био командант 127. ловачке авијацијске ескадриле и летео на авиону МиГ-29, рекао је да се 1999. године, након озбиљних и обимних припрема, ваздухопловство супротставило нападачу најефикаснијим средствима којима је тада располагало, а то су били авиони МиГ-29.

– Од 15 авиона тог типа који су узлетели на борбене задатке, шест је убрзо уништено у ваздуху, а један је тешко оштећен успео да слети на аеродром у Нишу. Још четири летелице, међу којима се наша и поменута, уништене су на писти. Двојица пилота, мајор Зоран Радосављевић и пуковник Миленко Павловић, нису успели да се катапултирају из кабине и погинули су бранећи небо изнад Србије. У саставу нашег ваздухопловства остало је пет авиона МиГ-29 који се сада ремонтјују како би им се продужили ресурси – подсетио је пуковник Ђукановић, који је недавно, на свечаности поводом Дана Војске – 15. фебруара летео првом ремонтваном двадесетдеветком. ■ А. АНТИЋ

ЦВЕЋЕ ЗА ПОГИНУЛЕ ГАРДИСТЕ

У знак сећања на жртве бомбардовања 1999, начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Здравко Понош, државни секретар Зоран Јефтић, представник Скупштине града Београда Горица Мојовић и представници Гарде положили су венце и цвеће код болнице „Др Драгиша Мишовић“, где је живот изгубило седам војника на одслужењу војног рока у Војсци Југославије. Венце су положили и чланови породица погинулих војника. ■

Снимио Н. ПАНЧИЋ

БОМБАРДОВАЊЕ – ДЕВЕТ ГОДИНА КАСНИЈЕ ИЗМЕЂУ ОПРОШТАЈА

У наговештајима пролећа увек се пробуде нове наде и заболе старе ране.

Невине жртве и тешка разарања једанакo нас притискају све ове године као и питање које је остало без одговора:
зар је морало тако?

Тешко је борити се с прошлошћу, прејак је противник. Поготово ако садржи неразјашњена питања и терет нечисте савести. Када помислимо на март 1999. године, прво чега ћемо се сетити јесу сирене и бомбе, а не Рамбује и висока политика. Време када је дефинитивно потонуло царство разума, а топуз презео његову власт, сведочи о немоћи онога што називамо међународна заједница. И то на смени два миленијума, свеколиких проналазака, технолошких чуда, освајања космичких просторстава... свега што би требало да доказује епохалан напредак човекове интелигенције.

У океански дубокој области филозофије тешко да би се нашла дефиниција свих противречности савременог света, у коме мала Србије јесте само тачка која се тешко брише са географске карте. Најлакше је све оправдати голим интересом: војним, политичким и економским. Тога смо се наслушали, али никако да схватимо значај и значење те лекцију.

Шта смо урадили за протеклих девет година?

Подигли смо мостове, делимично обновили фабрике, поправили путеве... Додуше, још понегде зјапе кратери, пролазимо поред руиниране зграде Генералштаба, стоје чађави зидови понеких хала, још откривамо и уништавамо касетне бомбе...

Мала Милица Ракић данас би била при крају основне школе да јој детињство нису пресекали шрапнели авионске бомбе. Више хиљада живота угашено је током 78 дана дивљања авијације којој су дата сва права. Као у видео-играма рушили су објекте, погађали школе, возове, болнице... Могло им се. Тих дана добро смо научили још један појам: „колатерална штета“. Очигледна настава. То је онај баксуз када се пилоту „омакне“, а несрећник подигне кућу баш тамо где је промашио. Нађе се човек у злом часу на погрешном месту или купи карту за малерозни аутобус. Тако су бар покушали да нам објасне...

Шта све овај народ није издржао.

Рат је, кажу, био неизбежан. Какав је то рат био и шта је то што се не може избећи ако му претходе месеци, године?

И НЕЗАБОРАВА

Уместо политичког решења, осмишљен је „Милосрдни анђео“ да заштити „угњетене“ Албанце и загрми по Србима.

Знало се да Давид има велико срце и праћку, а Анђео Голијат све остало. Војска се бранила како је знала и умела, а народ је био уз њу. Чинила је то часно, храбро и умешно. О томе ће сведочити сви којима је иоле стало до истине. Чак и колеге с друге стране нишана, после потписивања Кумановског споразума. Једино им није јасно где су били све то време када нема места на које није пала бомба. А они живи и техника на броју.

Потписана је и Резолуција 1244, која гарантује целовитост и територијални интегритет државе Србије...

Измирисмо се са светом, а је ли свет са нама?

Тешко је описати осећај људи који кличу „Косово је Србија!“, док се у Приштини откривају споменици захвалности земљама које су признале склепану државу.

Данас све мање питамо за силне милијарде долара штете, а све више како да из свега извучемо ваљане поуке и нађемо прави пут. Јесмо за сарадњу, Европу, укидање виза, пласман робе, услуга, капитала... Доста нам је сукоба, несигурности, немаштине, страха, претњи... Србија је једна од најстаријих држава на старом континенту, има своје место и значење. Од свог оснивања борила се само за слободу и мир, против угњетавања, отимања, комадања, фашизма и наметања туђе власти.

Мало је времена протекло за коначан суд и непогрешиву анализу драматичних догађаја с пролећа 1999. године. Жртве и разарања нас обавезују да памтимо, а будућност на стрпљење, мудрост и праштање.

Наравно, о свему ће, једнога дана, историја рећи своје... ■

Бранко КОПУНОВИЋ

ИЗРАЕЛСКИ АМБАСАДОР
АРТУР КОЛ

ЖИВОТ СА ИЗРА

Снимио З. ПЕРГЕ

Због безбедносне ситуације у Израелу сви служе војни рок – мушкарци три, а жене две године. То није ствар избора, већ их закон на то обавезује. Наша земља је рођена у рату и од самог оснивања морала је да се бори за опстанак, због чега се никада није постављало питање значаја одбрамбене моћи.

Израелски амбасадор у Београду Артур Кол одржао је 20. марта предавање „Национална безбедност – искуство Израела“, у организацији Института за стратегијска истраживања Сектора за политику одбране. Предавање израелског амбасадора једно је од првих које Институт за стратегијска истраживања планира да организује ради бољег разумевања проблема безбедности и одбране.

Државни секретар Министарства одбране Душан Спасојевић том приликом је истакао: „Мало је земаља на свету које су имале више безбедносних изазова од Израела. Стога ће предавање његове екселенције Артура Кола о националној безбедности и искуству Израела бити веома драгоцено за припаднике Министарства одбране, Војске Србије и стручне јавности. Израел је на безбедносне изазове пред којима се налазио, и пред којима је и данас, одговарао снажно, одлучно и мудро, уз подршку моћних савезника. Ако узмемо у обзир безбедносне изазове пред којима се данас налази Србија, видећемо да су нам, више него икада раније, потребни снага и памет. Користим ову прилику да вас уверим да су Министарство одбране и Војска Србије и снажни и паметни, те да могу да одговоре овом историјском тренутку. Баш као што је прва жена премијер, Голда Меир једном рекла – *нема бољег партнера од невоље*. Због свега тога, сматрам да за прво предавање овде нисмо могли имати бољег предавача од господина Кола.“

Говорећи о базичним елементима на којима почива национална безбедност Израела, амбасадор Кол је, поред војне снаге, нагласио значај економије и привредног раста земље, будући да је исти проценат који се одваја за војни буџет већи онда када је национални доходак виши. Он се посебно осврнуо на образовање људи, као питање од одбрамбеног интереса. Такође, говорио је о асиметричним претњама, значају медија и поштовању људских права, о такозваним старим безбедносним питањима, одвраћању, потреби за стратешким партнером и претњама самом постојању земље.

■ ЧЕТИРИ ЧВРСТА ОСЛОНЦА

– Због безбедносне ситуације у Израелу сви служе војни рок – мушкарци три, а жене две године. То није ствар избора, већ их закон на то обавезује. Наша земља је рођена у рату и од самог оснивања морала је да се бори за опстанак, због чега се никада није постављало питање значаја одбрамбене моћи. Велики део буџета био је усмераван за потребе оружаних снага, којима је дато првенство у односу на друге области. Али, то се променило – рекао је амбасадор Кол и истакао – Данас, без икаквог оклевања кажемо да национална безбедност почива на четири стуба. Један од њих је, наравно, војна моћ. Други је спољна политика, која подразумева владавање изазова у међународној арени. Трећи је економија – сви разумеју како се она одражава на квалитет и стандард нашег живота, укључујући и националну сигурност. У савременом свету глобализације такмичимо се не само у трговини већ и у задржавању људске моћи. Посебно мале земље, оне са малом површином и малим бројем људи, морају да воде рачуна о свом становништву. Илустроваћу то примером. Савремени свет има слободно тржиште рада, па инжењер из Израела, ако нема ту посао, може да га нађе у Калифорнији и оде тамо да ради. Рецимо да постоји иста ситуација и у Њујорку, одакле инжењер такође налази посао у Калифорнији. Али, за САД је свеједно иде ли он у Калифорнију или не. Али, ако човек из Израела оде из своје земље, за нас је то питање националне безбедности. Значи да морамо да имамо јаку економију и способност да обезбедимо перспективе за будућност свога становништва како бисмо сачували број и квалитет људи у које смо уложили средства. Ако имате стотине доктора наука у које сте уложили знатна средства, а 20 или 30 њих потом напусти земљу, то је велики губитак.

– Четврти ослонац је друштво – навео је амбасадор Кол – које је наравно повезано са економијом. У друштву мора постојати дух заједништва, солидарности, мора се осетити дух једнакости и могућности да се нешто постигне. Не говорим овде о једнакости у марксистичком смислу, већ о капиталистичком западном друштву са разликама, настањеном људима са различитим способностима, образованем... Не кажем да сви треба да добију исто, али мора постојати извесне правде у дељењу колача – објаснио је израелски амбасадор.

ЗОВИМА

ВЕЗА СА АМЕРИКОМ

Поред нових околности које утичу на националну безбедност, амбасадор је анализирао и старе, као што су одвраћање, потреба за стратегијским партнером и egzистенцијалне претње повезане са геополитичком ситуацијом.

– Израел улаже велике суме новца како би одвратио непријатеље од напада на нас. Одвраћање је успешно ако нема непријатељства. Ако до сукоба дође, то значи да нисмо били успешни. Али, морамо да се запитамо, можемо ли одвратити терористе? Они су се опростили од живота. Одвраћање треба усмерити на њихове вође, које маре за свој живот, породицу и напредак – рекао је амбасадор Кол.

Он је нагласио да се током времена није променила ни потреба за стратегијским партнером, те да посебно мале земље имају потребу за њим.

– Поставља се питање, кога изабрати за партнера, пошто се теоретски, партнер може бирати. За нас није било питања. Наш стратегијски партнер су САД. Знам да говорим о деликатној ствари, али причам о нашем искуству. Партнери смо због интереса, вредности и сличности. У то партнерство улажемо и ми и они. Делимо исте вредности и систем, и не тражимо од САД да бију наше битке. Интереси се мењају, вредности остају и то нас чини тако поузданим партнерима.

Према његовим речима, без доброг образовања, нема ни науке, развијене економије, културе, националне сигурности, нити напретка. Улагање у образовање исплатиће се на свим пољима, па и на пољу безбедности, где ствара човека који уме да користи софистицирано наоружање и опрему.

– Морамо бити свесни света који се мења, и мењати се с њим. Рецимо, имамо снажну армију, која се суочава и са slabим супарницима, који, као на пример терористи самоубице, не поштују правила игре, нити имају тенкове или софистицирану опрему и наоружање. Поставља се питање: *Како реаговати на то?* Тенковима не можемо, али можемо са људима оспособљеним да се суоче са обе врсте претњи: уобичајеним војним и новим, асиметричним, те истовремено треба развити мере, методологију и доктрину свакодневног супротстављања тероризму – рекао је амбасадор.

Он се осврнуо и на утицај који медији данас имају у сукобима, али и на људска права, као систему вредности које западно друштво развија, те његовим рефлексима на националну безбедност. Посебну пажњу посветио је и развијању мултилатералности, која у суштини означава одустајање држава од дела суверенитета зарад значајнијих циљева, као што су јача економија, мир, стабилност, просперитет.

– Након 60 година од стварања Израела, неке ствари чине нас веома поносним. То су наши нобеловци, чињеница да смо у високој технологији трећи у свету, први смо по броју инжењера, међу првих пет по броју доктора, као и по броју прочитаних књига по глави становника, а све то постигли смо уз велики напор и улагања. Данас Израелци не живе као избеглице, иако су многи као избеглице, без ичега, у Израел дошли. То је потпуно супротно од политике арапског света у коме избеглице лоше живе, а уверавам вас, не зато што тај свет нема новца. Израел има висок национални доходак. Постигнут је мир са Египтом, Јорданом, сада треба да се концентришемо на палестинско и друга питања. Изазови и даље постоје, али без њих, живот би био досадан – закључио је амбасадор Кол своје излагање. ■

Снежана ЂОКИЋ

АМБАСАДОР РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ
АЛЕКСАНДАР АЛЕКСЕЈЕВ

КОСОВСКИ СИНДРОМ

Који је шири значај косовског проблема, због чега треба да се поново успостави међународно право, какав ће бити руски одговор на постављање антиракетног штита у Пољској и Чешкој, у ком правцу иде сарадња Русије са НАТО-ом

Амбасадор Руске Федерације у Београду Александар Алексејев имао је 24. марта излагање на тему „Основе европске безбедности”, у оквиру серије предавања које организује Институт за стратегијска истраживања Сектора за политику одбране Министарства одбране.

Пре почетка предавања, одата је пошта жртвама бомбардовања НАТО-а, које је почело на тај дан 1999. године.

Предавање амбасадора Алексејева заснивало се на анализи војно-политичких аспеката европске безбедности. Он је подсетио на њен историјски развој од Другог светског рата до данас, указујући на најважније одреднице.

– Као резултат Другог светског рата, настала је Европа подељена на два блока – НАТО и Варшавски уговор. Таква подела имала је многе недостатке, као што су равнотежа страха, велико неповерење, скупа трка у наоружавању и друго. Било је и неких

предности, као што је велика сигурност. Нажалост, безбедност у Европи у последњој деценији знатно је нарушена – оценио је на почетку предавања амбасадор Алексејев.

■ КОЛЕКТИВНА БЕЗБЕДНОСТ

Такође је истакао да се често могу чути погрешна тумачење узрока политичких дешавања у Совјетском Савезу током осамдесетих година.

– Тврди се да су та дешавања производ избора народа СССР-а. Али, стварни узроци су политичке промене које су пратиле развој догађаја у нашој земљи. Од блоковске поделе прешло се на систем колективне безбедности. У том смислу донети су различити значајни документи, као што је онај о ограничењу нуклеарног наоружања и стварању поверења. Постоји цео систем докумената којим се ограничава конвенционално наоружање и диктирају основни параметри понашања ради увођења система поверења. Почетком деведесетих постојала је могућност да изградимо европску безбедност на тим начелима – нагласио је Алексејев.

Потом је изложио основне чиниоце који одређују руску дипломатију према тим начелима.

– Пре свега, ми се залажемо, и то смо и увек чинили, за коришћење оних механизма који су у Европи били разрађени и који су показали своју ефикасност током деценије заједничког рада. Чинило се да су постојали сви услови за трансформацију Северноатлантске алијансе, потребну како би она постала део европске безбедности. НАТО, наиме, није међународна организација, то је војни савез створен из познатих разлога. Да би се променио, неопходне су озбиљне модификације. Не могу да кажем да оне нису биле спроведене. Јесу, али делимично. Тако је, примера ради, смањена бројност снага, битно промењена командно-штабна структура, знатно је смањен број носилаца нуклеарног наоружања смештеног на територији европских држава... Али, Алијанса је у својој основи сачувала чисто војне аспекте који се оријентишу на конфликтне ситуације – рекао је амбасадор.

■ НЕИСПУЊЕНА ОБЕЋАЊА

Према његовим речима, НАТО није одржао обећање дато Русији у вези са његовим ширењем, премда је био потписан посебни документ у току трансформације НАТОа, који је одређивао односе Руске Федерације са Алијансом. У војној сфери, уговор је обавезивао НАТО да не размешта војну инфраструктуру и битне оружане снаге у зони нових држава чланица.

– Обавезали су се да ту не размештају нуклеарно наоружање и да примене мере уздржавања. Током ширења НАТОа, међутим, сем размештана нуклеарног оружја, то није испоштовано.

Поред НАТОа, Русија је сматрала да се зарад постизања европске безбедности, могу користити и друге организације на старом континенту. У центру интересовања била је Европска унија.

– Могла је да се створи ефикасна инфраструктура способна да подржава принципе високог нивоа европске безбедности. Нажалост, догађаји чију девету годишњицу данас обележавамо умногоме су омили те планове. Победио је приступ сили. Бомбардовање Југославије означава први покушај да се провери нови светски поредак, који се заснива на доминацији силе. Први пут, ако не рачунамо босанско искуство, машинерија НАТОа била је искоришћена за решавање политичког проблема. Такав приступ решавању проблема противречио је међународном праву и целој филозофији деловања НАТОа које предвиђа концентрацију политичке власти искључиво на нивоу државних органа.

Коришћење војне силе против Југославије почетак је великог експеримента, чију још једној етапу видимо и сада. То што се сада дешава на Косову и Метохији, некада се предлагало Руској Федерацији за Чеченију. Оно што се дешава на КиМ није случајност, то је део плана. Режим у Чеченији, који је био успостављен умногоме под притиском Запада, повећао је насиље. Снаге у Чеченији извршиле су агресију против једне, друге руске републике, са циљем да се на југу Русије створи муслимански калифат. У тим условима, државно руководство Русије морало је одлучно да реагује и предуз-

те су војне мере, након чега је чеченски режим био сломљен. То трагично искуство дозвољава нам да прогнозирамо даљи развој ситуације на КиМ и око њега – објаснио је руски амбасадор.

Према излагању амбасадора Алексејева, проглашење независности Косова произвело је проблеме у Србији, Македонији, покренуло је догађаје на Тибету, повећани су притисци на Русију поводом њене четири непризнате републике. Њихово формирање у потпуности опонаша косовски сценарио.

■ ОТВОРЕНА ПАНДОРИНА КУТИЈА

– На КиМ се појављују незаконите структуре које покушавају да се успоставе и преузму на себе пуну одговорност за развој ситуације. Реч је о мисији Европске уније и о њеном руководству. Као што се то често дешава, једна незаконитост изазива другу и ствара се хаос који мало ко може да обузда. Не видим никакав добитак за Европу од стварања независног Косова. Независно Косово ће пре свега бити проблем ЕУ. Европа добија у свом јужном делу конфликт који може да експлодира у било ком тренутку. Спречавање „експлозије“ скупо ће коштати, економски и политички – истакао је амбасадор.

Он је подсетио да је Руска Федерација након бомбардовања Југославије преузела озбиљне кораке како би европску безбедност вратила у оквире међународног права. Захваљујући тим напорима, у новембру 1999. године на самиту Оебса у Истамбулу, потписан је документ назван „Карта европске безбедности“. Њиме се недвосмислено одређују основа и неопходност очувања територијалног интегритета држава чланица Оебса и предвиђају савремене мере које омогућавају нормално функционисање система европске безбедности у новим, промењеним условима. Документ садржи и платформу о колективној безбедности која може да обезбеди нормалне услове за повезивање три европска центра – НАТО, ЕУ и Савет Европе.

– Наши европски пријатељи донели су тај документ, ми смо га пажљиво анализирали и нисмо нашли ништа што би требало да се исправи. Али, да ли је ко чуо за ту платформу колективне безбедности? Није. Документ Оебса једноставно је заборављен. Уместо тога, систем европске безбедности се урушава, па се тако у Пољској и Чешкој поставља систем противракетне одбране. Наши балистичари су недвосмислено утврдили да тај систем може да контролише руски ваздушни простор на дубини од неколико стотина километара. Реч је о објективној претњи која не може оставити равнодушним ни наше политичке ни војне стручњаке. То

РАЗУМЕВАЊЕ ВРЕМЕНА

Предавање амбасадора Александра Алексејева отворио је министар одбране Драган Шутановац, који је том приликом истакао да је амбасадор велики пријатељ Републике Србије, Министарства одбране и Војске.

– Ово је прилика да захвалимо господину амбасадору, који за неколико дана напушта Србију у којој је провео пун мандат и том приликом стекао велики углед код наших грађана. Србија и Руска Федерација су пријатељске земље, које негују искрене односе засноване на разумевању и уважавању, као и поштовању међународног права. Данас, можда више него икад, потребно је да се чује глас пријатељске Русије с једне стране, и, с друге стране, потребно је да се подсетимо да нисмо умели да проценимо време у коме живимо и да смо доживели најружније тренутке у савременој историји српског народа. Политичка елита тог времена показала је да не разуме савремене токове историје, а међународна заједница да не разуме токове у

подсећа на време хладног рата. А наш одговор ће бити ефикасан, али асиметричан. Нећемо понављати мере које се предузимају против нас. Наше мере односе се на побољшање ракетног система који има наша војска, али и на постављање система способног да неутралише деловање радара чије се постављање у Пољској и Чешкој очекује. Ипак да поновим – то није наш избор. Ми смо предложили цео систем мера усмерен на заједничко контролисање ваздушног простора око територија које изазивају по-

РУСИ НА КОСОВУ

Одговарајући на питање зашто руски војни контингент више није на КиМ, амбасадор је објаснио да су, пратећи развој ситуације, закључили да су напори дела међународне заједнице на КиМ усмерени на стварање независности те провинције, те да би стога учествовање Русије било погрешно. Постајала је опасност да би их међународни команданти искористили.

– Сетите се ко је одређен да недавно делује на КиМ. Били су то Украјинци, Румуни, Пољаци – или православни или Словени. Није то случајно – констатовао је Алексејев и на крају предавања указао да се савремена цивилизација суочава са заједничким безбедносним изазовима, ризицима и претњама, као што су тероризам, организовани криминал, продаја дроге и друго. Ниједна држава сама не може да их савлада, због чега је потребна снажна међународна сарадња. Русија, наравно, сарађује и са НАТО-ом.

– Наше ОС се развијају самостално, уз минимум спољних утицаја. Ако делујемо заједно, мало је опасности које не можемо да савладамо. Ми смо спремни да сарађујемо, а кључна реч је – равноправност. Тако само сазвали и посебну седницу Савета НАТО – Русија како би расправљали о самопроглашењу независности Косова – рекао је амбасадор.

већану забринутост светске заједнице. У Азербејџану имамо моћну станицу за космичко праћење која дозвољава контролисање ваздушног простора Ирана, Пакистана и изнад Индијског океана. Били смо спремни да тако добијене податке у реалном времену делимо са нашим партнерима, били смо спремни и за заједничко сервисирање те станице. Одговор који смо добили није био охрабрујући. У принципу, предлог је прихваћен, али уз додатне мере постављања ракетног система у Европи – рекао је Алексејев.

– Необична је ситуација и у области контроле конвенционалног наоружања у Европи. На Истамбулском самиту 1999. одређен је максимални ниво наоружања по пет смерова. Уговор о конвенционалном наоружању, који видимо као један од основних у савременом систему европске безбедности, ратификован је само у једној земљи – у Руској Федерацији. Државно руководство Русије одлучило је да заустави наше учешће у том уговору, што је оставило могућност нашим партнерима да промене свој однос према њему – навео је амбасадор.

Према његовим речима, уместо да се развијају основни принципи европске безбедности, полако али сигурно иде се ка завршној фази уништавања оног што нам је остало на располагању ради реалне контроле ситуације у Европи. Ако се тако настави, потпуно ће се ликвидирати основе европске безбедности, те ћемо се суочити са правом јачег.

– Право јачег унапред ставља све у компликовану ситуацију, пре свега мале и средње државе, које нису способне саме да одрже своју безбедност. Какве су последице такве тенденције? Већ сад постоји ризик од ширења броја држава које би могле да произведу и поседују нуклеарно наоружање. Једина ствар која их за сада обузда јесте уговор о његовом неширењу. Забрињавајућа је ситуација и у области биолошког наоружања чија производња није повезана са великим материјалним и научним ресурсима.

Амбасадор Алексејев је говорио и о томе зашто Русија придаје велики значај „косовском преседану“.

– Изрека да је реч о преседану, већ сада изазива смех код оних који се баве европском безбедношћу. Зато је у нашем заједничком интересу да зауставимо косовски експеримент, вратимо ситуацију у нормалне околности и поново успоставимо основне принципе европске безбедности. У томе нас подржава велики број међународних субјеката. Теза да ви са нама идете у изолацију је нетачна: велик број моћних земаља није признао независност Косова: Бразил, Индија, Кина, Индонезија. Нису га признале ни бројне исламске земље на самиту Исламске конференције, што само по себи нешто говори. Можете бити апсолутно сигурни да ће Русија наставити своју линију на јачању основа европске безбедности, а део те линије је наш став о Косову. Разлози за то су веома озбиљни. Да, постоји солидарност са српским пријатељима, али и много више од тога. Сматрамо да је цена тог признавања много велика и далекосежна. Поставља се сценарио који би дозвољавао да се без ратних сукоба отме део територије једне државе. Тужна је слика европске безбедности у овом тренутку. ■

Снежана ЂОКИЋ

Србији – рекао је министар Шутановац и истакао – Србија се и данас суочава са великим искушењима. Парадокс је да је држава оснивач Уједињених нација сада у прилици да се бори за своја права баш у оквиру те организације. Србија никада неће признати самопрокламовану државу Косово и тражиће дипломатске и политичке могућности да решава тај проблем.

Одговарајући на новинарска питања након предавања, министар Шутановац је рекао да би оружани сукоб на Косову био најгоре могуће решење, које је неприхватљиво.

– Компромис је најбољи, јер мислимо да је боље сто дана преговарати него један дан ратовати. Сваки изгубљени живот вреднији је од било кога дела територије и мислим да морамо уложити максималне напоре да заштитимо грађане који живе на Косову и Метохији, али ништа мање ни оне који живе у овом делу Србије. Бојим се да би било каква ратна операција довела до великих проблема и шире од територије Косова и Метохије – рекао је Шутановац.

Говорећи о платформи о поступању поводом КиМ, министар је нагласио да је он није видео, те не може да коментарише њен садржај. Такође је нагласио да тај документ неће моћи да се изгласа пре него што прође законску процедуру.

– Поштујем све оне који улажу напоре да се на дипломатски и миран начин дође да решења које ће бити одрживо како за Албанце и Србе који живе на Косову и Метохији, тако и за велике силе – рекао је министар Шутановац.

КУРС ПЛАНИРАЊА И БУЏЕТИРАЊА

Државни секретар Министарства одбране мр Душан Спасојевић отворио је 24. марта у Војној академији курс који има за циљ припрему одговорних људи у организационим целинама Министарства одбране и Војске Србије за програм планирања, програмирања, буџетирања и извршења (PPBES), чије је увођење у систем одбране планирано 2010. године.

Полазници курса имају прилику да први у систему одбране усвоје потребна знања из области PPBES и њиховом примени допринесу

развијању савременог модела управљања, буџетирања и трошења средстава.

Државни секретар Спасојевић је, обраћајући се полазницима, нагласио да програм планирања, програмирања, буџетирања и извршења није новина наметнута споља, пошто је сличан модел постојао још у некадашњој ЈНА. Он сматра да ће увођење поменутог система, услагашеног са потребама оружаних снага, бити веома значајно за систем одбране.

– Ово је сасвим нови приступ буџету, по коме ви планирате шта желите да постигнете, па на основу тога правите буџет и план за његово извршење – истакао је Спасојевић и додао да је курс замишљен амбициозно, са квалитетним предавачима и са довољно времена на располагању.

Пуковник др Митар Ковач, руководилац курса, наглашава да ће знања која полазници стичу бити имплементирана 2009. године, када ће се радити план, односно 2010. године, када би он требало да заживи. То се, према његовим речима, поклапа са израдом стратегијских докумената краткорочног, средњорочног и дугорочног планирања.

У складу са новим Законом о одбрани током ове и наредне године биће израђен дугорочни план базе система одбране који ће бити основа за средњорочне планове и програме из домена функционалних надлежности. То ће бити основа и за годишње планирање, односно увођење процедура планирања, програмирања, буџетирања и извршења, објаснио је пуковник Ковач. ■

А. ПЕТРОВИЋ
Снимила Р. ТОМИЋ

ГАЂАЊЕ НА ПАСУЉАНСКИМ ЛИВАДАМА

На интервидовском полигону „Пасуљанске Ливаде“ реализована је интегрисана обука војника децембарске генерације у Копненој војсци. Носилац ове планске обуке је Прва бригада из Новог Сада. Циљ обуке је оспособљавање војника на редовном одслужењу војног рока кроз садржаје тактичких увежбавања и реализацију бојних гађања са одељењима и водовима.

– То је само један од сегмената новог модела обуке, истиче заменик начелника Генералштаба ВС генерал-потпуковник Милоје Милетић. – Војници рода пешадије, артиљерије, механизованих и оклопних јединица и артиљеријско-ракетних јединица ПВО, који су се већ сусретали са сложеним борбеним системима у току обуке у центрима за обуку, сада су имали прилику да на полигону, у реалним условима, изврше бојна гађања и практично потврде стечена знања.

Генерал-потпуковник Младен Ђирковић, командант Копнене војске, оценио је после изведених гађања да „млади војници умешно рукују средствима наоружања и постижу одличне резултате“.

Према речима команданта Прве бригаде пуковника Ђокице Петровића, реализоване су вежбе са бојним гађањем оклопних, механизованих и артиљеријских јединица и тактичке вежбе са бојним гађањем пешадијских јединица. ■

М. ШВЕДИЋ
Снимио Р. ПОПОВИЋ

СТРУЧНА РАСПРАВА О ДОКТРИНИ ОБУКЕ И УПРАВЉАЊУ ОБУКОМ

Управа за обуку и доктрину Генералштаба Војске Србије организовала је 27. марта у Дому Гарде у Топчидеру стручну расправу о Доктрини обуке у Војсци Србије и Нацрту упутства за управљање обуком. Расправи су, поред начелника Управе генерал-мајора Петра Ђорнакова, присуствовале и старешине оперативних састава Војске који се баве планирањем и спровођењем обуке.

Учесници су размотрили низ новина које доносе Доктрина обуке и Нацрт упутства за управљање обуком у контексту организацијско-мобилизацијских промена у Војсци Србије. Наглашен значај који обука има у остваривању реформских циљева, измењених мисија и задатака.

Генерал-мајор Петар Ђорнаков нагласио је да су реформски процеси у домену обуке у Војсци Србије веома напредовали и међу њима издвојио – измене основа планова и програма обуке, увођење инструкторске обуке, завршетак израде наставних планова и програма одређених курсева, почетак обуке професионалних војника и сертификацију индивидуалне обуке. Он је додао да ће доћи до значајних промена у домену обуке јединица које су се до сада обучавале према јединственим програмима, а од сада ће тај процес бити прилагођен њиховој намени и мисији.

А. П.

ШКОЛОВАЊЕ ОФИЦИРА БУДУЋНОСТИ

Недавно донетим указом министра одбране, 18. март проглашен је за Дан Војне академије, а касарна у којој је академија смештена добила је назив „Генерал Јован Мишковић“

Чечаности обележавања Дана Војне академије присуствовали су министар одбране Драган Шутановац и начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош са сарадницима, начелник Инспектората одбране вицеадмирал Јован Ђрбавца, ректор Универзитета у Београду Бранко Ковачевић и бројни други гости.

У поздравном обраћању, начелник Војне академије генерал-мајор Видосав Ковачевић истакао је да установа на чијем је челу обележава 158 година војног школства у Србији.

Како је у свом говору нагласио министар одбране Драган Шутановац, менаџмент Министарства одбране наставиће да даје подршку свим активностима за које сматра да доприносе јачању система одбране. У такве активности спада настојање Управе Војне академије да се у тој установи школују официри будућности, који ће бити потпуно оспособљени за учешће у мисијама дефинисаним државним стратешким документима.

Према министровим речима, побољшање услова за рад и студирање на Војној академији током протеклих годину дана имало је за циљ да код студената „испровоцира“ жељу за самопотврђивањем. Познато је да се савремене војске базирају не само на људским, већ и на снажним материјалним ресурсима, али да би се радило на даљем подизању материјалног стандарда наставе, од студената ће се убудуће све више очекивати да својим успехом у учењу заслужи кредит за то. Што више студенти буду пружали, моћи ће више и да траже. Министар Шутановац је апеловао на будуће официре да свој позив схвате веома озбиљно и припреме се за време када ће са партнерима из целог света давати свој допринос глобалној безбедности.

– Можда најбитнија ствар за коју сматрам да мора што пре да се деси јесте отварање Војне академије не само према унутрашњости, односно грађанима Србије, већ и према свету. Ја сам обећао да ћу учинити све да омогућимо једном броју студената да борави у иностранству, у нама пријатељским земљама, у посети која неће бити само војног карактера. Влада Словачке прихватила је да пошаље десет студената друге године своје војне академије у Београд, а да прихвати десет студената са наше академије. Наша идеја је да створимо што јачу везу између тих младих људи. У времену у ком комуникација путем мобилних телефона и мејлова омогућава одржавање чврстих контаката и на већој удаљености, управо ти младићи, који ће можда једног дана бити и начелници Генералштаба, учиниће да у будућности успоставимо нераскидиве везе са армијама многих пријатељских земаља – рекао је министар Шутановац.

Укључивање војног школства у образовни систем републике, према мишљењу министра Шутановца, један је од најважнијих пројеката Министарства одбране. Учињено је доста како би студенти могли да стекну и цивилне дипломе, али не сме се изгубити из вида чињеница да је основни задатак Војне академије да школује официре који ће моћи да квалитетно обављају своје дужности унутар војне организације.

Министар Шутановац је похвалио понашање припадника Војске и истакао да је „један од највећих искорака у раду Министарства одбране да деполитизујемо Војску и ставимо је под демократску и цивилну контролу, што је резултирало потврдом Европске комисије да смо учинили помаке који нас воде ка остварењу европских интеграција“, нагласио је министар Шутановац на сечаности у Војној академији. ■ А. АНТИЋ

ПРИЈЕМ ЗА СТУДЕНТЕ И УЧЕНИКЕ ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ И ВОЈНЕ ГИМНАЗИЈЕ

Поводом Дана Војне академије, министар одбране Драган Шутановац примио је најбоље студенте и ученике Војне академије и Војне гимназије. Министар је са њима разговарао о условима у којима живе и студирају, проблемима са којима се суочавају и о томе у којој мери Министарство одбране може да им помогне да се ти проблеми превазиђу.

Министар је истакао да ће Министарство дати максималан допринос да у војним школама као предавачи гостују истакнуте личности из друштвеног и политичког живота, страни војни представници акредитовани у Србији и гости из иностранства који долазе у посету нашој земљи.

Он је такође нагласио да ће се студентима омогућити посете војним академијама других земаља, како би са колегама разменили знања и искуства и видели какав је њихов приступ учењу и раду.

СЕМИНАР „ПРАВИЛА АНГАЖОВАЊА“

У Центру за мировне операције Здружене оперативне команде ГШ ВС, под окриљем NORDCAPS (координационог аранжмана нордијских земаља за операције подршке миру), одржан је тродневни семинар под називом „Правила ангажовања“. Полазници семинара,

официри из Министарства одбране и Војске Србије и правници из Здружене оперативне команде, били су у прилици да више сазнају о изради и промени правила ангажовања.

Током семинара, полазници су се бавили питањима разлика између правних докумената и различитим процедурама при изради правила ангажовања. Разматрана је примена правних аката у изради националних правила ангажовања и процедуре рада са одобреним правилима ангажовања на нивоу Главног штаба мисије. Слушаоци су информисани о односу између националних правила и правила ангажовања у мултинационалним операцијама, али и односу између правила употребе силе и осталих међународних правних аката.

Предавачи су били потпуковник Петер Линдблом (Финска) и правници Стеин Вестли Јохансен (Норвешка), Јоуни Хонкала и Клаус Илмонен (Финска). С. Ђ.

УСКЛАЂИВАЊЕ ВОЈНИХ ПЕНЗИЈА

Министар одбране Драган Шутановац донео је одлуку о усклађивању војних пензија, тако да ће новчана вредност бода за обрачунавање пензија и других новчаних накнада корисницима војних пензија, почев од 1. јануара 2008. године, износити 9,40 динара.

Након објављивања Одлуке у „Службеном војном листу“, Стручна служба Фонда за социјално осигурање војних осигураника усклађиваће војне пензије, а исплата по новој вредности биће извршена у априлу 2008. године. Уз први део пензије за март корисницима ће бити исплаћена и разлика пензије за јануар и фебруар 2008. године. На тај начин пензије се усклађују са растом плата запослених припадника Војске, што је једна од мера предузетих ради заштите стандарда војних пензионера.

По питању регулисања дуга према корисницима војне пензије, који је настао по прописима из пензијског и инвалидског осигурања војних осигураника, Министарство одбране са Министарством финансија и Министарством за рад и социјалну политику интензивно ради на изради програма за измирење тог дуга корисницима војних пензија.

САРАДЊА ИНСПЕКТОРАТА ОДБРАНЕ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

Начелник Инспектората одбране Министарства одбране Републике Србије вицеадмирал Јован Грбавац примио је 20. марта делегацију Министарства одбране Републике Црне Горе, коју је предводио пуковник Томислав Гашовић, начелник Одељења за инспекцијске послове и унутрашњу контролу Министарства одбране Црне Горе. Две делегације размениле су искуства о организацији и функционисању инспектората одбране након доношења закона о одбрани. Изражено је задовољство због успостављене сарадње, уз констатацију да постоји доста простора и могућности за унапређење сарадње у области инспекције система одбране.

ПОТПИСАН ПЛАН ВОЈНЕ САРАДЊЕ СА МАКЕДОНИЈОМ

Радна група Министарства одбране Републике Србије, коју је предводио начелник Управе за међународну војну сарадњу Милорад Перићем, боравила је 25. и 26. марта 2008. године у званичној посети Министарству одбране Републике Македоније.

Током посете разговарано је о унапређењу сарадње у области одбране и потписан је План билатералне војне сарадње за 2008. годину између два министарства. План, који је у име македонске стране потписала начелница Сектора за међународну сарадњу Биљана Ефтимова, садржи 20 активности које обухватају различите модалитете сарадње.

Представници Министарства одбране састали су се и са директором Директората за политику, планирање, финансирање и међународну сарадњу Љубом Димовским.

МАЈОР ВУЈЧИЋ СЕ ВРАТИО ИЗ МИСИЈЕ УН У ЛИБЕРИЈИ

Припадник Војске Србије мајор Илија Вујчић вратио се у Србију из мировне мисије УН у Либерiji (UNMIL). Он је упућен у мисију UNMIL у марту прошле године, где је са још пет официра Војске Србије и око двеста официра из других земаља, у улози војног посматрача, учествовао у надгледању спровођења и примене споразума о прекиду ватре и успостављању мира у Либерiji, али и у пружању помоћи становништву и другим хуманитарним активностима у тој земљи.

ОБЕЛЕЖЕН ДАН ТЕХНИЧКОГ ОПИТНОГ ЦЕНТРА

На свечаном скупу
у Дому Гарде у
Београду обележено
35 година постојања
и рада Техничког
опитног центра

САВЕСТ ВОЈСКЕ

Свечаности обележавања 35 година постојања Техничког опитног центра, 21. марта у Дому Гарде у Топчидеру, присуствовали су министар одбране Драган Шутановац и начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Здравко Понош, са сарадницима, пословни партнери, сарадници и припадници те установе.

– Технички опитни центар јесте савест Војске Србије – рекао је у свом обраћању начелник Управе за планирање и развој генерал-мајор др Божидар Форца. Он је рекао да не постоји ни најмања могућност да је грешком ТОЦ-а у наоружање наше војске уведено неко средство које не задовољава претходно утврђене захтеве.

НЕПОТРЕБНО НАОРУЖАВАЊЕ КОСОВА

На обележавању Дана ТОЦ-а, одговарајући на питања новинара, министар одбране Драган Шутановац оценио је да је одлука Вашингтона да одобри испоруку оружја Косову дошла у незгодном тренутку и да је „апсолутно непотребна“ јер је Косово и Метохија регион у Србији у коме, пре свега, треба развијати економију. Он је додао и да све земље у региону изражавају сумњу према том потезу, имајући у виду да се не зна ко би могао угрозити безбедност на Космету.

– Очекивао сам да одлука буде усмерена у смислу ојачавања привредних ресурса на Косову и Метохији и да се помогне и Србима и Албанцима да имају бољи живот, да се економски ојача Космет, а не да се ојачава наоружањем – рекао је Шутановац новинарима у Топчидеру.

Министар Шутановац је истакао да Министарство за Косово и Метохију треба да се бави, пре свега, побољшањем живота грађана у јужној српској покрајини, а проблемом статуса Косова треба да се бави цела држава.

– Моје лично убеђење је да активности које се спроводе у последње време не помажу стабилизацији на Косову и Метохији и не помажу људима који тамо живе да имају бољи живот – рекао је Шутановац новинарима на обележавању 35 година постојања Техничког опитног центра и оценио као недопустиво да „у 21. веку ми стављамо територију испред живота“.

О развоју и трансформацијама установе говорио је директор ТОЦ-а пуковник др Драгослав Угарак. Он је истакао да ТОЦ испуњава своју основну мисију испитивања и оцењивања квалитета средстава наоружања и војне опреме произведених у земљи и иностранству.

– Бавећи се квалитетом средстава наоружања и војне опреме схватили смо значај и потребу увођења система менаџмента квалитетом и први смо у Војсци сертифицивали систем према захтевима стандарда ISO 9001 – нагласио је пуковник Угарак.

Том приликом, директор Акредитационог тела Србије др Дејан Крњачић уручио је Техничком опитном центру сертификат о акредитацији контролног тела према стандарду SRPS ISO/IEC 17020 и сертификат за акредитовану лабораторију за еталонирање према стандарду SRPS ISO/IEC 17025.

У оквиру обележавања Дана ТОЦ-а приказан је филм снимљен у продукцији *Застава-филма*, а уручене су и захвалнице установама и радним организацијама с којима ТОЦ успешно сарађује.

Поводом Дана Техничког опитног центра, делегацију те установе примио је заменик начелника Генералштаба Војске Србије, генерал-потпуковник Милоје Милетић. ■

А. АНТИЋ
Снимио Д. БАНДА

МЕШОВИТА АРТИЉЕРИЈСКА БРИГАДА КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ

ТОНА ЧЕЛИКА ЗА ТРИ СЕКУНДЕ

Нишка бригада је савремен, добро организован и увежбан састав за извршавање задатака ватрене артиљеријске подршке јединицама Копнене војске на територији целе земље

У процесу реорганизације Копнене војске ВС пажњу је привукла и чињеница да постоји посебна артиљеријска бригада. До овог опредељења дошло се због намере да се групишу артиљеријски системи већег калибра и домета.

— Једноставно, нисмо желели да оставимо Копнену војску без добре ватрене подршке, у ситуацији када ваздухопловство не може да пружи свој пуни допринос на том плану — истиче командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић.

Тако је 2006. године започето преформирање алексиначке 203. мешовите артиљеријске бригаде, да би се с временом у тај састав уклопили мешовити артиљеријски ракетни дивизион из Руме и део јединица 52. мешовите артиљеријске бригаде из Сурдулице. Истовремено, бригада је премештена из Алексинца у Ниш. Ту је, 4. јуна 2007, председник Србије Борис Тадић уручио војну заставу команданту Мешовите артиљеријске бригаде Копнене војске пуковнику Стојану Милановићу и тиме означио формирање најзначајнијег састава ватрене подршке у Војсци Србије.

Данас је Мешовита артиљеријска бригада савремен, добро организован и увежбан састав за извршавање задатака ватрене артиљеријске подршке свим јединицама Копнене војске на територији целе земље. Бројни показатељи говоре да су припадници те бригаде оспособљени за изненадно, снажно, тачно и ефикасно

наношење артиљеријско-ракетних ватрених удара. О силини артиљеријских ватрених дејстава сведоче подаци да са расположивим наоружањем нишки артиљерци могу да избаце 19 тона челика у једној минути и покрију површину од 34 хектара. У процесу пре-формирања, ватрене могућности бригаде знатно су повећане, што гарантује успех у ватреној подршци и обезбеђивању услова пешадијским и оклопно-механизованим снагама за извршавање борбених задатака са што мање губитака и за најкраће могуће време.

■ ОПЕРАТИВНА СПОСОБНОСТ

Мешовиту артиљеријску бригаду КоВ чине команда, командни дивизион, мешовити ракетни артиљеријски дивизион, два топовско-хаубичка артиљеријска дивизиона, топовски артиљеријски дивизион и логистички батаљон. Нова организацијско-формацијска структуре већ је показала своје квалитете у пракси, што се посебно огледа у побољшаним кадровским и оперативним способностима. Команда бригаде је функционално повезана са командом Копнене војске и Генералштабом,

док степен интеграције Мешовите артиљеријске бригаде са другим бригадама Копнене војске омогућава заједничка и ефикасна борбена дејства. На основу стечених искустава, унапредиће се организацијско-формацијска структура, поготово у делу повећања оперативних способности команди дивизиона.

Кадровска попуњеност Бригаде у овом тренутку је већа од стопостотне, што, уз сталне напоре за усавршавање стручних и психофизичких квалитета старешинског састава, ствара услове за остваривање добрих резултата.

*Пуковник Стојан Милановић,
командант Мешовите
артиљеријске бригаде*

ПРОФЕСИОНАЛИЗАЦИЈА

У Мешовитој артиљеријској бригади КоВ знатно је повећан број професионалних припадника у односу на војнике на одслужењу војног рока. Само пре годину дана тај однос је био 1:1,5, да би данас тек на пет професионалаца долазио један војник речног састава.

Иако је закључити какве то погодности ствара у оспособљавању артиљеријских послуга, водова и батерија и надограђивању њихових борбених и тактичких могућности. Обученост професионалних састава је а временом све већа, што доста утиче на ефикасно извршавање задатака.

– Уосталом, период оспособљавања војника на одслужењу војног рока од шест месеци недовољан је да се он у потпуности оспособи за руковање и употребу савремених борбених система и оруђа, али је могуће увежбати га за обављање помоћних дужности у јединицама артиљерије – тврди пуковник Стојан Милановић.

Стога, јасно је да професионалци највише утичу на укупну борбену вредност Мешовите артиљеријске бригаде и да се налазе на свим значајнијим дужностима у јединици.

– Апсолутну предност у раду дали смо изграђивању кадра – каже командант Бригаде пуковник Стојан Милановић. – Свесни да без добро обученог кадра са широким знањима из области конструкције артиљеријског наоружања, балистике, теорије гађања, електронике и информатике, нема савременог рода артиљерије.

Да би се старешински састав што боље оспособио и усавршио, креативно се реализују планови опште-војне, стручноспецијалистичке и физичке обуке, а официри артиљеријске бригаде све чешће одлазе на курсеве и усавршавања у иностранство. Тако су у последње две године четворица артиљеријских официра похађала курсеве у Чешкој и Великој Британији, док се поручник Драган Пауновић ових дана налази на курсу за официре артиљерије у Оклахоми (САД). Са једномесечног курса у чешком граду Вишкову недавно се вратио потпоручник Милан Лазаревић, који не само да је добио сертификат за командира одељења у мировним операцијама, већ је био један од најбољих студената на поменутом виду међународног војног обучавања.

■ ЧОВЕК И ОРУЖЈЕ

Целокупан састав Мешовите артиљеријске бригаде одговорно се односи према обавезама и задацима. Према речима пуковника Милановића, води се рачуна о мотивацији припадника јединице, тако да је у протеклом периоду додељено 235 награда и признања. Добрим резултатима истакао се Први топовско-хаубички дивизион, којим командује потпуковник Дејан Новаковић, док су се радним и стручним квалитетима посебно исказали помоћник команданта за подршку потпуковник Саша Не-

дељковић, начелник за људске ресурсе потпуковник Горан Љубеновић, командир батерија мајор Александар Мишић и капетан Иван Ристић, командир одељења заставник Милован Шикман и руковалац старији водник Горан Никшић.

Тежишни задатак припадника Мешовите артиљеријске бригаде је оспособљавање за извршавање наменских задатака. То се постиже извођењем тактичких вежби са бојним гађањима и увежба-

ПРЕДИСЛОКАЦИЈА

Артиљеријска јединица премештена је из Алексинца у Ниш ради смањења броја гарнизона и стварања бољих услова за смештај припадника бригаде. Тај задатак је успешно извршен, а о његовом обиму говори податак да су возачи моторних возила, обављајући те послове, прешли више од 120.000 километара.

Припадници Бригаде су брзо и квалитетно организовали живот и рад и преузели већи део логистичких функција у новој касарни, где су смештени и делови Треће бригаде КоВ, 250. ракетне бригаде ПВО и Центра ВОЈ. Циљ је остварен, па војници, старешине и цивилна лица сада заиста имају много боље услове за смештај у нишкој касарни „Мија Станимировић“, него што је то било у касарни „Делиград“ у Алексинцу.

Проблема је, ипак, било. Грађани Алексинца и представници тамошње локалне самоуправе тешко су примили одлазак артиљеријске јединице, која је традиционално уживала велики углед у алексиначком крају. Иначе, око 150 старешина, цивилних лица и професионалних војника и даље живе у Алексинцу. Припадници Бригаде наставили су да одржавају добре односе са општинском Алексинац, али су већ успоставили и тесну сарадњу са локалном самоуправом града Ниша и општином Црвени крст.

вања, али и практичним примењеним облицима обуке команди и штабова. У протеклих годину дана старешине и војници те бригаде извели су три логоровања, осам артиљеријских бојних гађања, 11 тактичких вежби, шест методско-показних вежби, 35 организационих облика практичне обуке, девет курсева и 98 гађања из пешадијског наоружања.

У наредном периоду посветиће се већа пажња оспособљавању команде бригаде и непосредно потчињених команди по нацрту Упутства за оперативно планирање у Војсци Србије.

Како каже командант Првог топовско-хаубичког артиљеријског дивизиона 152 мм потпуковник Дејан Новаковић, артиљерци проведу на теренима и базама више од четири месеца, што значи да трећину године бораве у теренским условима. У процесу оспособљавања велики значај има обука са артиљеријским послугама, јер њоме треба обезбедити компактност, тимски рад и друге елементе који условљавају прецизност на бојним гађањима.

– Свака послуга је попут породице – каже потпуковник Новаковић – чланови се међусобно испомажу и за укупан резултат сви имају поједнаке заслуге.

Међу послугама влада такмичарски дух, а на бојним гађањима посебно се истакла она у чијем су саставу старији водник Борисав Ђиновић и десетари Драган Станојлов, Горан Трајковић, Топлица Грујић, Иван Живковић, Дејан Стојадиновић, Милан Стојановић, Дејан Арсић, Срђан Станковић и Драган Радосављевић.

– Системи којима је наоружана Бригада – говори пуковник Милановић – припадају средњој генерацији, али им је, захваљујући иновирању, модификацији и увођењу у оперативну употребу средстава за извиђање и управљање ватром, повећана брзина и ефикасност артиљеријске ватре.

У процесу осавремењавања јединица је опремљена системом за управљање ватром, који се већ увелико користи при извршењу артиљеријских бојних гађања. Важно је нагласити да примена система знатно смањује време за припрему почетних елемената, а самим тим и брзину отварања артиљеријске ватре. У делу топогеодетског обезбеђења, Бригада је опремљена новим савременим средствима за одређивање координата и елемената борбеног распореда.

РТАЊ

На Ртњу се више не изводе артиљеријска бојна гађања. Тиме су испуњени захтеви Удружења за заштиту природе и општине Сокобања, који су тражили да се такве активности не спроводе на том простору.

Инфраструктура и путеви, које је војска изградила, у великој мери су допринели да се на подручју планине Ртањ развију пољопривредне делатности и прошире ловни и туристички капацитети.

У Техничком опитном центру активно се ради на опитовању и испитивању самоходног вишечевног лансера ракета „оркан“, како би се повећао домет и увео рачунарски систем за бржу и квалитетнију обраду података. Због уштеде и подизања квалитета обуке на лансеру „оркан“, прибегло се и изради уметнутих цеви, које омогућавају извођење артиљеријских бојних гађања уз употребу ракете 128 мм. Поменути елементи указују да је доста тога урађено на плану унапређења техничке опремљености, при чему треба истаћи да су артиљеријска оруђа доведена и на највиши ниво техничке исправности.

Један од важних задатака професионалних припадника артиљеријске бригаде је и обезбеђење административне линије према Косову и Метохији. Већ три године старешине и војници по уговору налазе се на бази „Голема чука“, са које воде бригу о безбедности на девет километара административне линије.

Међусобну солидарност припадници Бригаде показали су и учешћем у пет хуманитарних акција за пружање помоћи болесним и социјално угроженим члановима војног колектива. Уосталом, људски квалитети имају велики значај, пошто се и развој артиљерије у целини све више везује за усклађивање односа човек–оружје. Зато високопрофесионални и стручни припадници Мешовите артиљеријске бригаде, одани свом позиву и васпитани у духу светлих традиција свог народа, представљају највећу вредност нишке бригаде, јер у људима и њиховој вештини у руковању *орканима*, *опљевима*, *норма* и *топовима* 130 мм лежи кључ остварења улоге те артиљеријске јединице. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

СМРТОНОСНИ

БЕЗБЕДНОСТ САОБРАЋАЈА НА НАШИМ ПУТЕВИМА

ИЗАЗОВ БРЗИНЕ

Само прошле године у нашој земљи догодило се више од 70.000 саобраћајних незгода, у којима је животе изгубило близу 1.000, углавном младих, радно способних људи. Саобраћајна полиција је највише пријава поднела због пребрзe вожње, вожње под дејством алкохола, техничке неисправности возила, управљања без возачке дозволе, али и због непрописног претицања. Влада Републике Србије основала је координационо тело које ће се бавити не само саобраћајном стратегијом земље него и многим активностима које би требало да допринесу смањењу броја незгода. Нови закон о безбедности саобраћаја, усклађен са европским нормама, биће усвојен до краја године.

Ни минула година, нажалост, није могла да прође без мноштва потресних слика хаварисаних возила покрај наших друмова, на којима је, у саобраћајним незгодама, на стотине људи изгубило живот, док је близу 23.000 теже или лакше повређено. Тешко је рећи која је од тих незгода била најтежа, јер су све тешке ако у њима страдају људи, посебно млади. Сетимо се оне у којој је, због превелике брзине и вожње неприлагођене условима пута, погинуло троје младих, учесника у ТВ серијалу „Велики брат“. Збило се то 28. децембра 2007, око поноћи. Аутомобилом је управљао Елмир Кудузовић, који је на путу Обреновац-Шабач, неколико километара од електране „Никола Тесла“, улетео у кривину брзином од 120 км на час, излетео из ње и, преврнувши се на кров, упао у реку заједно са своја два, такође, млада сапутника.

■ СЛОЖЕН И ОПАСАН СИСТЕМ

Друга велика трагедија десила се нешто раније, када су на путу за Кикинду погинуле четири медицинске сестре и два возача Дома здравља у Сенти. Не зна се ко је кривац, а можда се никада неће ни сазнати.

И да не набрајамо више.

У Србији је, дакле, само прошле године било више од 70.000 саобраћајних незгода, у којима су живот изгубила 992 лица. Неумољива статистика бележи да је за управљачима моторних возила страдало највише младих – између 20 и 28 година, што никога не може, нити сме, да остави равнодушним, јер је реч о радно способном становништву, које је, поред осталог, и значајан чинилац одбрамбеног система земље.

Због чега нам се све то дешава? Зашто, како и где се догађају саобраћајне незгоде и који су њихови најчешћи узроци? Да ли је друштво, посебно онај његов сегмент који је задужен за безбедност учесника у саобраћају, предузело све што је потребно како би се број незгода, ако се већ не могу сасвим избећи, бар смањило? Да ли, надаље, у законској регулативи ваља нешто мењати, не би ли се убудуће сигурније седало за управљач моторног возила? И, најзад, које све полуге, кад је реч о безбедности саобраћаја, најчешће заказују? То су, ето, само нека питања на која смо одговор потражили у разговору са меродавним људима, као што су генерал-мајор Стојадин Јовановић, начелник Управе саобраћајне полиције МУП-а Републике Србије, генерал-мајор у пензији мр Павле Галић, вишегодишњи челни старшина војне саобраћајне службе, а данас помоћник министра за инфраструктуру, те саобраћајни инжењери Ненад Гвозденовић, помоћник генералног секретара АМС Србије, и Демир Хацић, начелник Одељења за безбедност саобраћаја у Министарству за инфраструктуру Владе Србије.

Разлике у мишљењима међу њима готово да и нема. Наши саговорници се, наиме, слажу са тим да је друмски саобраћај најсложенији и најопаснији систем са којим се човек свакодневно среће, а возило једно од најопаснијих средстава савременог доба.

– Уједињене нације су, најављујући прошлогодишњу глобалну кампању под називом „Учинимо путеве безбедним“ – каже на почетку разговора мр Павле Галић – саопштиле да свакога дана на путевима широм наше планете гине око 3.000 људи, а међу њима и око 500 деце. Ако се у догледно време ништа битно не предузме како би се смањило број саобраћајних незгода, оне ће, према мишљењу угледних међународних експерата, до 2020. године, бити трећи по реду узрочник смртности светског становништва.

То се, нема сумње, тиче и нас, па нам никако не може бити свеједно да ли ћемо се, мање или више успешно, хватати у кошцац са проблемима савременог

ЗАКОН ГЛАВУ ЧУВА

Стручњаци сматрају да би се само доследном применом Закона о безбедности саобраћаја, без икаквог додатног ангажовања полиције, број саобраћајних незгода смањило за 25 до 35 посто, што значи између 250 и 350 спасених живота.

Статистика показује да се трећина свих саобраћајних незгода дешава због пребрзге вожње или због тога што возач не усклађује брзину свог возила према условима на путу. Веома битан чинилац безбедности свакако је и везивање сигурносног појаса.

Треба имати на уму да је судар при брзини од, рецимо, 60 км на час једнак ударцу у земљу после пада са петог спрата. А ако возило том брзином удари пешака, вероватноћа да ће пешак stradати је око 80 посто, док ће последице бити знатно мање ако се то догоди при брзини од 50 км на час.

УНИШТАВАЊЕ ЗАШТИТНЕ ОГРАДЕ

Запослени у Јавном предузећу „Путеви Србије“ готово се свакодневно боре са проблемима насталим због уништавања заштитне жичане ограде. Несавесни грађани је оштећују тако што кроз њу праве пролазе, како би избегли плаћање путарине или да би се брже докопали друге стране пута на којој се налазе њихове њиве, али је немало примера и дрске крађе жичаног плетива. Само у новембру прошле године уништено је око 20.000 метара заштитне ограде, чија вредност прелази дванаест милиона динара.

У 2007. години уништено је око 50.000 метара еластичне ограде, а штета је процењена на око двеста милиона динара. Истовремено је украдено око хиљаду саобраћајних знакова, вредних осам милиона динара.

Мр Павле Галић

Генерал-мајор Стојадин Јовановић

ног саобраћаја, који је и у Србији из године у годину све сложенији и опаснији. Можда баш због тога наши саговорници најпре указују на то да се превише дуго припрема нови закон о безбедности саобраћаја, који се досад мењао само у домену казних одредаба. Много се тога другог одлагало, јер смо живели у држави која се распадала, па се, рекло би се, доста дуго чекало на тренутак када је коначно требало „кренути са мртве тачке“.

Судећи по томе што смо чули од наших саговорника, дошао је тренутак да се каже да се налазимо пред довршењем Нацрта новог закона о безбедности саобраћаја на путевима, који се – пошто је прошао кроз више министарстава, научних и универзитетских институција и после мишљења добијених од стручњака Републичког секретаријата за законодавство – нашао у Министарству унутрашњих послова, које је надлежно да га упуту Влади на разматрање. Очекује се да тај дуго припремани и најављивани закон, који је услаглашен са европским нормама и који је у суштини потпуно нов правни акт, буде усвојен до краја ове године.

КАЗНЕНЕ МЕРЕ

– Нови закон о безбедности саобраћаја ће, наглашава генерал Стојадин Јовановић, допринети изналажењу разних решења, на основу којих ће многе институције брже и лакше остваривати и у пракси спроводити свеколике замисли усмерене на повећање безбедности возача. И не само то, већ и осталих учесника у саобраћају, при чему се најчешће мисли на пешаке, посебно на децу, која неретко страдају због властите (или туђе) непажње, али и због непознавања саобраћајних правила и прописа.

Тренутно је у току формирање значајног координационог тела при Влади Републике Србије, које ће чинити представници више министарстава, предузећа за путеве, Српског комитета за безбедност саобраћаја, Аутомобилског савеза, Црвеног крста, осигуравајућих друштва, медија и других чинилаца друштва,

чији је основни циљ „увезивање“ свакодневних активности и предузимање мноштва различитих мера како би саобраћај на нашим путевима био што безбеднији, а саобраћајне незгоде сведене на најмању меру.

– Штете, барем оне мерљиве, процењују се на око милијарду евра годишње, што је много чак и за богатије државе – вели инжењер Демир Хаџић. – Када бисмо само део тог новца утрошили за стварање бољих услова у којима би се данашњи саобраћај одвијао, онда би, нема сумње, и „саобраћајна слика“ на нашим путевима била умногоме измењена, док би тзв. „црни биланси“ који је стално прате, постали, сасвим сигурно, мање црни.

Нови закон о безбедности саобраћаја, истичу наши саговорници из МУП-а Србије и Министарства за инфраструктуру, није уперен против свих возача, већ само против оних који се у во-

жњи бахато понашају. Због тога ће се чак и неки саобраћајни прекршаји у којима људи нису страдали, после усвајања новог закона, сматрати кривичним делом. Требало би, такође, да се забрину и возачи који не поштују саобраћајна правила и прописе или за управљаче возила седају припити, а неретко и пијани, па угрожавају не само властите животе него и остале учеснике у саобраћају.

Демир Хаџић

Стручњаци верују да никога неће изненадити пооштрене казнене мере. Предвиђено је, на пример, да несавесни возачи, зависно од тежине прекршаја које чине у одређеном интервалу, добијају казнене поене, који се неће ређати унедоглед, већ само до одређене границе, после које им се на извесно време одузима возачка дозвола, а без које могу да остану и трајно ако се установи да су – непоправљиви.

– Добро је, међутим, то што се возачима који греше оставља могућност да се поправе тако што ће им се брисати казнене поени ако се установи да одређено време, рецимо, две године, возе пажљиво, прилагођавајући вођњу саобраћајним приликама – каже генерал Јовановић и додаје како ће се знатно повећати и новчане казне, што би, такође, требало да допринесе већој безбедности у саобраћају. Ауто-школе ће имати другачији статус и третираће се као делатност од посебног друштвеног значаја, а кандидати за возаче ће испит за добијање возачке дозволе полагати пред двочланом испитном комисијом, коју ће чинити представници Саобраћајне полиције и Центра за обуку возача, што ће допринети већој објективности испитивача, јер ће се одлука о томе да ли је неко од кандидата положио или није доносити искључиво – консензусом.

Када је реч о полагању возачког испита, замерки је било управо због тога што је досад једино меродавно било мишљење представника МУП-а, па су многи, често и оправдано, сумњали у поткупљивост испитивача.

■ САОБРАЋАЈНИ ТРУСТ МОЗГОВА

Поглед је у последње време нарочито упрт у већ поменуто координационо тело Владе Републике Србије. Тај „тrust мозгова“ ће, према мишљењу наших саговорника, настојати да „увече“ многе активности – од научноистраживачког рада, праћења и примене са знања и искустава иностраних стручњака, до предузимања практичних мера које би требало да допринесу безбеднијем одвијању саобраћаја на нашим путевима.

ГОВОР БРОЈКИ

Мотоциклиста је на улицама нашег главног града све више. Многи возе брзо и ризикантно, а стручњаци кажу да понекад изостаје разумевање и солидарност између њих и возача аутомобила. Посебно су угрожени пешаци од којих многи смеђу с ума то да су и они учесници у саобраћају. У претпрошлој години је, на пример, у „структури“ погинулих највише било пешака (78), за њима су возачи моторних возила (66) и њихови сапутници (31).

Највише је пријава поднесено због непоштовања брзине (39.158 пријава), вођње под дејством алкохола (14.288), техничке неисправности возила (11.554), вођње нерегистрованих возила (9.222), управљања возилом без возачке дозволе (7.285), непрописног претицања (5.570), проласка кроз црвено светло на семафору (2.500), вођње упркос изреченој мери забране управљања моторним возилом (666), док су саобраћајци на лицу места наплатили 226.396 новчаних казни.

Рано је говорити о томе колики ће бити домет тог владиног тела, јер и најбоља саобраћајна решења, ма ко их предлагао и доносио, у пракси могу знатно изгубити од своје пуне вредности ако закажу свест и савест возача. Ево и примера.

Републички МУП, АМС Србије и Удружење предузећа која се баве техничким прегледима већ дужи време (у пролеће и у јесен) организују акције под називом „Недеља бесплатног прегледа моторних возила“, којима се, нажалост, не одзива довољно власника аутомобила, иако се зна да је наш возни парк прилично застарео. Наиме, просек старости четвороточкаша који се данас крећу путевима Србије је 15 година, што ће рећи да је доста возила и старијих од 20 година. Возачу се, дакле, пружа прилика да бесплатно провери функционисање најбитнијих уређаја возила, од чије исправности најчешће зависи његов живот, али он, ето, не налази време нити исказује вољу да своју вођњу учини безбеднијом.

– Управо те акције су – каже инжењер Ненад Гвозденовић – показале да су на возилима која су бесплатно прегледана најчешће неисправни кочични системи, управљачи и летве управљача, затим гуме, светлосне направе и уређаји који служе за спајање вучног и прикључног возила. Узроке саобраћајних незгода које настају управо због не-

ПРОБНЕ ДОЗВОЛЕ

Планира се увођење пробне дозволе, а добијаће је возач који први пут стекне право на управљање моторним возилом из категорије А и Б. Издаваће се на две године. У том раздобљу новопечени возач неће смеи аутопутем да се креће брзином већом од 90 км на час, док му се брзина на осталим саобраћајницама ограничава на 70 км на час. Неискусни возач неће имати право да седа за управљач возила од 23 до 05 сати наредног дана.

БЕЗ ПРАШТАЊА

Однедавно припадници Саобраћајне полиције располажу ласерским радарима, који могу да сниме аутомобил на удаљености од 1.800 метара. На том снимку се све региструје – од брзине возила до времена контроле. Са моћном меморијом од чак 38.000 снимака, који се не могу брисати, умногоме се олакшава посао полицији, али и судијама за прекршаје, јер недисциплиновани возачи ни на који начин не могу да негирају да су возили пребрзо или учинили некакав други прекршај.

Захваљујући ласерским радарима ни полицајци више не могу да „прогледају кроз прсте” возачима који греше тако што ће им се казна за прекршај опростити, јер се број снимљених возача што су учинили прекршаје може лако упоредити са бројем записника сачињених на лицу места.

исправности неког од тих уређаја тешко је или немогуће утврдити, па се неретко чује како је до незгоде дошло због „непознатих разлога”.

Наш застарели возни парк, осим што утиче на безбедност саобраћаја, ставља на велике муке не само људе задужене за контролу саобраћаја него и оне који издају овлашћења власницима техничких прегледа, а међу њима је данас доста приватника. Зашто?

Најпре зато што постоји могућност да се на техничком прегледу „провуку” и не баш савсим исправна возила, чији власници, каткад и гдекад, могу да угрозе безбедност других учесника у саобраћају.

– У Србији је, наглашава генерал Јовановић, прошле године, било близу 800 предузећа која су поседовала лиценце за обављање техничких прегледа. Њихов рад контролише МУП, тачније Управа саобраћајне полиције, чији инспектори годишње обаве чак неколико хиљада инспекцијских надзора и, најчешће, поднесу више стотина захтева за покретање поступка због тога што се технички преглед не обавља како ваља или што предузећа регистрована за обављање техничких прегледа не располажу одговарајућим условима за рад.

Тако се често неисправно возило „прогласи” исправним, што се дешава и онда када онај ко обавља технички преглед једноставно зажмури ако му се за непромишљену „противуслугу” понуди новац. Дешава се, кажу наши саговорници, чак и да се на технички преглед дође само са возачком и саобраћајном дозволом, а да се возило уопште и не појави.

Полиција се против тога готово непрестано бори како зна и уме – новчаним казнама, одузимањем овлашћења, и слично. Понекад се, међутим, и поред свега догоди да власник техничког прегледа поново настави да ради, региструјући фирму на неког од чланова уже породице. Зато је новим законом предвиђено да се неодговорном власнику, осим што ће платити већу казну, зау-

Ненад Гвозденовић

ворници виде у одређивању сталних дежурних екипа предузећа за путеве, које ће, крстарећи аутопутем не само на време откривати оштећене заштитне мреже, већ их и поправљати.

■ ПОУЧАН ПРИМЕР

– Има много тога што се, кад је реч о безбедности саобраћаја, може учинити, не ослањајући се само на законска решења – истиче инжењер Гвозденовић. – При том најчешће мислим на припрему и едукацију младих нараштаја, и то од њихових првих школских дана.

Имајући то на уму, представници Ауто-мото савеза први су дошли на помисао да организују, сада већ традиционалну, акцију под називом „Шта знаш о саобраћају”, у којој учествују ученици основних школа, те да покрену иницијативу да се у школе уведе, макар и факултативно, предмет саобраћајног васпитања младих.

И у Министарству за инфраструктуру намеравају да подрже традиционално такмичење у познавању саобраћајних прописа, не би ли привукло што више школа и њихових ученика.

– Упоредићемо – каже инжењер Хашић – и искуства до којих се у едукацији младих дошло у европским земљама, пре свега, у Аустрији и Немачкој, у којима се организују исто таква, или слична надметања основаца, који – да би возили бицикл – добровољно полажу саобраћајне тестове и добијају сертификат (неку врсту саобраћајне бициклистичке дозволе).

Према речима нашег саговорника, размениће се и искуства о ангажовању медија, посебно електронских, који израђују ТВ спотове и снимају кратке филмове, у којима се на начин примерен узрасту деце говори о многобројним саобраћајним замкама, што вазда вребају младе на путу од куће до школе и назад, али и у многим другим приликама.

А и наше искуство показује да у срединама које о свему томе воде рачуна млади најмање страдају. Најсветлији пример, с тим у вези, јесте општина Пирот, у којој последњих десет година није страдало ниједно дете, јер су у разноврсним активностима и едукацијом младих – при чему су наставницима свесрдну помоћ пружали припадници МУП-а и људи у општини, затим представници многих привредних предузећа, па и појединци – доста тога учинили зград саобраћајне безбедности своје деце. Дани који су пред њима врло брзо ће показати да ће се такве инвестиције увек исплатити. ■

Влада РИСТИЋ

Најуспешнијем војнику по уговору Драгану Радовићу признање уручује др Бојан Димитријевић

СНИМАО З. ПЕРТЕ

ВОЈНИ САОБРАЋАЈ

СИГУРНО НА ТОЧКОВИМА

Возила у систему одбране просечно су стара 27 година, а током 2007. прешла су око двадесет пет милиона километара. При томе је број саобраћајних незгода у којима су учествовала војна неборбена моторна возила у односу на 2003. готово три пута мањи.

Кључна оцена безбедности путног саобраћаја у систему одбране током 2007. повољнија је у односу на претходну годину. То је оцена Савета за безбедност војних учесника у саобраћају, који се састао 19. марта у организацији Одељења за транспорт Сектора за материјалне ресурсе МО. Састанку су, поред чланова Савета, присуствовали и др Бојан Димитријевић, помоћник министра одбране за људске ресурсе, генерал-мајор Љубомир Самарлић, начелник Управе за логистику Генералштаба Војске Србије, представници Министарства унутрашњих послова, Министарства за капиталне инвестиције и Градске дирекције за саобраћај.

Војна моторна возила су у претходној години прешла око 25 милиона километара, догодило се 127 саобраћајних незгода, два су лица изгубила живот, док је 29 повређено. То су основни статистички подаци везани за анализу војног саобраћаја у 2007. години. Судићи према подацима из претходних година уочљив је тежња смањивања броја саобраћајних незгода и жртава у тим удесима. Примера ради, током 2003. догодило се 313 саобраћајних незгода, а 2005. – 203.

НАЈБЕЗБЕДНИЈИ ВОЗАЧИ

Већ трећу годину заредом Сектор за материјалне ресурсе награђује возаче који су у претходној години прешли највећу километражу. Услов је, наравно, да при томе нису начинили ниједан саобраћајни прекршај. Новчане награде и пригодна признања најбољим возачима доделио је др Бојан Димитријевић, помоћник министра одбране за људске ресурсе, а представник Ауто-мото савеза Србије уручио им је чланске карте тог удружења.

У категорији подофицира возача у акцији „Најбезбеднији возач у ВС и МО“ награђен је старији водник прве класе Драган Станојевић из 5. батаљона војне полиције, који је током 2007. прешао 42.368 километара не начинивши ниједну незгоду нити саобраћајни прекршај. Међу војницима по уговору за најуспешнијег је проглашен десетар Драган Радовић из 2. бригаде КоВ, који је превезао 67.950 километара. Цивилно лице Небојша Величковић из Централне логистичке базе током протекле године безбедно је управљао војним моторним возилом 56.928 километара.

Просечна старост возила у Војсци је око 27 година, а тек 4,4 посто возила је у пројектованом веку употребе од 15 година. Готово у половини поменутих удеса учествовала су возила старија од 20 година, која чине више од 79 посто војног возног парка. Не треба заборавити огромна финансијска средства која изискује одржавање таквих превозних средстава.

Ниво безбедности у саобраћају ипак је унапређен и поред негативних показатеља. Разлоге, између осталог, треба тражити и у акцијама које Министарство одбране покреће ради буђења самосвести возача. Добар пример је акција Вежи појас, дај шансу животу, која је по свему судећи дала резултате. О томе сведоче и извештаји контрола војне саобраћајне полиције. Како је најављено, Одељење за транспорт припрема још једну, сличну акцију, која ће бити усмерена на спречавање вожње под дејством алкохола. Поручка се неће односити искључиво на возаче у војним возилима него и на припаднике система одбране који седају за волан сопствених аутомобила. ■

А. ПЕТРОВИЋ

СРБИЈА У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

ПОГЛЕД ИЗ МАЊЕ ПОЗНАТОГ УГЛА

Србија поседује стару уметност, стару књижевност и у својим народним песмама опева, најчешће на меланхоличан начин, своје негдашње јунаке. Те песме и мелодије што сневају о ослобођењу лепе су и сетне. Певане с вечери, уз звуке једноструног инструмента, оне продиру до у душу.
Др Аријус ван Тинховен (1915. године)

У години када се у свету, баш као и у Републици Србији, обележава јубиларна 90. годишњица потписивања примирја и окончања непријатељстава у Првом светском рату, неопходно је подсетити се значајних јавних иступа, писаних сведочанстава и изузетних хуманих поступака, јавности мање познатих, често потпуно заборављених, али веома заслужних појединаца, који су потицали из Белгије, Холандије, Швајцарске, али и других земаља.

У мноштву храбрих појединаца треба да се издвоји неколицина личности чије активности на помоћи припадницима угрожених етничких или друштвених скупина инспиришу хероизмом и буде саосећање. Зато је прилог који следи, као својеврсно подсећање – посвећен њима, а попут слике у огледалу, и нама – онаквим какве су нас видели.

ДЕВЕДЕСЕТ ГОДИНА КАСНИЈЕ

НЕПОЗНАТЕ ИСТИНЕ

Велики окршаји попут битака на Церу, на Дрини, Колубари, одбране Београда у септембру и октобру 1915. године, повлачења трупа и дела избеглог цивилног становништва преко Албаније на јонско острво Крф и даље у савезничке војне болнице на тлу Француске, Алжира, Туниса, Малте и других држава, борбе на Солунском фронту и ослобођење земље у позно лето и рану јесен 1918. године, привлачили су пажњу великог броја иностраних војних заповедника, историчара, новинара, здравствених радника, али и широке јавности у великом броју земаља.

Историја ратова у којима су учествовали Срби, али и други народи који живе на простору средишњег Балкана, не обухвата, како се то неретко сматра, само велике војне успехе, примере изузетног појединачног јунаштва и хуманости, већ и по свом обиму и последицама застрашујућа сведочанства свирепости и масовних ликвидација. Инсистирање на војним успесима и занемаривање другог аспекта тих оружаних сукоба који се огледа и људским губицима и материјалним разарањима не може пружити потпуну и ваљану представу ни о једном ратном периоду.

У оквиру напора да се допринесе интензивирању процеса спознаје истине, одговорности и постигне неопходни степен помирења, савремена друштвена наука, а посебно историографија, поклонила је изузетну пажњу проучавању рата као таквог, али и конкретних оружаних сукоба који су у новије време потресали не само поједине регионе, већ и шири европски и светски простор. После текстова аутора који су се бавили сасвим одређеним аспектима ратних сукоба или феноменологијом страдања, појавио се и одређен број радова који су третирали феномен злочина, односно ратних страдања. Аутори који се баве овом темом махом су рођени у раздобљу између два светска рата, па су и сами доживели искуство оружаних сукоба, разарања и геноцида. Њихова истраживања и публиковани радови представљају резултат озбиљног интелектуалног напора да се на један савремен, потпун, на чињеницама заснован и непристрастан начин пружи одговор на нека од основних питања која стоје у самој сржи појава као што су масовни злочини.

Феномен жртава ратова, њихове сличности и особености могу се посматрати кроз вишеслојну призму. Посебно би требало разматрати тада угрожене друштвене групе као што су избегла лица, појединци из мешовитих бракова и деца. Користећи веома обимну и разноврсну архивску грађу прикупљену током дугогодишњих истраживања аутори историографских студија указују на основне облике односа жртава према ситуацији у којој су се нашли, али и на карактеристичне видове реакције на њу, попут апатије, која је најчешће водила, до смртног исхода, избеглиштва, неприхватања реалности, покушаја пружања отпора (стихијског и организованог)...

ТОТАЛНА ИСТОРИЈА

Излажући резултате својих истраживања на начин својствен савременој историографској школи, аутори се не задржавају искључиво на пољу историографије, већ вешто у свој текст инкорпорирају социопсихолошка, демографска и политиколошка разматрања, што доприноси високом научном квалитету рада који се презентује. Тиме је читаоцу понуђено дело које својим карактеристикама спада међу најбоље радове на тему погрома и геноцида над припадницима различитих народа и друштвених група у периоду Првог светског рата. Појава монографија попут оних које су настале као резултат дуготрајног и систематичног рада научника за балкански регион имају посебан значај, имајући у виду чињеницу да је истраживање сличних појава на нашим просторима у истом периоду често било оптерећено политичким, националистичким или идеолошким баријерама и стереотипима који су одвлачили пажњу појединих стручњака и шире јавности са суштине појава и процеса о којима је било речи. Пример објективног научног приступа предмету истраживања, што је случај не само код наведених већ и бројних других аутора, може искључиво позитивно да делује на стручне кругове и да допринесе квалитетнијем тумачењу и промишљању појединих сегмената новије историје Србије.

Међутим, потреба да се истраже, спознају и дефинишу појаве и процеси који доводе до ратних сукоба, страдања становништва и заштићених делова популације, подразумева и свест о многим храбрим појединцима и групама које су у свеопштој трагици светских ратова показали подвиг немерљиве личне храбрости у заустављању погрома или спасавању жртава. Наше разумевање феномена геноцида било би некомплетно уколико бисмо изоставили познавање оних личности које су одбиле да постану неми посматрачи и тиме дозволе инспираторима злочина да реализују план потпуног уништења појединих етничких скупова или друштвених група. Упркос опасности, храбри појединци ризиковали су своје животе, али и животе својих ближњих, како би их заштитили од прогона.

Неопходно је да се у мноштву храбрих појединаца издвоји неколицина личности чије активности на помоћи припадницима угрожених етничких или друштвених скупова инспиришу хероизмом и буде саосећање. Указивање на такве појаве представља покушај да се обнови успомена на оне личности које су покушале да својим примером укажу на потребу за солидарношћу и помоћи својим суграђанима који су били систематски прогањани и ликвидирани из једног јединог разлога – зато што припадају другој нацији или друштвеној групи.

У мноштву таквих примера у свету, а у мањку сличних појава валоризовања и презентовања хуманих дела појединих наших

Бојно поље после битке

Генерал Живојин Мишић на линији фронта

сународника, треба, поред осталог, указати на нека од сведочанстава из периода оба светска рата.

БЕЗ РАВНОДУШНОСТИ

Период Првог светског рата на територији Србије карактеришу велики оружани сукоби, али и масовна страдања цивилног становништва и припадника Војске Краљевине Србије. Раздобље између 1914. и 1918. године, стога, представља једно од најтрагичнијих периода новије националне историје.

Велики окршаји попут битака на Церу, на Дрини, Колубари, одбране Београда у септембру и октобру 1915. године, повлачења трупа и дела избеглог цивилног становништва преко Албаније на јонско острво Крф и даље у савезничке војне болнице на тлу Француске, Алжира, Туниса, Малте и других држава, борбе на Солунском фронту и ослобођење земље у позно лето и рану јесен 1918. године, привлачили су пажњу великог броја иностраних војних запovedника, историчара, новинара, здравствених радника, али и широкe јавности у великом броју не само европских регија и земаља.

Поред нашој јавности добро познатих писаних осврта, дневничких бележака, студијско-аналитичких текстова, новинарских репортажа и званичних извештаја из пера угледних, махом француских, британских и руских државника, интелектуалаца, научника, здравствених радника, хуманитараца и новинара, остаје утисак да се читав низ важних историјских извора нашао ван видокруга домаћег читалаштва.

У години када се у свету, баш као и у Републици Србији, обележава јубиларна 90. годишњица потписивања примирја и окончања непријатељстава у Првом светском рату, неопходно је подсетити се значајних јавних иступа, писаних сведочанстава и изузетних хуманих поступака јавности мање познатих, често потпуно заборављених, али веома заслужних појединаца који су потицали из Белгије, Холандије, Швајцарске, али и других земаља. ■

СВЕДОЧЕЊА ОЧЕВИДАЦА

О ГОЛГОТИ, ЖРТВИ И ПРКОСУ

Ослањајући се на сопствена истраживања, али и на истраживања својих претходника и колега, повреде међународног права које је кршила Аустроугарска војска доктор Рајс сврстао је у пет група: употреба дум-дум метака; бомбардовање отворених вароши и разарање зграда, убијање затвореника и рањеника, убијање цивила и пљачкање и уништавање покретне приватне имовине.

Иако наизглед исувише културолошки, историјски и религијски различите, Србија, Данска, Белгија, Холандија, Швајцарска, Шкотска, Русија или Канада представљају значајне европске и прекоморске регије које пажљивијим проматрањем откривају везе које су зачете још крајем средњовековног, односно нововековног раздобља. У почетку засноване на знатижељи појединаца, те везе прерастале су у постепено боље упознавање земље, њених природних одлика, али и у узбудљиво разоткривање богате прошлости другог народа, његових културолошких особености, језичких карактеристика, обичаја. И како су погледи истраживача, дипломата, картографа и путописаца са севера бивали све чешће усмеравани ка пределима средишњег Балкана, тако су се пред њиховим очима указивале заједничке црте, сличне историјске матрице, препознатљиве карактеристике свести о припадности малобројном народу окруженом моћним и дуговеким царствима, обема нацијама својствени пркос, слободољубље, тежња ка обнови или успостављању своје државе.

ИЗВЕШТАЈИ ВОЈНИХ ПОСМАТРАЧА

Интересовање јавности у Белгији и Холандији, на пример, за дешавања у региону средишњег Балкана, а посебно у Србији, приметно је појачано у првим деценијама прошлог века. Поред два обимна чланка Мејнарда Меренса (Meinard Merens), почасног генералног конзула Краљевине Србије у Амстердаму, објављена 1900. и 1901. године у Боновом илустрованом часопису (Boon's Geïllustreerd Magazijn) под насловима *Понешто о Србији* (1900) и *Холандија и Србија: Сећање са путовања* (1901), о дешавањима у Србији писали су 1901. и Марселус Емантс (Marcellus Emants), 1903. госпођица Ј. Г. Лухт (J. G. Lugt), 1913. Хосинус де Вохт (Gosinus de Voogt), 1913. потпуковник Ј. Ц. Ван ден Белт (J. C. van den Belt), 1914. др Х.

Копесхар (H. Kopeeschaar), 1913. поручник Ј. Фабијус (J. Fabius) и 1915. године др Аријус ван Тинховен (Arius van Tienhoven).

Потпуковник Ј. Ц. ван ден Белт први је холандски официр који је посетио Србију у периоду балканских ратова и Првог светског рата. Овај војни посматрач у свом делу објављеном 1912. године описује зараћене стране укључене у оба балканска рата, њихове заповеднике, оружану силу, опрему и најзначајније ратне операције. Његова опажања документована су статистичким подацима и војним мапама. Будући да је био војно лице, Ван ден Белт се у свом тексту није превише освртао на политичке аспекте балканских ратова, већ је своју пажњу посветио анализирању прошлости балканског региона. С тим у вези он је у више махова цитирао тадашњег дописника лондонског дневног листа Daily Mirror Филипа Гибса (Philip Gibbs), који је истакао како „дуго прижељкивану борбу против Турака, реваншистички рат, the campaign which has fulfilled the vengeance of the centuries више нико и ништа није могло да спречи“. Настављајући изношење својих импресија о Другом балканском рату, Ван ден Белт посебно је указао на „изузетно држање становништва приликом избијања рата као и када је постало познато колико су велики губици“, али и на изјаву неименованог члана Црвеног крста о томе да „ће мање западноевропске земље морати темељито да ревидирају своје мишљење о балканским државама“.

Након текста потпуковника Ван ден Белта, прво сведочанство о ратним дешавањима у Србији тога времена, које је настало као резултат рада једног лекара, представљало је предавање др Х. Копесхара под насловом *Понешто о Црној Гори и Србији и мом раду тамо* (Een en ander over Montenegro en Servië en mijn arbeid aldaar). Оно је презентирано на састанку Друштва за унапређење медицине и породилства, одржаног 18. октобра 1913. у Амстердаму. Излагање др Копесхара, официра санитетске службе холандске Источноиндиј-

ске војске, касније је објављено у Медицинском недељнику, а као посебно издање обима 80 страница, које прате фотографије чији је аутор сам др Копесхар, штампано је у Амстердаму 1914. године.

Након што је током Првог балканског рата боравио на територији Краљевине Црне Горе, где је заједно са својим колегама лекарима Остерхајсом (Oosterhuis) и Ољеником (Ogenick) и својом супругом, која је помагала као болничарка, радио у санитетској служби тамошње војске, др Копесхар се 1913. године, после краћег боравка у Холандији, запутио у Србију. И док је стање санитетске службе у Црногорској војсци било крајње критично и хаотично, дотле је његов рад у Србији давао много веће резултате. Захваљујући доброј организацији санитетске службе Српске војске и бољој економској ситуацији у држави, рад др Копесхара у Србији током Другог балканског рата допринео је успешнијем деловању војног санитета, унапређењу саме санитетске службе, али и јачањем подршке холандске јавности у односу на циљеве са којима је Србија ушла у овај оружани сукоб.

ТИФУС - ЈОШ ЈЕДАН НЕПРИЈАТЕЉ

Епидемија пегавог тифуса која је Србију захватила крајем 1914. године представљала је извор додатне смртности међу цивилним становништвом и припадницима оружаних снага.

Инфективне болести епидемијског карактера јављају се као последица нехигијенских прилика и нередовних стања, првенствено у ратним условима. Тако се истовремено са изузетним напорима 1914. године, као пратећа појава обрушила епидемија пегавог тифуса, која према узетом данку спада у ред највећих за које се зна. Опака болест захватила је још у октобру ваљевски крај да би до децембра добила епидемијске одлике и проширила се на остале пределе. Без обзира на то што у војној историји нема примера да је једна војска ушла у рат са тако малим бројем лекара као наша (свега 450 на око четири и по милиона становника), српски санитет је уз помоћ страних лекарских мисија успео да савлада пегавац до краја маја 1915. на овим просторима, а до августа потпуно на подручју Србије. Регија посебно погођена овом епидемијом било је шире подручје ваљевског краја.

Верује се да су пегави тифус пренели аустроугарски војници у контакту са избеглицама и војском, а да су развоју болести погодвали климатски услови и општа исцрпљеност наше војске, већ изнурене честим ратовањем. Ако говоримо о историјату инфективних болести, треба истаћи да рекуренс и пегави тифус нису били заступљени код нас пре 1912. године. У Првом балканском рату пегавац су пренели турски заробљеници и појавио се истовремено на више тачака (Неготин, Куманово, Прешево). Други балкански рат вођен је лети, те пегави тифус није био присутан у великом степену, али је зато преко бугарске војске и њене територије пренета колера, која је нанела доста губитака и снаге санитета биле су усмерене пре свега на њено савладавање. Рекуренс, а делимично и пегави тифус јављају се у војсци и после мира 1913. углавном на јужним границама, где је ендемски постојало жариште (маја 1914. у Дебру). Поред дефинисане санитетске прилике у балканским ратовима са Првим светским ратом, примећујемо да је санитет у балканским ратовима био хируршки опремљенији, такође захваљујући иностраној помоћи, али и то да је вакцина против колере већ увелико била у употреби, те му се зато замерао њен недостатак. Насупрот овоме, поред знатно ширег простора на коме је требало деловати, вакцина против пегавог тифуса пронађена је тек 1928. године.

ВАЉЕВО - СТАН СРПСКЕ ВОЈСКЕ

Нови ратни сукоб наметнут је нашој војсци која није имала прилике да се одмори и реорганизује у војном али и у санитетском погледу.

Према најстаријим подацима, планирање зграда за болнице у случају рата отпочело је, по тада важећем календару, 26. фебруара 1914. Попис је предвиђао 11 општинских објеката са 2.210

болесничких кревета. Каснији догађаји надмашили су сва очекивања, па су првобитни планови кориговани, тим пре што су уочи рата у Ваљево постојале само две болнице: Ваљевска окружна болница (у чијем је саставу био Хируршки павиљон, данас зграда Архива) са управником др Селимиром Ђорђевићем и Стална војна болница Дринске дивизије, којом је руководио санитетски мајор др Павле Војтех, обе са скромним смештајним могућностима.

Промена правца аустроугарског напада довела је до нове оријентације одбране на српској страни. Нашавши се у позадини, Ваљево је постало оно место одакле се командовало непосредном ситуацијом на бојишту.

Иако победоносне и вишеструко значајне војне операције, као што су Церска битка, а потом двомесечна битка на Дрини, исцрпеле су војску па су се наше снаге повукле на линију Обреновац–Уб–Ваљево–Бајина Башта. Концентрација војника, рањеника и избеглица утицала је да број становника достигне цифру од 100.000, десет пута већу но у мирнодопским условима, а да сам град према казивању др Арчибалда Рајса постане главни стан српске војске.

На располагање Врховној команди стављени су 9. августа становници муњних Ваљеваца: Зоре Обрадиновић, Милана Гађевица, Антонија Пурића, Драге Секулић, али и зграде јавних служби:

Шумске управе, Пореског одељења или пак стара Официрска команда.

У тешким условима почињу са радом прве резервне болнице: Прва у згради 17. пука (данас војна касарна код кафане „Јадар“), Друга у артиљеријској касарни, Трећа у касарни 5. пешадијског пука (порушена крајем Другог светског рата), Четврта у згради Гимназије.

Следећи упутства војног санитета општинске власти настојале су да преко патрола које су радиле даноноћно омогуће прихват рањеника и оболелих. Наглашавамо постојање „Одбора за дочек и помоћ рањеницима“, којег су самоиницијативно оформили грађани, са председником Миланом Матићем, чији су чланови добровољно радили у сани-

Ваљево је постало град – болница

Доктор Елси Мод Инглис ПОД СРПСКИМ ЗНАМЕЊЕМ

Период Првог светског рата у Србији обележило је деловање великог броја иностраних хуманитарних и медицинских мисија, а међу њима се посебно истицала она коју су чиниле припаднице Шкотске женске болнице у иностранству.

Оснивач те хуманитарно-медицинске организације и пионир социјалне и ратне медицине у Шкотској била је др Елси Мод Инглис (Elsie Maud Inglis).

Хумана Шкотланђанка рођена је у месту Наини Тал у Индији 16. августа 1864. године. Студирала је медицину у Единбургу и Глазгову. У главном граду Шкотске је 1894. године основала болницу за жене и породилиште са саветовалиштем. Оснивач је Шкотске сифражетске федерације (1906), која се борила за грађанска права жена, али и упућивала женске медицинске мисије на фронтове у Француској, Србији, Грчкој и Русији.

Са бројном медицинском екипом др Инглис стигла је у Србију 1915. године, где се посветила сузбијању

епидемије пегавог тифуса и других заразних болести. Заробљена је исте године од стране аустроугарских трупа и враћена у Велику Британију. Наредне, 1916. године, отпутовала је у Русију са више од осамдесет жена лекара и болничарки. Тамо је основала болницу у којој су, поред осталих, лечени и српски ратници који су се борили на Руском фронту.

Озбиљно нарушеног здравља, др Елси Мод Инглис вратила се 1917. године у родну Шкотску, где је и умрла 26. новембра исте године у Њукастлу на реци Тјун (Newcastle upon Tyne). Током опела, одржаног у цркви Светог Џила у Њукастлу, преко њеног ковчега биле су положене државне заставе Србије и Уједињеног Краљевства.

Доктор Елси Инглис остала је упамћена као врстан стручњак у области медицине, велики хуманиста и пожртвовани сарадник у најтежим данима Првог светског рата. Њено деловање у Србији оставило је значајан траг и у више меморијала којима је одата почаст и захвалност шкотским лекаркама и болничаркама. Спомен-чесма Црквенац у Младеновцу, меморијална плоча на здању некадашње Болнице шкотских жена у Крушевцу и споменик у Врњачкој Бањи, само су неки од најупечатљивијих обележја. Истовремено,

Вакцинација српске војске

тетској служби. Иако су напори општинске управе и самих мештана били у складу са ратним околностима, највећи терет у сузбијању епидемије имао је да поднесе малобројан и у медицинском погледу недовољно опремљен српски санитет. Стога се Србија уздала у помоћ страних лекара који су на позив српске владе почели да долазе током лета 1914. године.

посебан знак захвалности др Елси Инглис указан је тиме што је скулптура са њеним ликом, рад Ивана Мештровића, као поклон српског народа дарована Шкотској националној галерији (The Scottish National Portrait Gallery) у Единбургу, у којој је и изложена.

„Хоће ли”, писала је крајем 1914. године др Инглис у угледном лондонском Тајмсу, „сви они који осећају да на овај начин могу да надокнаде неки од дугова које савезници имају у односу на храброст и постојаност српског народа, послати своју помоћ што пре организацији жена Шкотске, која се спрема да своју прву болницу упути у Србију?”

О др Елси Инглис писало се и говорило много. Британски премијер Винстон Черчил једном приликом је рекао: „Слава Елси Инглис сијаће у историји људског рода”.

Прве речи захвалности у име Србије, у свом писму од 4. априла 1916, упутио је Никола Пашић, председник краљевске Владе.

У име Његовог Краљевског Височанства регента, у име српске Владе и читавог српског народа припала ми је част да упутим изразе наше искрене захвалности племенитим кћерима велике британске нације, које су ризиковале своје животе и жртвовале своју слободу за здравље и добробит српских војника и српског народа.

Користим ову прилику да нагласим колико ценимо помоћ коју је Србији пружила организација жена Шкотске, која је упутила толико добро опремљених болница у нашу земљу и која и даље наставља да помаже нашем народу колико може.

Српски народ никада неће заборавити шта су за њега урадиле жене Шкотске.

Зарази се најпре супротставила мала група ваљевских лекара, будуће жртве епидемије. Долазак бројних лекарских мисија и појединих лекара добровољно и на позив, указује на сву озбиљност ситуације. Овде су радили лекари у саставу разних мисија – руске, француске, енглеске, америчке, шкотске, белгијске, холандске и многих других. И поред огромне помоћи са стране, заслуга у заустављању епидемије у првом реду припада српском санитету.

Ово је истицао шеф холандске мисије др Аријус ван Тинховен, који је на дужности главног хирурга Ваљевске војне болнице остао од августа 1914. до априла 1915. одајући признање нашим лекарима на стручности и залагању. Између осталог, Тинховен је описао и оне тренутке, када га је већ оболелог од пегавог тифуса лечио познати лекар, др Селимир Ђорђевић, наглашавајући да је у то време смртност у ваљевским болницама износила око 90 посто. Заједно са др Тинховеном оперисали су пуковник др Јордан Стајић и мајор др Вуловић, радећи даноноћно са скромним средствима.

ДОКТОР ХИРШФЕЛД

Мало је познато да се међу првим страним лекарима који су се одазвали позиву српске владе и дошли у Србију налазио и полски Јеврејин др Лудвиг Хиршфелд. Појава пегавог тифуса затекла је др Хиршфелда на дужности професора хигијене Медицинског факултета у Цириху. Сазнавши за позив српске владе, понудио је своје услуге и добио одговор: Дођите одмах. Врло брзо је др Хиршфелд, у пратњи своје пожртвоване супруге Хане која је такође била лекар, кренуо на пут у Србију преко Италије и Грчке.

По доласку у Србију др Хиршфелд се прво запутио у Ниш, али је одатле упућен у Војну болницу у Ваљеву, у којој су већ деловале холандска војномедицинска мисија и медицинско-хуманитарна мисија Организације шкотских жена, али и читав низ болничара волонтера из Србије, међу којима посебно место заузима велика српска сликарка Надежда Петровић, која је вршећи своју хуману ду-

жност умрла од последица епидемије пегавог тифуса током пролећа 1915. године у Ваљеву.

Први утисак о болници у коју је дошао на рад овако је описао:

„... Одлазим у болницу за заразне болести, која се налази на брежуљку изнад града. Добијам једну собу, узани сандучић и мало сандуче, које се поносно зове „Бактериолошка лабораторија“. Она се састоји од мале грејалице за неколико епрувета и педесетак епрувета од малог броја реактива. С таквим оружјем треба да нападнем једну од највећих епидемија пегавог тифуса...

... Ускоро су се сви болесници увашљивили.

Поједини случајеви пегавог тифуса међу аустроугарским заробљеницима претворили су се у пожар који је просто сагорео земљу...”

Болница у коју је дошао да ради др Хиршфелд личила је на пакао. Није било довољно кревета за све болеснике, те су неки од њих бивали полагани на под. Посебан проблем представљали су они који су се налазили у делиријуму, будући да није био редак случај да неко од њих побегне из круга болнице, стигне до вароши и тиме учини да се ова опасна и смртоносна заразна болест прошири и на цивилни живаљ у Ваљеву.

Доктор Хиршфелд повукао се из Србије, заједно са Српском војском на Крф, крајем 1915. године. Током краће боравка у Цириху где је упућен по наређењу српске владе како би купио нову бактериолошку лабораторију, вратио се међу Србе који су се тада већ увелико борили на Солунском фронту. У Едеси крај Солуна отворио је бактериолошку лабораторију Српске војске, а по ослобођењу Београда 1918. године формирао је бактериолошку лабораторију Прве армијске области и постао њен шеф.

У Пољску, одакле је био родом, проф. др Лудвиг Хиршфелд вратио се 1920. године. До краја живота остао је веран имунолошкој науци и обучавању студената медицине на факултетима у Варшави и Вроцлаву. Умро је у Пољској 1964. године, а у Београду је осам година касније објављена његова књига под насловом Историја једног живота.

ПОТВРДЕ СУРОВОСТИ РАТА НА ТЛУ СРБИЈЕ

Текстови српској јавности у наше време скоро потпуно непознате земљакиње проф. др Лудвига Хиршфелда, Катарине – Кларе Штурценегер (Catherine Sturzenegger), добровољне болничарке у служби Црвеног крста, објављени на француском језику у Паризу 1916. године под насловом „Србија у рату 1914–1916.“, потврђивале су тврдње њеног сународника др Рудолфа Арчибалда Рајса, професора криминологије на Универзитету у Лозани, да су аустроугарске трупе флагрантно кршиле одредбе Хашке конвенције из 1907. године.

„Све госпође обављају преврћања са херојском оданашћу“, записаће у Нишу 18. августа 1914. Катарина Штурценегер. „Оне перу, чисте и завијају ране често од раног јутра до касно у ноћ, по својој сопственој иницијативи; само тешке случајеве обрађује

Особље Ваљевске болнице

главни лекар. А постигнути резултати казују нам да добро радимо: све лакше ране врло су добре; кроз петнаест дана моћи ћемо да отпустимо трећину наших људи”.

„Радиле смо као кртице“, сећа се Мага Магазиновић, „од глачања паркета, прања прозора, спремања постеља рањеницима – па до правих болничарских дужности: мерења температуре, развијања и сечења завоја, преврћање рана по лекарском упутству – дељења оброка, помагања оним који се нису сами могли хранити. А када су стигли рањеници са Мердара и Куманова, 36 часова смо непрекидно преврћали и смештали рањенике. Крепили смо се само болничким чајем и властитим бисквитима. Јаук и вапај тешких рањеника са разнесеним шакама, лактовима и стопалима, са ужасним трбушним повредама, пролазили су ми кроз срж у костима. Крви се нисам грозила ни плашила, али сам је осећала као страшну оптузбу на свеколику цивилизацију и културу човечанства у XX веку.“

Прикупљена сведочанства ове болничарке, њени наводи и доказни материјал оквалификовали су поступање аустроугарских окупационих власти у Србији као крајње сурово и изразито нехумано. Познате су чињенице из списка Штурценегерове, али и других савременика, који су на основу извршених аутопсија утврђивали и потврђивали суровост рата на тлу Србије. Сви њени наводи имали су карактер оптузбе због начина и средстава којима је Аустроугарска ратовала на Српском фронту, а посебно због поступка позадинских власти према цивилном становништву у време Церске и Колубарске битке. Штурценегерова је својим сведочанствима само потврђивала оно што су домаћи, српски извори доносили о поступцима аустроугарских трупа. Она је, примерице, наводила да је Аустроугарска војска током целог трајања рата подигла око 60.000 вешала на својој територији и на окупираним подручјима, од чега је несразмерно велики број био у самој Србији.

Ослањајући се на сопствена истраживања, али и истраживања својих претходника и колега, повреде међународног права које је кршила Аустроугарска војска доктор Рајс сврстао је у пет група: употреба дум-дум метака; бомбардовање отворених вароши и разарање зграда, убијање затвореника и рањеника, убијање цивила и пљачкање и уништавање покретне приватне имовине. ■

ПИСМА, ДНЕВНИЧКЕ БЕЛЕШКЕ, НОВИНСКИ ТЕКСТОВИ

СВЕДОЧЕЊА

Раздобље балканских ратова и Првог светског рата увело је Србију у сферу до тада највећег занимања јавности и у Низоземљу. Чињеница да се једна мала и заостала балканска краљевина нашла у рату са моћним Отоманским, а касније и Аустроугарским царством, наново је пробудила изразе солидарности и саосећања са њеним становништвом.

У великом броју публикација које настају у том периоду, својим значајем и аутентичношћу издвајају се дневничке белешке Аријуса ван Тинховена *Страхоте рата у Србији – дневник ратног хирурга*, објављене 1915. године у Ротердаму. Настављајући рад свог колеге др Копесхара, др Аријус ван Тинховен је други пут са својим сарадницима у Србији боравио у периоду од почетка августа 1914. до фебруара 1915. године.

Објављивање његових дневничких бележака резултат је извештаја које је слао холандским дневним листовима *Nieuwe Rotterdamse Courant* и *Algemeen Dagblad*, али и обимног интервјуа који је дао новинару *Нових ротердамских новина* М. Ј. Брусееу, објављеног у рубрици *Међу људима*.

У уводној речи свога дневника, штампаног у Хагу августа 1915. године, др Ван Тинховен нагласио је како је његов интервју са новинаром М. Ј. Брусееом наишао на толико занимање и изазвао толики број питања да га је са задовољством допунио и опремио фотографијама које је лично снимио, како би новинар Брусее то објавио као засебно издање. „Сада када ова сећања више нису намењена неутралним новинама“, нагласио је аутор, „у више тачака сам оштро испустио против окупности које су починиле аустријске трупе. Нису у питању појединци, већ влада која је своје војнике опремила најокрутнијим распрскавајућим мецима. Надам се, осим тога, да ће ова књига допринети да се бољим светлом осветли српски народ. Трудно сам се да увек на најобјективнији начин прикажем оно што сам видео и запажао“.

Ратни хирург Ван Тинховен боравио је у Србији и током балканских ратова, да би се почетком лета 1914. године поново нашао на нашим просторима. Заједно са својим колегама лекарима он је деловао при чувеној Војној болници у Ваљевоу, у којој је радио као руководилац Одељења за хирургију. О свом доласку у тај град и ангажовању у Војној болници, лекар и хуманиста је записао: „Представили су ме градским властима и поставили за првог хирурга у средској болници, која је пре пет година реновирана по свим прописима. Све је на једном спрату, добио сам добре просторије за операције и превијање, као и једну за рендген, а и пристојан смештај за болничарке и себе. Све смо испразнили, добро очистили... Једно време је владао непријатан мир. Све док Аустријанци 16. августа 1914. године нису прешли Дрину код Шапца и кренули на Ваљево... Дошли су до Завлаке, на три сата од нас, и све време су се чули топови...“

Материјални докази о зверствима аустроугарских војника

Убрзо после почетка општих оружаних сукоба на територији северозападне Србије, који су у другој половини августа 1914. године кулминирали Церском битком, медицинска екипа др Ван Тинховена суочила се са великим приливом рањених припадника Војске Краљевине Србије, али и цивила. „Тада су почели да пристижу рањеници, у великим транспортима које су најчешће довозили увече и ноћу; једном чак осам стотина истовремено“, записао је др Ван Тинховен. „Најпре су их спуштали на сено у великим магацинима, сироте људе, неке на умору, друге већ мртве – сабијене на гомиле, јадно, као стоку. А одатле су их распоређивали на разне болнице и амбуланте; болесни одвојено, рањени по врсти повреда, колико је то било могуће. Три санитарска воза непрестано су развозила оне који су иоле били у стању за транспорт“.

Одабирање и усмеравање било је поверено др Ван Тинховену, тада једином страном лекару на лицу места. „Тешке случајеве за операцију“, како је забележио новинар М. Ј. Брусе, „слао је на своје одељење, где су му асистирали сестра Де Хрот, три Српкиње и два студента, један медицине, а други права. Отад је прилично редовно обављао осам до десет великих операција дневно. Јер су само најтежи пацијенти остајали у Ваљеву; они који више нису могли да се транспортују. На Одељењу за хирургију, наиме, није било више од шездесет кревета. „А највише што сам ја“, каже доктор „као једини добро опремљени хирург могао да учиним, било је да оперишем читав дан, често и до дубоко у ноћ...“

„Све док Аустријанци нису били присиљени на свеопште повлачење 21. августа 1914. године, захваљујући помоћи Моравске дивизије, која је за 24 сата препешачила 67 километара. Био је то пораз који се претворио у потпуни дебакл. Међутим, аустријске трупе су, састављене махом од Хрвата, Мађара, Чеха и Пољака, у повлачењу на све стране уништавале, убијале, пљачкале и скрнавиле, жене и децу – стравично“, записао је др Ван Тинховен.

МАТЕРИЈАЛНИ ДОКАЗИ О ЗЛОЧИНУ

Под утиском деловања непријатељеве војске на српској територији и злочина који су тада учињени над цивилним становништвом др Ван Тинховен определио се да прикупи материјалне доказе о употреби недозвољеног наоружања и муниције, али и сведочанства о конкретним злочинима почињеним у Мачви. О фор-

Збег становништва пред терором

мирању Комисије за утврђивање ратних злочина новинар М. Ј. Брусе је записао: „Српски командант Дринске дивизије образовао је комисију ради истраге над овим страхотама. Шеф полиције Ваљевског округа учествовао је у њеном раду, затим један аустријски лекар у српској служби, др Ван Тинховен, швајцарски инжењер Шмит са фотографом и неопходном пратњом. А стравичне слике зверстава, силовања, које је наш земљак прикупио, додатна су осуда ратног лудила. Истрага се односила на подручје између Завлаке и Брезјака. Кренуло се аутомобилом кроз напаћени крај. Народ тамо живи веома раштркано, већином у засеоцима од неколико домаћинстава сврстаних око крчме; или око куће локалног попа. Убрзо су наишли на шеснаест лешева људи који су били повезани конопцима, сваки устрелен три до четири пута, сломљених руку и ногу, смрсканих лобања. Заробљен је један аустријски

ДОКТОР ТЕОДОР ВИЛИЈАМС МАЛГАРД ЧОВЕК КОЈИ НИКАДА НИЈЕ ОТИШАО

Спомен-плоча др Теодору Вилијамсу Малгарду (1888–1920), лекару из Данске, сведочи о још једном у мноштву заборављених здравствених и хуманитарних радника који су дошли у Србију током Првог светског рата и својим деловањем дали значајан допринос настојањима да се смање људски губици у том раздобљу.

Спомен-плоча посвећена успомени на тог лекара који је у Србију дошао из далеке скандинавске државе налази се на здању старе Градске болнице у Куршумлији. Постављена је 28. августа 1995. у знак захвалности за велики допринос лечењу и здравственом просвећивању становништва тога краја, али и у изградњу Градске болнице после Првог светског рата.

Доктор Малгард је у Србију дошао 1915. године као лекар добровољац. Током Првог светског рата оженио се Нишлијком

мајор, кога је народ посебно кривио за зверства његових трупа. Комисија га је саслушала. Реч је о мајору Јозефу Балцарику. Одвели су га до ливаде, где су били наслагани лешеве старца, жена и деце убијених кундацима и бајонетима, млада створења одсечених руку или још ужасније искасапљених. Мајор је порицао кривицу. Али када су га касније спроводили у главни штаб, док је српски мајор седео у запрежном возилу, а он као обичан војник крај кочијаша, искористио је прилику да се отрује цијанкалијумом. На једном другом месту је комисија нашла лешеве четворо побијених људи. Верни пас, још увек на узици коју је његов господар држао у уложеној шаци, био је преполућен. Из једне свеже хумке ископали су пет тела, два без рана, која су остављала утисак да су жива закопана. Нешто даље су, пак, на гомили нашли 60 до 70 лешева деце, изгореле у школи. И још много сличног је комисија видела“.

Налази Комисије и згранутост међународне јавности над њима допринели су томе да Аустроугарска војска примени казнене мере против оних својих припадника који су се огрешили о норме међународног ратног права и одредбе Женевске конвенције. Ван Тинховен је тврдио да су те ригорозне казне имале ефекта и да он касније више није наилазио на масакрирано цивилно становништво.

Убрзо после окончања војних операција у Церској бици, тачније 18. августа 1914, др Ван Тинховен се упознао са др Рудолфом Арчибалдом Рајсом, професором криминалистике на Универзитету у Лозани, који је у Србију пристигао како би детаљније истражио налазе Комисије. Након увида у стање и разговора са др Ван Тинховеном, др Рајс је изнео процену по којој је у том кратком периоду повлачења Аустроугарске војске убијено око 4.000 цивила, старости између два месеца и 92 године. Рајс је, поред истраживања почињених ратних злочина, у Србију дошао и како би сакупио доказе о употреби недозвољене распрскавајуће муниције, тзв. дум-дум метака. Доктор Ван Тинховен је забележио да у почетку није поверовао у распрскавајуће метке: „Моја сумња је касније побијена, и уверио сам се у то да су их Аустријанци користили. Типична рана проузрокована таквим метком јесте мала улазна рана у месо. Међутим, испод ње метак је експлодирао, распршио се и направио је огромну рану“.

САДРЖАЈ ЗЛОКОБНОГ ЗРНА

Разлог што холандски лекар у почетку није веровао у то да непријатељеве оружане снаге користе тзв. дум-дум муницију прозилазило је из чињенице да већина таквих рањеника због брзог подлагања повредама проузрокованим јаким крварењем није ни стизала до Војне болнице у Ваљево. Ипак, пошло му је за руком

да прикупи неколико метака и да их касније однесе на експертизу у Холандију, да би од једног тамошњег угледног балистичара добио следећу потврду: „Поштовани господине, поводом поглавља V вашег ратног дневника, објављеног у *Новим ротердамским новинама* од 30. марта 1915. године, могу Вам саопштити да сам на преглед примио два распрскавајућа метка каква сте тамо описали. До пре неколико дана и усмено и писмено сам заступао мишљење да треба сузбити бајку о распрскавајућим мецима, из простог разлога што они не постоје, а осим тога, сва малокалибарска пушчана зрна могу под одређеним околностима да изазову рањавања која на први поглед одају утисак да су коришћени распрскавајући меци. Меци које сте Ви донели научили су ме супротно. То су најужаснија средства за убијање која се могу замислити. Кад сам након брижљивог скидања омотача видео садржај једног таквог зрна и када је истина полако допрла до мене, преостало ми је само гађење због недостојног ратног злочина једне моћне царевине спрам храброг, патриотског, крајње симпатичног малог народа од неколико милиона душа“.

Делујући у тешким условима Првог светског рата, др Ван Тинховен чинио је напоре како би своје искуство и најновија медицинска сазнања која је стекао током његовог пређашњег рада у Холандији пренео својим српским колегама. „Прострелне ране уста и образа, смрскане вилице, то се може средити, иако ти људи страшно пате јер не могу да једу“, указивао је. „Такође и прострелне ране лобање. Заблуда је да је прострелна рана мозга по дефиницији смртоносна. Имао сам момке код којих је мозак цурио у млазу, па су ипак излечени. Ране у пределу потиљка често угрожавају центар за вид, што изазива слепило, а то за нас хирурге, ипак, могу бити веома захвални случајеви. Ако је сам центар само мало оштећен крхотинама лобање и крвним притиском, онда операција чини чуда. И онда та срећа када се чуло вида полагамо да враћати; када им ставиш руку пред очи, а они коначно почну да назиру њен обрис, онда да разликују прсте, па кад крену да их броје: ... два, и на крају свих пет! Па кад заплачу од среће...“

На питање новинара М. Ј. Брусца, који се занимао да ли је др Ван Тинховен у рату заиста постигао тако много значајних резултата оперативним путем, уследио је одговор: „Усуђујем се рећи да се, по правилу, постижу резултати тамо где се посла лати искусан хирург. Иначе, то не треба родити. Прилив рањеника је најчешће толики да је боље ићи на сигурно. У прво време сам под вођством чувеног професора Фон Етингена изузетно много научио о том питању. Јер, задатак ратног хирурга је нешто посебно. Он мора да делује што је конзервативније могуће, реституцијски у бу-

Видом Ризнић, да би 1918. године дошао у Куршумлију. Лечећи цивилно становништво и рањене припаднике Српске војске, др Малгард се истакао изузетном посвећеношћу свом хуманом раду и посвећеношћу народу у којем се нашао. У изградњу Градске болнице у Куршумлији улагао је не само велики труд већ и сопствена финансијска средства. Ишао је од села до села, од куће до куће, лечио и помагао болесне и сиромашне. Није се довољно старао о својој породици, а понајмање о сопственом здравственом стању. Када је епидемија шарлаха захватила Топлички и Јабланички крај, др Малгард се разболео и умро 17. новембра 1920. године. Сахрањен је на градском гробљу у Куршумлији, о трошку општине, која је убрзо реализовала иницијативу за подизање спомен-обележја у знак захвалности.

квалном смислу, и мора да зна у којим ће случајевима интервенисати. На пример, прострељену лобању је најбоље отворити, извадити крхотине и побринути се за смањење притиска. Трбушне ране, пак, по правилу никад не треба оперисати. Пацијент треба да мирује; треба га лечити ледом и опијумом. То је професор Китнер запазио још у Трансвалском рату. Од пацијената са ранама у пределу трбуха, које није оперисао, изгубио је тринаест, а од оних које јесте оперисао 26 процената. Могуће је чак да зрно прође кроз читав трбух а да не оштети ниједно црево захваљујући њиховој способности контракције. Ако црево нешто овлаш окрзне, оно се згрчи – и тако се зрно провуче кроз лабиринт. Имао сам такве случајеве...”

Радећи скоро даноноћно као главни хирург Војне болнице у Ваљевоу др Ван Тинховен је, по својим речима, само у периоду између 8. августа, када је стигао у Ваљево, и 23 септембра 1914. оперисао 235 пацијената, од којих је 67 умрло. Већина након операција главе, трбушних рана и рана кичмене мождине.

Убрзо након што је оставио ову дневничку белешку, др Ван Тинховен сучио се са потребом евакуације Војне болнице, имајући у виду непосредну опасност од аустроугарских трупа које су напредовале ка Ваљевоу. Желећи да што дуже буде у могућности да са члановима своје медицинске мисије пружа неопходну помоћ рањеницима, он је одлагао евакуацију болнице све до 1. новембра те године, када је наређење о премештању болнице издао шеф санитетске службе Срп-

Ужаси страдања

ске војске. Чланови његове екипе евакуисали су се пут Чачка, затим у Ниш и, коначно, у Зајечар. Крајем новембра, пратећи убрзано напредовање Српске војске током Колубарске битке, холандска медицинска мисија вратила се, преко Младеновца и Лазаревца, у

Надежда Петровић, сликар НОСИТИ СУДБИНУ СОПСТВЕНОГ НАРОДА

Надежда Петровић рођена је у Чачку 12. септембра 1873. године. Са породицом се 1884. године преселила у Београд, где је 1891. завршила Вишу женску школу. Следеће године (1892) положила је испит за наставницу цртања у средњим школама и постала ученица у атељеу угледног српског сликара Ђорђа Крстића.

Даље усавршавање започела је 1898. године у Минхену, у атељеу Антона Азбеа. Већ 1900. имала је прву самосталну изложбу у Београду, да би годину дана касније започела рад у минхенском атељеу Јулијуса Екстера. Од 1904. године ангажовала се у Србији, понајвише на организовању Прве југословенске уметничке изложбе, оснивању Ладе и Прве југословенске сликарске колоније у Сићеву и Пироту (1905).

У наредном периоду Надежда Петровић учествовала је на многим изложбама на ширем југословенском простору. Коначно, 1912. године основала је своју сликарску школу у Београду.

Сликарски опус наше велике сликарке, великог родољуба и хуманисте обухвата више целина. Међу њима се посебно издвајају минхенски (1898–1903), србијански (1903–1910), париски

Ваљево, у коме је обновљен рад Војне болнице. У необично тешким условима девастираног и опустелог града холандско медицинско особље сачекао је тежак задатак. Било је потребно уредити болницу, вратити је у функцију и учинити да се рањеницима пружа најбоља могућа нега и обезбеди њихов опоравак. До краја 1914. године др Ван Тинховен успео је да уреди болницу и, како је са задовољством истицао, учини све што је било до њега да ниједан од његових пацијената не оболи од пегавог тифуса, чија је епидемија наступила почетком 1915. године.

ЛЕКАРИ ХУМАНИСТЕ

Епидемија пегавог тифуса најпре је почела да се шири међу избеглицама које су биле исцрпљене дуготрајном оскудицом хране, умором и промрзлимама, да би касније захватила и ратне заробљенике. Убрзо се број оболелих од те опаке болести у Ваљево попео на неколико хиљада. Иако смештени у посебној болници, која се налазила изван града, њихова смртност износила је и до 90 одсто.

Болничка мрежа била је свеобухватна, уз сталне примере реквизиције, али масовно разболевање у јануару и фебруару 1915. надмашило је напоре санитета у организационом погледу. Низак ниво опремљености болница, које су и саме шириле заразу, кључни је разлог брзог отпуштања тек прездрављених болесника. Њихово кретање на релацији војска–болница–кућа поспешило је преношење болести. У јеку епидемије у ваљевском крају умирало је дневно 50 до 100 људи, а сматра се да је болести подлегло више од 3.500 војника, а сигурно и више од 4.000 становника.

Војничко гробље на Баиру, брежуљку изнад Ваљева, постало је тесно да прими све. Страдао је велики број лекара. Значајно место међу њима имају др Павле Војтех, мајор и референт санитета Дринске дивизије; Драгиња Бабић, прва Српкиња која је стекла диплому Берлинског медицинског факултета и током 1914. године била управник једне од болница; др Селимир Ђорђевић, који је обављао дужност управника у четири резервне болнице, а издвајао се према речима војводе Мишића „необичном савешћу и самопрегоревањем“. Вредна дивљења је пожртвованост Јеврејина др Семјуела Кука, који се одрекао вакцине у корист војника, а са-

(1910–1912) и ратни период (1912–1915). Сликаство Надежде Петровић, најзначајније српске сликарке с почетка прошлог века, уводи националну уметност у токове савременог европског стваралаштва.

Посебно је била ангажована на пољу хуманитарног рада, те је као добровољна болничарка учествовала у балканским ратовима и Првом светском рату. Пожртвована и посвећена неговању рањеника, трагично је преминула 4. априла 1915. од последица пегавог тифуса као добровољна болничарка чувене Војне болнице у Ваљево.

О трагичним догађајима из 1914. и 1915. године у Ваљево, као незаобилазни извор сведочи и поменута књига „Страхоће рата у Србији – дневник ратног хирурга“ холандског лекара Аријуса ван Тинховена, који је у том периоду био главни хирург Војне болнице у Ваљево, где је радила и Надежда Петровић. Објављивање те књиге на српском језику омогућило је 2005. године Министарство рада, запошљавања и социјалне политике.

Надежда Петровић сахрањена је на београдском Новом гробљу (парцела 3, гробница 22).

Дела велике српске ликовне уметнице чувају се у збиркама многих музеја и галерија у Србији. Она најзначајнија представљају драгуље колекција Народног музеја у Београду, Уметничке галерије „Надежда Петровић“ у Чачку, и других. Монументални споменик Надежди Петровић налази се у оквиру београдског Пионирског парка.

храњен је на гробљу Баир, где му је Амерички црвени крст подигао споменик.

Поред пацијената, од пегавог тифуса почели су да оболевају и лекари, тако да је у читавом Ваљево од њих 14 остало само петоро здравих. Међу оболелима нашли су се и поједини чланови холандске војномедицинске мисије, али и сам др Ван Тинховен. Захваљујући бризи својих колега он је у потпуности оздравио након дужег опоравка који је провео у Србији и Холандији.

Аријус ван Тинховен напустио је Србију тешко болестан у фебруару 1915. године и по налогу шефа санитарске службе Српске војске отпутовао на даље опоравак у Холандију, где је током 1915. године наставио свој хумани рад, предочавајући домаћој, али и међународној заједници шта се дешава на Балканском фронту. Када се потпуно опоравио, у немогућности да се врати у Србију, он је крајем 1915. године кренуо у Француску, где је наставио свој род ратног хирурга.

Конечно, поред војномедицинске мисије коју је предводио др Ван Тинховен, у Србији су крајем 1915. године боравила још двојица лекара из те земље. На основу сведочанстава др Славке Михаиловић, објављених у њеном дневнику *Облаци над градом*, Министарство унутрашњих дела Краљевине Србије примило је на рад у октобру те године двојицу холандских лекара. Према појединим натписима један од њих идентификован је као др Брејер. Извори о њиховом деловању у Србији, по свему судећи, нису сачувани, те се може закључити да је са њима окончано присуство холандских лекара у Србији у периоду балканских ратова и Првог светског рата.

Посматрајући у целини рад и пожртвованост мале групе холандских лекара и помоћног медицинског особља, као основни закључак издваја се чињеница да је највећи допринос раду здравствене службе у Србији у периоду између 1912. и 1918. године дала она екипа на чијем се челу налазио др Аријус ван Тинховен.

Делујући махом у Војној болници у Ваљево и бележећи дешавања на Балканском фронту, тај непосредни сведок великих борби, страдања и победа у биткама на Церу и Колубари, али и пандемије пегавог тифуса, први је, знатно пре др Рудолфа Арчибалда Рајса, светској јавности указао на све страхоте рата у Србији и на нехуманост припадника аустроугарских трупа и на злочине које су у том раздобљу починили над цивилним становништвом.

Налазећи се на страни нападнутог народа, Ван Тинховен је истакао како то *није народ дивљака и злочинаца, каквим је аустројска штампа покушавала да га прикаже, већ је то народ земљорадника којима је највећа жеља да буду остављени на миру. Народ, такође, са идеалима, са илузијом да ће још једном обновити велико српско царство из XIV века.*

Делујући у самом средишту ратних збивања и страхаота, др Ван Тинховен је постао и члан Међународне комисије за истраживање ратних злочина које су аустроугарске трупе починиле над цивилним становништвом. Током више од пола године боравка на Балканском фронту он је значајно допринео раду ваљевске Војне болнице, али и први обавестио ширу европску јавност о дешавањима на нашим просторима, предочивши истински карактер рата и страхоте који је он собом носио. Чињеница да је исказао хуманост у једном од најтежих периода нововековне српске борбе сврстала га је међу личности које су оставиле неизбрисив траг у нашој историји и свести овдашњег становништва. Лекар хуманиста, др Ван Тинховен представља једног од најплементитијих пријатеља Срба и истрајног бранитеља све исправности њиховог отпора и борбе за очување независности своје државе у периоду балканских ратова и Првог светског рата. Боравак др Аријуса ван Тинховена и групе медицинског особља, која је на његов позив дошла из Холандије у хуману мисију у Србију током 1914. и 1915. године, можда је и најупечатљивији и најјаснији пример како се два географски удаљена народа могу разумети и како културолошке, историјске и религијске баријере могу уступити пред свешћу о потреби заједничке борбе за мир. ■

РАТНА 1915.

ГОДИНА ВЕЛИКОГ СТРАДАЊА

Ратна 1915. година, према наводима историчара академика др Владимира Стојанчевића, однела је око 1.050.000 људи, што чини близу четири петине укупних губитака које је Србија имала током четворогодишњег рата: 1.247.435 становника

Година 1915. била је посебно поразна по укупним губицима људства, борачког и цивилног, оба пола и свих узраста. До септембра те године само у Војсци страдало је 172.508, а приликом преласка Албаније још 77.455 лица. Разлог толике смртности, осим ратних дејстава, треба тражити и у изнурености, епидемијама различитих болести и општем стању становништва. У исто време, број убијених и несталих цивила износио је око 140.000 у односу на око 15.000 цивила страдалих и несталих током 1914. године. Уколико се тој поразној бројци дода и око 360.000 цивила и војника умрлих од епидемије пегавог тифуса и других болести у раздобљу од краја 1914. до пролећа 1915. године, укупни губици цивила износили су око 500.000. Сем тог броја, по накнадним службеним подацима српске Комисије за репарацију, у окупираној Србији, за време трајања борби, те због прогона и интернирања, до краја 1915. године нестало је још око 260.000

Прелаз преко Албаније

лица. Тако је ратна 1915. година, према наводима историчара академика др Владимира Стојанчевића, однела око 1.050.000 људи, што чини близу четири петине укупних губитака које је Србија имала током четворогодишњег рата: 1.247.435 становника.

Ратна 1915. година, која је отпочела управо пандемијом пегавог тифуса, а окончана пуном обновом непријатељстава на српском фронту, у позно лето и јесен оставила је трага у многим писаним сведочанствима мањег обима. Многи догађаји из тог периода и подаци о појединцима који су се истакли својом несебичном помоћи српској држави и њеној војсци, потврђивали су чињеницу да хуманост и солидарност надилази националне, верске и идеолошке границе.

О томе сведоче и поступци Есад-паше, заповедника средишње Албаније, са којим је Влада Краљевине Србије 1915. године склопила важан споразум о војно-политичкој сарадњи и пружању узајамне помоћи.

Након неуспеха држава сила Антанте да на своју страну придобију Бугарску, Србија се у другој половини 1915. године нашла у изузетно тешком положају. После синхронизованог напада трупа Аустроугарске, Немачке и Бугарске на Србију, као једино решење јавила се идеја повлачења Српске војске преко Космета и Албаније на обалу Јадранског мора, и даље ка савезничким територијама. Суочени са сталним нападима знатно надмоћнијег непријатеља, тешким временским условима и неприступачним теренима, припадници Српске војске наишли су на територији средишње Албаније на преко потребну савезничку помоћ коју је организовао Есад-паша.

У знаменитом прогласу својим сународницима од 3. новембра 1915. он је, поред осталог, поручио: „Чујте, Албанци и Турци, кроз Албанију пролази Српска војска! Војска као војска тражиће од вас да купи храну. Српски војници немају другог новца сем папирне банкноте од 10 динара. Али, знајте да је она равна турској мекедији. И ко покуша да побије њену вредност, уједаће се тамо где се нико не уједа!“

Последице ратне 1915. године, о којима је претходно било речи, засигурно би биле веће да Српска војска током свог трагичног преласка средишње Албаније није наилазила на сарадњу највећег дела локалног албанског становништва. Хумани и витешки гест Есад-паше с временом је углавном потиснут под теретом бројних предрасуда и стереотипа о српско-албанским односима у прошлом веку. Напустивши војну и политичку сцену у каснијем периоду, Есад-паша остао је до краја свог живота веран принципима српско-албанске сарадње, што му је део сународника озбиљно замерио.

Остајући веран савезништву успостављеном и потврђеном током Првог светског рата, Есад-паша затражио је од чланова своје породице да, након смрти, буде сахрањен заједно са својим српских савезницима. Његова жеља је и остварена, те су његови посмртни остаци похрањени у посебној гробници која се налази у оквиру комплекса највећег српског војног меморијала на тлу Републике Француске – Српског војничког гробља у Тијеу крај Париза. Једноставни камени надгробник са јасним исламским обележјима међу мноштвом камених крстова на гробљу у Тијеу деценијама сведочи о могућности сарадње две културолошки, верски и идеолошки диференциране етничке балканске скупине, које су своју за-

Форсирање реке

једничку прошлост и садашњост оптеретиле вишеслојним неразумевачем и конфронтацијама.

Слични примери хуманости и солидарности са државом, њеним оружаним снагама и избеглим становништвом које се нашло у стању суштинске егзистенцијалне угрожености, као што се догодило Краљевини Србији током Првог светског рата, представљали су знаке снажне и искрене подршке појединаца, мањих хуманитарних, медицинских и феминистичких организација, које су потицале са територија већег броја европских, али и северноафричких и северноамеричких држава и Аустралије.

ПОМОЋ ПРЕКО ВЕЛИКЕ ВОДЕ

У нашој јавности се недовољно зна о изузетном хуманитарном деловању медицинског особља које је у Краљевину Србију долазило из далеких прекоморских и преокеанских држава, попут Канаде, Аустралије, Сједињених Америчких Држава или Египта.

Мала спомен-плоча, не тако давно постављена на здању Српског лекарског друштва у Београду, изражава захвалност канадским лекарима и техничарима – припадницима медицинске мисије која је у Србији боравила између 1914. и 1918. године. Једна већ избледела фотографија у својеврсном музеју Српског лекарског друштва у Београду пажљивом посматрачу откриће лик једног од водећих канадских државника прошлог века – Лестера Боулса Пиерсона (Lester Bowles Pearson), председника Владе Канаде у периоду између 1963. и 1968. године, и добитника Нобелове награде за мир 1957. године, као члана канадске медицинске мисије при Српској војсци током Првог светског рата.

Лестер Боулс Пиерсон (Поронто 1897. – Отава 1972), као младић дошао је у ратом захваћену Србију и у оквиру канадске медицинске мисије пружао помоћ рањеним, напором и глађу изнуреним припадницима Српске војске и избеглицима. После повратка у домовину он је очувао успомену на храбар мали балкански народ, који се сплетом несрећних историјских околности нашао у самом средишту ратног вртлога, током кога је изгубио близу 30 процената активног становништва и доживео ненадокнадива ма-

теријална разарања. Каснији веома блиски и пријатељски односи Југославије и Канаде, успостављени у првим деценијама после окончања Другог светског рата, засновани су управо на личном искуству Лестера Боулса Пиерсона, стеченог током боравка на Балканском фронту, али и на његовом великом политичком и државничком утицају у својој земљи педесетих и шездесетих година прошлог века.

Симболичан знак захвалности Срба пожртвованим канадским лекарима и хуманитарцима, у виду спомен-плоче, постављен је пре више година у холу Медицинског факултета у Торонту, те заједно са спомен-плочом на здању Српског лекарског друштва у Београду представља једини знак и подсећање на хуманисте који су дошли из далеке прекоокеанске земље како би се ставили на располагање влади државе о којој су тако мало знали. Њихов гест, на жалост, памти мали број припадника савремених генерација у обе државе, што потврђује стару народну изреку по којој време лечи све ране, али и некада неоправдано носи заборав личности које су својим делима допринеле спасавању великог броја људи.

Посебну вредност за потпуније познавање и промишљање периода Првог светског рата у Србији имају сведочанства припадника бројних војномедицинских и хуманитарних мисија које су у Србију и на Солунски фронт стигле из Велике Британије.

ХРАБРОСТ НА БОЈНОМ ПОЉУ

Међу првима, своју мисију у Србију упутила је организација Црвеног крста Велике Британије. Ту мисију чинило је осам медицинских сестара, а међу њима су се налазиле Флора Сендс и Емили Симондс. Та мисија деловала је у оквиру 1. резервне болнице која је почетком рата била смештена у Крагујевцу. После истека боравка у Србији, те две болничарке вратиле су се у Велику Британију, где су отпочеле акцију прикупљања неопходне помоћи за земљу у којој су боравиле. Већ у јануару 1915. године, са прикупљеном помоћи вредном ондашњих 2.000 фунти стерлинга, оне су се запутиле у Ваљево, које је представљало жариште борбе против пандемије пегавог тифуса. Сав прикупљени медицински и хигијенски материјал предат је особљу Војне болнице у Ваљево.

Када је отпочео здружени напад армија држава Централних сила на Србију у позно лето 1915. године, Флора Сендс је добровољно ступила у 2. гвоздени пук и са њиме прешла Албанију, стигла на острво Крф и упутила се са својим саборцима на Солунски фронт. Добила је чин каплара, поднаредника, наредника и поручника Српске војске. За показану хуманост и храброст на бојном пољу одликована је Карађорђевог звездом са мачевима. То високо српско одличје добили су само изузетни појединци који су показали посебну храброст у оружаним сукобима.

Флора Сендс удала се после окончања Првог светског рата за пуковника Руске царске војске Јурија Јуденича и остала да жи-

Плава гробница

ви у Београду. Страхоте Другог светског рата провела је у Аранђеловцу, да би се после ослобођења вратила у родну Велику Британију. Умрла је у Ипсвичу.

Поред медицинске мисије коју је у Србију упутила организација Црвеног крста Велике Британије, из исте државе на Балканском фронту нашле су се или су деловале и Англо-српска болница др Џемса Берија, Болница за инфективне болести под управом вицеадмирала Ернеста Троубриша у Београду, организација Српски потпорни фонд са седиштем у Лондону, Пољска болница лејди Лејле Пецет, Пољска болница др лејди Корнелије Виборн, Пољска болница госпође Синклер Стобарт, и читав низ пољских болница под окриљем Организације шкотских жена.

Заједно са британским лекарима и болничаркама, у Србији су у истом периоду деловале и разнорodne медицинске и хуманитарне мисије које су ту стигле из Сједињених Америчких Држава, Русије, Француске, Грчке, Италије, Јапана, Египта, Румуније, и других држава. Осим медицинске мисије коју је у Србију упутила Организација Црвеног крста Сједињених Америчких Држава, на територији захваћеној оружаним сукобима деловале су и Рокфелерова комисија, Болница др Едварда Рајана и Санитетска мисија др Ричарда Стронга.

Велики број лекара и чланова помоћног медицинског особља, који су током четири ратне године боравили у Србији, остали су, поред резултата свог стручног и хуманог рада, и бројна писана сведочанства о земљи у којој су деловали, менталитету локалног становништва, обичајима, догађајима и процесима чији су савременици и непосредни учесници били. Стога је њихово писано сећање један од важних сегмената потпуног сагледавања периода Првог светског рата на тлу Краљевине Србије. Без тих писаних осврта наше познавање тог историјског процеса било би непотпуно. Са друге стране, сећање на њих и њихово хумано дело у Србији представља једини начин одуживања за пожртвованост, самопрегор и жртву коју су поднели. ■

*Прилог припремио
Дејан РИСТИЋ*

Пише
Бранко
КОПУНОВИЋ

ПРОЛЕЋЕ

Кажу, најлепше годишње доба. У небу се огледа. Има боје и мирисе по којима се препознаје. Све је некако лакше када нас огреје то сунце. Има у њему вишег значаја од топлине. После сетне јесени и тешке студени, привија се као мелем на ожигљке зацељених рана. Оне на души највише боле и најдуже трају. Најчешћа дијагноза им је неправда, узрочник и дуга последица. Осетили смо је с краја зиме. Иако претеће најављивана, зарила нам се посред срца. Тешко смо је поднели јер анестезија за колективни бол не постоји. Међутим, ниједан грех нема вечност у опису постојања. Знамо како стоје ствари са историјом, ратовима, злочинима, геноцидом, холокаустом и отимачином сваке врсте. На примеру малог, обичног човека може изгледати попут садржаја наредних редова.

Има томе више од четврт века. Беше она Југа, социјалистичка и самоуправна, општена-родна. Знак једнакости између народа и њене армије се подразумевао. У таквом друштвеном миљеу свако је имао пројекцију своје истине и свога права. Нико здраве памети не би ставио руку у ватру да је нешто слично данас немогуће поновити, али...

Река Ђетина је лепа и углавном питома, осим када је с пролећа не притисну воде набујалих потока, те окопнели снегови са висова, па подивља, јогунасто насрће на обале и убрза свој ток до необуздане снаге. Тог пролећа осамдесет и неке, дечак је чувао стадо, а једно јагње се затрчало па право у реку. Малишан за њим, не би ли га избавио из ледених таласа. Све то спазио је војник који је разносио курирску пошту. Слутио је зло, скинуо капу, бацио јакну, па преко шибља и камења право у реку. Пастиру је само вирила помодрела рука изнад површине када га је зграбио, повукао к себи и чврсто зграбио грану врбе надвијену над брзаком. Докопали су се некако обале, а онда је дечак бризнуо у плач: Чико, а моје јагње! Војник се поново бацио у ледену реку...

Док су сељаци дотрчали специјалац је обавио тежак задатак, процедио одећу, навукао јакну, помиловао малишана по мокрој коси и отишао својим путем. Убрзо се на лице места сјатила „седма сила“, севали су блицеви, тражила се изјава јунака драме. Из масе окупљеног света искорачио је горостасни брка, исприсио се и почео своју причу: Када сам видео шта се дешава...

– Лажеш, срам те било! – загрмео је старац с претеће подигнутим штапом. – Дечака је спасао војник!

Наједном су спуштени објективи камера, погашени магнетофони, а под презривим погле-

дима „делија“ је нашао изговор: „Добро, кад за-треба сви смо армија“.

Протекле су деценије, прохујало је време анонимних подвига, а јунаци приче су добили своја имена. Ондашњи пастир Милоје Ивковић данас има звање инжењера електротехнике, ожењен је учитељицом Миланком, има двоје деце, а треће је на путу. Живе у околини Чачка, раде на релацији Београд, Нови Сад, Будимпешта, Брно. Тако их воде послови успешне фирме.

Онај „чика војник“ је Сава Јанковић, дете без родитеља, одрасло у домовима и хранитељским породицама, момак са београдског асфалта, радник на грађевини, предузимач који се отиснуо у Француску и стакао своје предузеће. Четворо деце и петоро унучади су његова највећа радост.

Милоје и Сава су се први пут срели прошлог пролећа на мосту преко Мораве. Тако су хтели, изнад реке. Беше дирљиво. Цео живот у једном загрљају.

– Знаш ли, Саво, да онда нисам знао да пливам?

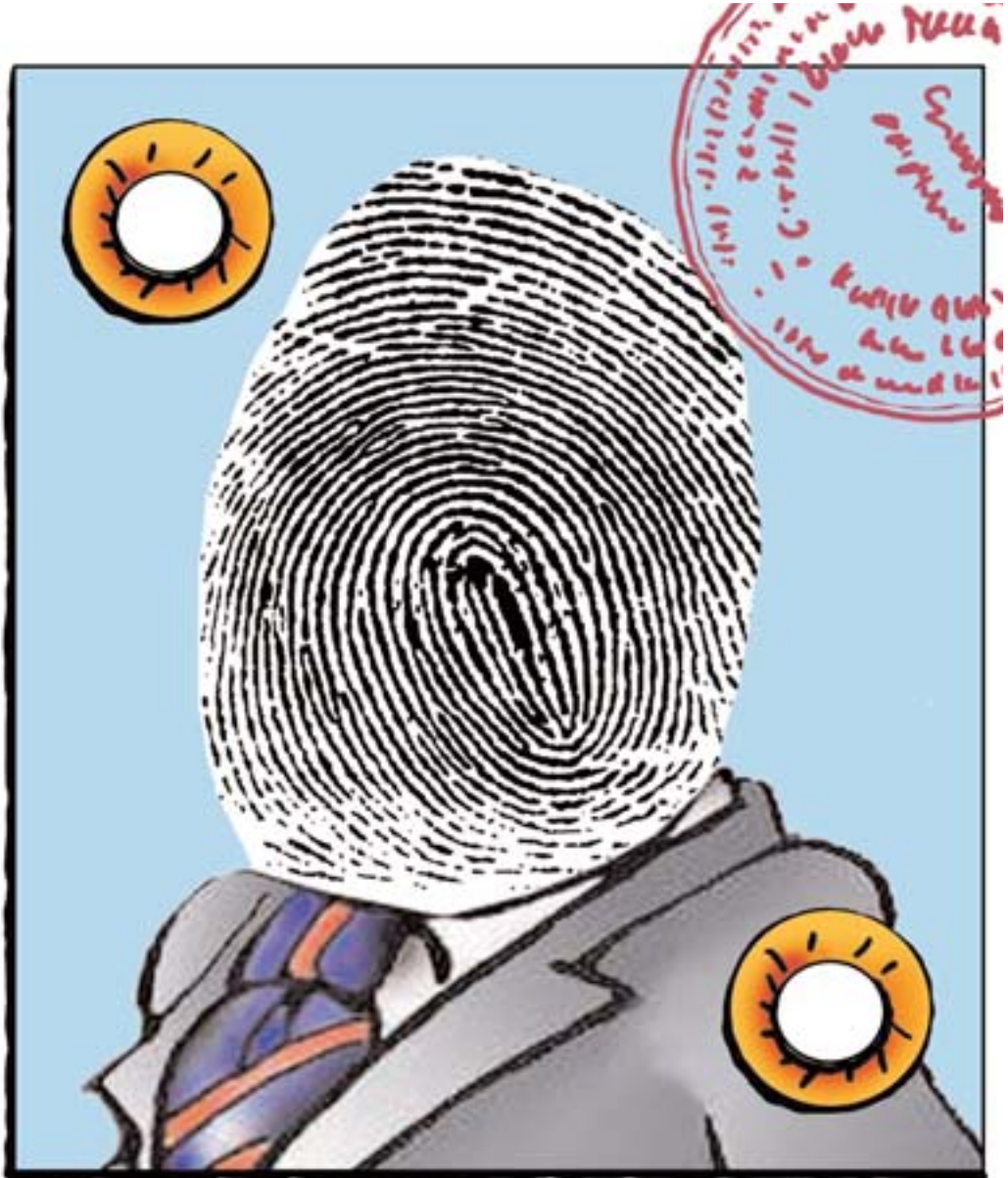
– Нисам ни ја, мој Милоје, па преживесмо некако...

Овог пролећа стиже кум Сава да крсти трећег Милојевог сина и исправи још једну неправду. И не само то, развили су њих двојица пословне планове. Градња малих хидроцентра-ла је скоро готова ствар. Одређене су локације, урађени планови, обезбеђени кредити. Ма неће више у Србији ниједан заселак бити без струје. Користиће снагу водотокова који се сливају низ планине. Зацртано је да свака даје око 70.000 киловат сати годишње. Вишак енергије преузимаће Електродистрибуција. Електране ће имати по две турбине, пројектовао их је Милоје. А куће изнад њих Сава. Нема тога што његове спретне руке неће преточити у дело. Може се развити право етно-село, које ће угостити људе жељне правог одмора у природи, далеко од узаврелих летовалишта и претрпаних плажа. Изнад уставе закорачиће мост, а у дворишту ће бити рибњак за узгој пастрмки поточара. У шумарку ничу сочни вргањи, букова-че, лисичарке... Здраве хране у изобиљу.

Пролеће је чудо. Лако је лету да после убире његове плодове. Ваљда зато у неким поднебљима ове наше планете и постоје само та два годишња доба. Остали су им сувишни јер могу донети неправду. Њена горчина се дуго осећа и тешко лечи. Ко да се с њом мири? Тежак је то противник, чији су савезници неистина и похлепа. Правда спорије хода, мудро поступа, стиже када јој судбина да знак. Обично с пролећа...

УЧИТАВАЊЕ

Како савремени биометријски системи идентификације утичу на људске слободе и права? Доприносе ли безбедности или грађане излажу додатном ризику? Које су последице њихове примене на нивоу друштва? Јесмо ли се у време глобализације, када свако контролише сваког, па и самога себе, сасвим случајно или намерно, нашли између непомирљивих крајности – друштва параноје и тоталитарно надзиране заједнице? Хоће ли нам страх и несигурност од крађе података о сопственој биологији, идентитету и личности отклонити ваљани закони?

Јавну расправу о биометрији, безбедности и људским правима организовао је недавно Центар за цивилно-војне односе из Београда, у оквиру пројекта *Повећање учешћа грађана у безбедној политици*, који промовише концепт безбедности на локалном и националном нивоу. Стручна дебата о биометрији, али и последицама примене различитих биометријских система идентификације, у приватном и јавном сектору друштва, значајна је због брзог развоја информационих и електронских технологија у свету.

Сматра се да нове технологије олакшавају спровођење закона и доприносе борби против криминала и тероризма. Оне, међутим, покрећу и бројна питања о кршењу људских права, посебно права на приватност. Позната је дебата у Великој Британији због

идеје да се уведу електронске, односно биометријске личне карте. Слично се догодило и у нашој земљи, после усвајања закона о личним картама и путним исправама, које су засноване на биометријским подацима. Изостала је, додуше, квалитетна јавна расправа о том пројекту. Читав поступак одвијао се обрнутим редоследом. Најпре је купљена опрема за израду биометријских докумената, а затим усвојена поменута законска регулатива. Још није дефинисан нов правни оквир за заштиту података о личности у Србији.

Српска православна црква и домаће невладине организације организовале су бројне *округле столове*, трибине и дебате, настојећи да заштите право грађана на приватност. После тога, *Закон о личним картама* променила је Влада Републике Србије уред-

ЗНАЧЕЊА

бом о необавезности биометријског чипа. Очекује се усвајање, по хитном скупштинском поступку, и регулативе о заштити података о личности, њиховом разврставању, али и нормативно уређење области физичко-техничког обезбеђења.

■ ВЕЛИКИ ИЛИ МАЛИ БРАТ

Расправа о биометрији, безбедности и људским правима, на којој су учествовали представници државних институција, струковних организација и удружења грађана, одвијала се у три области – биометрија и безбедност, биометрија и људска права, те биометрија и друштво. Основна питања била су да ли биометрија доприноси безбедности или грађане излаже додатном ризику, те колико су том технологијом угрожена људска права и води ли њена примена тоталитарном друштву надзирања.

– Стручњаци сматрају да се биометријским технологијама у друштво уводи својеврсни антагонизам, односно подела на пријатеље и непријатеље. У заједници која све надзире ствара се човек опортуниста, који не жели да се истакне и разликује од осталих. Централизована контрола побуђује страх код грађана и осећај да их све посматра велики брат. А данас се јавља још и проблем *малог брата* – свако може контролисати свакога, па и самога себе – истакао је Филип Ејдус, извршни директор Центра за цивилно-војне односе.

То наговештава бројне тешкоће и неразумевања. Једна од последица глобализације јесте и ширење безбедности. Владajuће елите теже да учитају безбедносна значења у разноврсне друштвене токове и догађаје, те тако себи прибаве аргументе и оправдања за све учесталију контролу и надзор. При томе нису дефинисане и разрађене процедуре, али често ни законска решења, по којима се таква контрола и надзор јавно, парламентарно или судски прате.

– Службе безбедности које данас постоје у Србији – БИА и војна служба безбедности – да би примениле посебне мере, попут тајног прислушкивања или снимања, морају добити одобрење суда. Слични поступци нису предвиђени за многе приватне компаније које раде у области безбедности. Њихово деловање, за сада, није уређено законом. Грађани су препуштени сами себи, живе у неизвесности, јер не знају ко, како и зашто прикупља разноврсне податке о њима. Многе такве информације су и ван домашаја било чије контроле.

Наша земља налази се у противречној ситуацији – с једне стране бави се традиционалним проблемима државне безбедности, као што су очување територије и одбрана, а с друге стране покушава да одговори и новонасталим безбедносним изазовима. Увођење савремених технолошких достигнућа, попут биометрије, требало би да заштити или увећа безбедност грађана и државе – рекао је професор Мирослав Хаџић, председник Центра за цивилно-војне односе.

■ ТУЂЕ ОКО И ОТИСАК ПРСТА

Када је реч о физичко-техничком обезбеђењу у приватном сектору највећи проблем јесте непостојање законске регулативе. Све је препуштено на милост и немилост онима који се тим послом баве или наручиоцима услуга. У домену техничког обезбеђења често се задира у приватност грађана, посебно у области видео-надзора. А заштита система техничког обезбеђења од неовлашћеног коришћења представља додатну тешкоћу.

– Шифре, лозинке или пасворди, којима се онемогућава приступ систему, често су једноставни да би се лакше памтили, па се могу лако открити и злоупотребити. Људски фактор је највећа мањ-

кавост у сигурности система. Биометрија је зато ваљан модел којим се превазилазе немаштовите шифре. Лозинка је сам човек, односно његове биолошке одлике. Такви подаци могу се користити за активирање или деактивирање појединих техничких система и улазак у одговарајуће рестриктивне просторе – објаснио је Нинослав Јањић, директор компаније *WLS Elektronik* и заменик председника Одбора удружења за физичко-техничко обезбеђење.

Отисци прстију, на пример, користе се одавно за идентификацију појединаца, јер су јединствени за сваку особу. Састоје се од удубљења и испупчења. Од 1897. године, на основу отисака прстију најпре су се препознавали криминалци. Тај модел је интернационално прихваћен и распрострањен. Проблеми су настали кад су прсти влажни и прљави, јер тада отисци нису били довољно јасни. Могли су се задржати и на читачу, а потом и злоупотребити. Данас се отисци прстију примењују и у електронским, дигиталним системима.

Остали биометријски системи идентификације код нас се још не користе довољно – препознавање према цртама лица, зеницама или мрежњачи ока. Они се проверавају камером, што је веома ефи-

УТВРЂИВАЊЕ ИДЕНТИТЕТА

Биометрија представља ауторизован метод утврђивања идентитета особе на основу њених физиолошких својстава – лица, отисака прстију, изгледа шаке, дужице или мрежњаче ока, али и боје гласа. Како се повећавају захтеви заштите, биометријски системи су све мањи, прецизнији, поузданији и бржи. Посебно су се развијали после терористичких напада у САД.

касно и неупадљиво. Приликом софтверског препознавања људског лица оно се разлаже на осамдесетак карактеристика – растојање између очију, ширина и дужина носа, јагодице, брада, облик вилице. Развој технологије омогућио је добијање и тродимензионалних података – анализом облика лобање.

– Примена биометрије доноси више користи него штете. Али не постоје идеални системи. Сви су подложни злоупотреби, нарочито ако се украду или умноже биометријски подаци. Због тога се истовремено користи више биометријских процедура. На тај начин повећава се безбедност. Приватни сектор настоји да делује у складу са позитивним прописима у тој области. Зато смо надлежнима предложили усвајање стандарда физичко-техничког обезбеђења. Очекујемо да нас у раду, али и кориснике наших услуга, држава контролише – закључио је Нинослав Јањић.

■ ДНК (ДЕ)МИСТИФИКАЦИЈА

И Министарству унутрашњих послова недостаје одговарајућа законска регулатива у области биометрије. Не постоје прописи који регулишу анализе ДНК – коме се може узети узорак, да ли и колико дуго се он чува. Могуће га је добити само на основу судског налога. Члан 76. Закона о полицији дефинисао је биометријске евиденције које се у тој институцији воде – фотографије, отисци прстију и дланова, али и ДНК профили. У полицији је тренутно највећа база отисака прстију. Она проверава само отиске особа које су регистроване као извршиоци кривичних дела.

– Важно је, најпре, демистификовати биометријске одлике. Оне доносе много више користи него могућности за злоупотребу, јер су трајне, неуништивне и једноставно се обрађују. Изглед профила ДНК, на пример, који се добија класичном анализом, како би се појединац идентификовао, није ништа посебно. Молекул ДНК је велики и има 6×10^9 градивних јединица. Исти је током читавог живота, а налази се у сваком биолошком трагу – крви, семеној течности, длаци, кожи, меким ткивима и костима.

Приликом одређивања профила ДНК испитују се његови поједини региони. Они су јединствени за сваку особу, мада о њој не говоре нешто посебно – да ли болује од неке болести, какве боје су

јој очи и слично. ДНК неке особе је исти током читавог живота, а профил је само низ слова и бројева. Његовим утврђивањем се не задира у приватност појединца. Користи се у свим светским форензичким лабораторијама. Може много да помогне приликом препознавања починиоца кривичних дела, јер је трајан и универзалан – појаснила је др Бојана Панић, руководилац лабораторије за анализу ДНК Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Профили ДНК се разврставају у две категорије – референтне, у које спадају профили ДНК окривљеног, осумњиченог и оштећеног, и профили ДНК трагова, који се добијају из биолошког материјала. Профили биолошког трага који се пронађу на месту где је почињено неко кривично дело упоређују се са онима који постоје у евиденцији полиције.

Према речима др Бојане Панић, остаје отворено питање колико се појединац слаже да некое буде доступан профил његовог ДНК. Скандинавске земље су у том погледу најконзервативније. У 2005. години Шведска је имала око 5.000 референтних профила ДНК, а већ наредне године 26.800. Британија поседује највећу базу ДНК података, која броји више од четири милиона људи. У њој се ДНК узима чак и од оних који учине баналан саобраћајни преступ, што је предмет оштрих критика јавности.

■ ДОЗВОЛЕ ЗА ДОЗВОЛЕ

Право на приватност јесте право из 19. века. Најпре се појавило у САД, када су двојица судија – Ворен и Брандајс – пресудила у корист појединца да буде остављен на миру, односно да не буде узнемиран. И судија Простер донео је пресуду за *нешто што може бити повређено, а тиче се појединца*.

Према речима мр Ратимира Дракулића, професора Факултета организационих наука у Београду, крајем прошлог века Међународни комитет правника дефинисао је право на приватност. Оно обухвата заштиту од мешања у приватни и кућни живот, породицу, у физички и психички интегритет, морал и интелектуални живот, заштити од напада на част и достојанство, приказивање у лажном светлу, али и заштиту од објављивања неважних чињеница из приватног живота које појединца излажу срамоти. Неовлашћена употреба имена, идентитета или лика, шпијунирање, вребање, посматрање и узнемиравање, али и мешање у кореспонденцију или њена злоупотреба, јесу облици кршења права на приватност.

– Европска унија усвојила је и *Директиву о подацима о личности*. Они се односе на неко одређено или одредиво физичко лице помоћу којих се оно може идентификовати. Само уколико се сагласимо можемо се одрећи појединих права на приватност. При томе, коришћење података о нама самим можемо контролисати. Треба направити и разлику између личних података и података о личности, што у нашем законодавству није учињено. Лични су они подаци који припадају само нама, попут неке ствари.

Употреба биометријских података треба да повећа продуктивност и допринесе ефикасности државне администрације, али и да обезбеди сигурност нације. Све то омогућава и лакши надзор државе над одређеним категоријама грађана. Интернет, мобилни телефон, GPRS, чипови у аутомобилима јесу начини преко којих се може контролисати свако ко их користи, а подаци у електронском облику се никада не губе. Остаје недоумица да ли то треба да прихватимо или не, односно да ли нешто радимо добровољно или нам је наметнуто. У том смислу, слична је прича и са електронским личним картама, чије је пројекат осмислила Француска 2005. године – истакао је професор Ратимир Дракулић.

Таква електронска лична карта СЕС – citizen electronic Smart card – јесте физички преносив уређај помоћу кога се идентификује корисник и обезбеђује му сигуран приступ јавним електронским сервисима. Садржи његову фотографију, својеручни потпис и податке о брачном стању, али и електронски потпис. То је основни документ вишенационалне употребе, важи чак и као дозвола за пецање. Електронски потпис обезбеђује онлајн трансакције. То свакако доприноси бољој сарадњи сервиса и приступ различитим административним нивоима.

ПРЕПОЗНАВАЊЕ СОПСТВЕНОГ ЧИПА

Реч биометрија потиче од старогрчких речи *биос* – живот и *метрон* – мерење. Она је наука о аутоматизованим поступцима за јединствено препознавање људи на основу једне или више урођених телесних особина или одлика човековог понашања. У физиолошке особине спадају – лице, отисак прста, геометрија длана, дужица и мрежњача ока, термограм лица и тела, изглед уха и мирис. Потпис, глас, динамика куцања на тастатури и ход јесу својства човековог понашања. Биометријски параметри нас дефинишу у сваком тренутку, тешко их је копирати или кривотворити, а особа која се идентификује мора бити присутна. Они су наше универзалне, јединствене и трајне особине.

менске употребе, важи чак и као дозвола за пецање. Електронски потпис обезбеђује онлајн трансакције. То свакако доприноси бољој сарадњи сервиса и приступ различитим административним нивоима.

– Није спорно питање да ли биометрија олакшава живот, већ колико доприноси безбедности грађана и државе. Наш устав гарантује право на безбедност и приватност, па у том смислу треба говорити о томе колико то право остварујемо. При томе, концепт слободног демократског друштва јесте основна вредност. Свако ограничавање слободе грађана мора се заснивати на њиховом пристанку, али и јасним разлозима и документованим образложењима надлежних, који у одређеном тренутку то право умањују. Јер неопходно је да се наша слобода ограничава слободом других – рекао је Саша Јанковић, заштитник грађана Републике Србије.

Очито да је у нашој земљи изостала вољана анализа када се одлучивало о личним картама које садрже биометријске податке. Није се довољно водило рачуна о прихватљивости таквог модела идентификације, али ни о последицама на безбедност грађана. Остало је недоречено како ће систем користити предности биометрије и спречити могуће злоупотребе података које прикупља.

Устав Републике Србије забрањено је употребу података о личности изван сврхе за коју су прикупљени. Али је то само део зако-

Јавна расправа
у Медија центру

нодавног решења. Од такве одреднице одступа се у кривичном поступку и у случајевима када је потребно заштитити националну безбедност. И раније су бројне безбедносне службе до података о појединцима долазиле на њиховим радним местима, у служби за запошљавање или здравственим установама. Њима су могли приступити само на основу службене легитимације, а да при томе не евидентирају да су проверавали поједине информације о грађанима.

– Не знам да ли сам за или против пројекта о биометријским личним картама у Србији. Има у томе много непознаница. Ни законска регулатива није до краја јасна и изведена. Још су отворена питања да ли смо свесни шта такав модел доноси и ко о томе треба најпре да размишља. Али је погрешно уверење да су против таквих решења они који не прихватају савремене и нове технологије. Напротив, многи домаћи и страни стручњаци критикују биометријске технологије идентификације.

Заштитник грађана има обавезу да унапређује и штити људска и мањинска права. Он делује само када се постојећи закони не примењују или су неједначени. Сматрам да се тај проблем мора поново институционално разматрати, уважавајући све облике и последице његове примене. Они који доносе законе морају знати да се правни оквири припремају, а не усвајају на брзину. Они треба да допринесу заштити и унапређењу права грађана, а не само да олакшају функционисање државне управе, техничких система или рачунарских програма за обраду података.

Важно је да не пристанемо на ограничавање слободе, све док нас држава не увери да је то потребно. Ко год пожели да задре у своју приватност мора ми пружити довољно образложења за то и обезбедити механизме да могу контролисати да ме ограничава на ваљан начин – закључио је Саша Јанковић.

■ ТРАЧ У КОМШИЛУКУ

Право на приватност није апсолутно. Оно се може ограничити у одређеним ситуацијама, у складу са *Европском конвенцијом*. Заштита података о личности јесте сегмент тог права.

– Наш правни систем не познаје право приватности, већ само његове делове – неповредивост стана, тајност писаних и других

КОНТРОЛА НАДЗОРА

Због различитих процеса који се дешавају у нашем друштву, региону, али и у глобалној заједници, дошли смо до проблема који проистичу из односа биометрије, безбедности и људских права.

Глобализација се, сем осталог, заснива и на информатичкој револуцији, која знатно повећава могућности надзора и комуникације. Зато многа друштва данас, поготово високоразвијена, применом савремених технолошких решења, имају специфичне системе контроле различитих сегмената свог деловања.

средстава општења и заштиту података о личности. А у Уставу стоји да ће се заштита података о личности, у које спадају прикупљање, држање, обрада и коришћење података, уредити законом. Такав правни документ у Србији, заправо, данас не постоји. Усвојила га је још Савезна Република Југославија 1998. године, а није се никада примењивао. У њему су наглашени стандарди из седамдесетих година прошлога века. Зато је нелогично да смо усвојили нови *Закон о личним картама*, а да, пре њега, немамо прописе о заштити података о личности. Добро је што се његов предлог недавно нашао међу 44 закона која Србија мора усвојити по хитном поступку – навео је Дејан Миленковић, из невладине организације YUCOM.

Предлог закона о заштити података о личности повезује се са регулативом о слободном приступу информацијама. Он предвиђа да се поједине надлежности из те области пренесу на повереника за информације од јавног значаја Републике Србије.

Према речима Дејана Миленковића, значајно је да се што пре суочимо са свим проблемима и предностима коришћења биометријских података у различитим сегментима друштвеног живота, јер је то будућност. Данас се у свету води озбиљна расправа и о биометријским подацима на карти за путовање авионом. За одлазак у САД становници ЕУ морају дати 19 биометријских података. Подаци се узимају и од особа које у авионима само прелећу њихову територију. Стога морамо пратити савремене токове, али и обезбедити правилан систем контроле података о личности. Присутна је и злоупотреба информација о особама, у многим земљама света, под плаштом борбе против тероризма, што је недопустиво. Менаџмент наших јавних установа, државне или приватне службенике треба подучити како да чувају податке о личности, да они не буду тема трча у комшилуку.

■ НЕРАЗУМЕВАЊЕ ТРЕНУТКА ОВДАШЊЕГ

Феномен биометријских личних карата био је прошле године значајна тема нашег друштвеног живота. Због све бржег напретка софистицираних технологија, може се очекивати да и у будућности буде у жижи јавности.

Контрола информација, њихово уступање и коришћење представља највећу силу једног друштва. Држава треба да буде отворена према јавности када је о томе реч, јер је прикупљање података плаћано новцем пореских обвезника. Истовремено је држава обавезна да препозна информације које не може уступати – податке о личности и биометрију грађана.

– Чудно је зашто држава често, с једне стране, не жели да грађанима достави податке о ономе што треба да знају и на шта полажу право, а с друге стране, расположена је да прикупи и дели податке о својим становницима. С тог полазишта, занимљива је прича о биометријским личним картама у Србији. Она је резултат неразумевања тренутка у коме живимо. Разговор о примени биометријских технологија идентификације није исто што и увођење биометријских личних карата.

Уколико желимо везе са светом који уводи биометријске путне исправе нисмо у прилици да таква решења не прихватимо. Али нико из света није од нас затражио да први уведемо биометријске личне карте, а да при том немамо закон о заштити података о личности. Огромна је разлика између пасоша и личне карте. Личну катку увек носимо, јер нам у супротном следи казна државе, а пасош само када нам треба.

Није потребно супротстављати се примени савремених технолошких достигнућа, који су услов прогреса човечанства. Као организовано и демократско друштво ми бисмо морали бити свесни могућности злоупотреба нових технологија. Оне, међутим, нису саме себи сврха. Иза њих увек стоји препознатљива корист како би се остварили одговарајући вредносни циљеви или спречило зло. Говорити без ваљане правне регулативе о примени биометрије више је него neodговорно и ризично, јер не постоје механизми којима се штите загарантована људска права – истакао је током јавне расправе Родољуб Шабић, повереник за слободан приступ информацијама од јавног значаја Републике Србије.

И код нас и у свету све више се говори о друштвеним последицама примене биометријских система идентификације. Зашто је то тако и што су многи противници таквих савремених технологија?

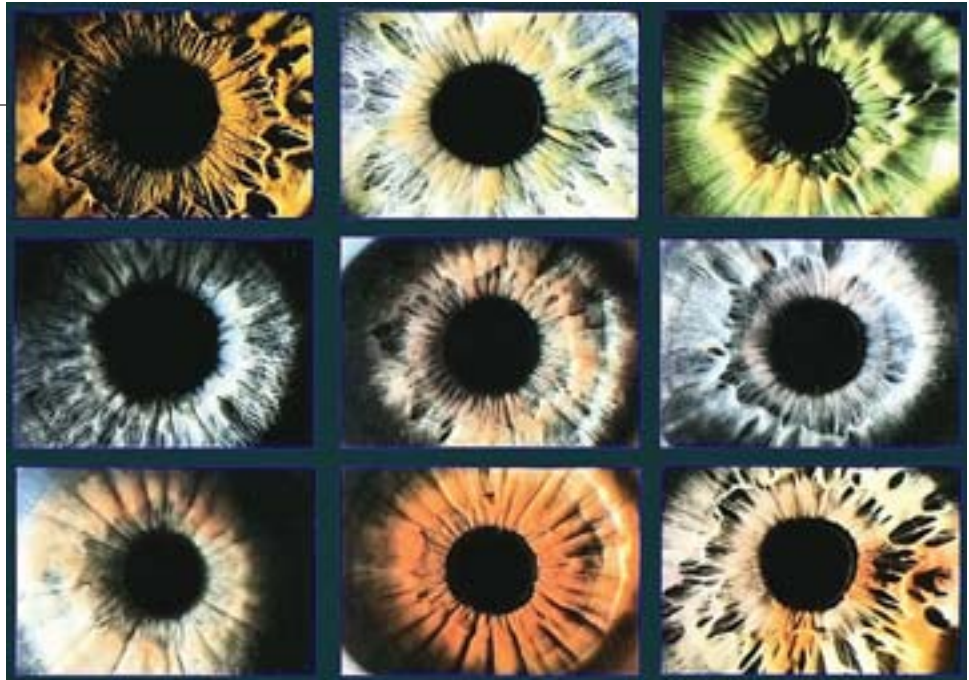
– Подељеност је резултат различитог методолошког приступа. Уколико се полази од методе редукционизма, изучавање биометријских система идентификације своди се на техничку применљивост и њихову усклађеност са постојећим правним нормама. На тај начин изостаје шири смисао о том моделу. Недостају и мултидисциплинарне студије како би се проблему приступило из више научних области. Биометријске системе идентификације треба да посматрамо првенствено на основу резултата које остављају у друштву. Последице могу бити тренутне или оне које ће уследити у будућности.

Актуелне последице видљиве су, већ сада, у англосаксонском свету. Донедавно су код њих биометријски подаци узимани искључиво од криминалаца. ФБИ има најбогатију базу података, која броји око 60 милиона отисака прстију. Тек одскора се од грађана узимају биометријски подаци. То шаље поруку о неповерењу између државе и грађана. Руши се, на тај начин, претпоставка невиности, која је темељ слободног друштва, а грађани све више осећају нелагоду, јер држава прикупља много података о њима. Уз неповерење јавља се и осећај несигурности због могућих крађа података – појаснио је представник Српске православне цркве Ђакон Оливер Суботић, аутор књиге *Биометријски системи идентификације – критички приказ*.

■ ТЕСТ ЈАВНОГ ИНТЕРЕСА

Пројекат биометријских система идентификације, како тврде поједини стручњаци, проблематичан је због последица у будућности јер ствара тоталитарно друштво.

– Све већа је концентрација података о грађанима у рукама једног режима, у централизованим базама, где се користе јединствени идентификатори за различите пословне токове. Код нас је тај именик јединствени матични број. Нови Закон о личној карти предлаже чак двоструки такав број – носиоца и његовог родитеља. Пошто биометријски системи идентификације једнозначно одређују власника биометријског податка, у будућности ће се моћи употребљавати и за

ИНФОРМАЦИОНА ПРИВАТНОСТ

Са развојем савремених технологија уведен је и појам информационе приватности. То је право појединца да контролише који подаци о њему, коме и како могу бити доступни другима. У њега спадају право на обавештеност, одговарајуће коришћење података, право приступа и увида у податке, односно њихова контрола, право на исправку и правна средства уколико дође до кршења тог права.

новчане подухвате. На Западу већ постоје такви пројекти да се поједине робе и услуге плаћају сопственом биометријом, а не платним картицама. У централизованом биометријској бази употребљају се подаци које тада даје корисник. Уколико се у будућности применим биометрије укину анонимна кретања новца, можда под неком претњом безбедности,

настаје потпуно контролисано друштво. Зато је важно о биометријским системима идентификације развијати критички став, а не само устукнути пред културом безбедности – рекао је Ђакон Суботић.

Што се брже уводе савремене технологије, захуктава се борба за очување приватности. Зашто?

– Један од разлога јесте неповерење у институције које такве системе уводе. Много мање смо обузети питањима о сопственој приватности када смо у познатом окружењу. Али неповерење настаје када не знамо ко и зашто прикупља податке о нама, јер су институције државе анонимне. На глобалном нивоу као да постоји нека невидљива сила која намеће темпо убрзаног надзора. Манично се прикупљају подаци о личности и када за то нема стварне потребе. У томе предњаче САД, уз оправдање да је то после 11. септембра неопходно, мада је такав тренд био и раније – потврдио је Александар Панић, суоснивач невладине организације *За живот без жиға*.

Несхватљива је журба за глобализацијом и увођењем биометријских система свуда у свету. Треба установити, како сматра Панић, ко је, у ствари, власник биометријских података. Ако смо ми сами најбоља лозинка, да ли смо и власници сопствене биометрије. Уколико се покаже да то нисмо, на прагу смо глобалног тоталитарног друштва. А ако се утврди да смо власници своје биометрије, онда се она не може користити без наше дозволе.

– Све то води расправи о вредностима. Јер ако нисте власник лозинке која чини ваше тело, и ако су ваше тело и његова својства само нешто што има употребну вредност у међународној размени информација и капитала, онда одмах можете дати одговор на то какво се друштво гради таквим моделом глобализације. Достојанство сопствене личности јесте на првом месту. Ако ви можете да контролишете сопствене податке онда нема страха од биометријских система идентификације. Али је за то неопходна добра законска регулатива.

Русија је, на пример, прошле јесени, забранила извоз свих облика биолошког материјала. Њена федерална служба безбедности то је образложила сазнањем да се у појединим западним земљама развија биолошко оружје које циља на одређене етничке групе – навео је Александар Панић. ■

Владимир ПОЧУЧ

Пише
Душан
ГЛИШИЋ

ПОЕТИКА ПАТРИОТИЗМА

У данима иза нас два догађаја привукла су посебну пажњу војне јавности, оба с великим патриотским набојем. Величанствени гест младог Милорада Чавића временски се поклопио са заклетвом најмлађих војника Војске Србије.

Осим недокучивих небеских висина, којима и поред својих огромних умних потенцијала није могао да сагледа ни почетак ни крај, некрунисани краљ нововековне филозофије Имануел Кант је за врховно божанство признавао још само „морални закон у мени“. Током свог дугогодишњег бивствовања на овом свету од тог принципа није одступао ни за јоту. Ни по коју цену. А она понекад, чак и за људе који од живота, у материјалном погледу, не траже много, може да буде превисока.

Управо то је, последњих дана, на својој кожи осетио и млађани Милорад Чавић, европски рекордер у пливању, спортиста који на јединствен начин показује да је у здравом телу одиста здрав и дух. Своје спортске вредности он је одавно доказао, освајајући прегршт медаља на разним такмичењима у базенима широм Европе и света. На последњем европском првенству коначно је освојио и срца својих сународника у Србији, гестом који ни по чему није наслуђивао незаслужену неправду која ће му, скандалозном одлуком Дисциплинске комисије LEN, касније бити нанета. Не пристајући да затвара очи пред још једном манифестацијом бахатости и самовоље преостале светске силе, која је, после разбијања Југославије, наставила да команда и Србију, Милорад Чавић је на проглашење победника у трци на 50 метара делфин дошао у мајици с натписом Косово је Србија. Сматрао је да, као спортиста, има право (и обавезу) да свет упозори на неправде које се чине ма ком народу на планети. Ако је, као у дотичном случају, реч о његовом народу и тешкоћама које већ годинама незаслужено преживљава, тим пре.

Много пута били смо сведоци да, због гестова попут овог Чавићевог, којим је на најдиректнији начин демонстрирао осећај за неправду и ангажовање на страни угњетених народа, Уједињене нације починиоце награђују титулом амбасадора светске организације. Уместо тога, српски пливач суспендован је с такмичења на којем је освојио најсјајнију медаљу и тако спречен да још који пут тријумфује. Учињена му је неправда због чина којим никога није вређао, нити угрожавао. Дубоко хумани гест подршке санкционисан је најтежом казном на једном спортском такмичењу, на манифестацији младости и снаге, тамо где се неправда најтеже подноси.

Нема сумње да су, том неспортском одлуком, доведене у питање и све касније освојене медаље, посебно оне за које би се, иначе, борио наш земљак. Али то је друга прича. Овде је реч о демон-

страцији морала, о узвишеном гесту који је најпре грађанима Србије, али и свим другим правдољубивим људима на старом континенту, показао да борба за свој народ, за своју државу има различите и небројене облике. И да је безброј места и прилика на којима се то, на прави начин, може и показати. У одбрану интереса нације и отаџбине не мора се увек и безусловно ићи оружјем, али се увек и на сваком месту мора водити. То је, на крају крајева, једини захтев који отаџбина ставља пред своје грађане. Зарад свог опстанка и трајања нације којој припада.

Због те несумњиве симболике гест младог Чавића посебно је значајан за припаднике Војске, за људе којима је оданост отаџбини „уписана у радну књижицу“. Ту своју опредељеност, на изванредан начин, они манифестују и на периодичним свечаностима полагања заклетве најмлађих војника Војске Србије. Пре десетак дана завет отаџбини дали су и младићи који су војни рок отпочели овог марта. Заједно с њима речи заклетве, у касарнама широм Србије, понављали су, по ко зна који пут и њихови командир и команданти, свесни да национална осећања, упркос свему, опстају као највеће друштвене вредности. Ма колико нам се понекад чинило да те ванвременске вредности уступају пред агресивнијим материјалним прохтевима, пред настојањима да имамо што више и што пре, увек изнова се уверавамо да осећање припадности држави, народу, роду не бледи не пред највећим искушењима. Ма каква била схватања савремених моралних вредности, које су код нас, узгред буди речено, данас под дебелим знаком питања и ма шта нам се чинило преовлађујућим у трци с новцем и временом, негде у дубини душе, ипак признајемо да оданост отаџбини нема алтернативу.

Војници који су пре десетак дана, свечано постројени пред својим старешинама, родитељима, родбином и пријатељима, громогласно изговарали заклетву отаџбини добро знају вредност изговорених речи. Несумњиво је да после тог чина, којим су се сврстали у ред бранилаца народа коме припадају, они најбоље схватају и гест свог вршњака Милорада Чавића, европског пливачког рекордера и спортисте који зна коме припада. Ниједног тренутка не сумњамо да ће његов гест светска јавност тек оценити. Онако како једино и може да се цени, као гест несумњивог патриотизма, храбрости и немирења са силом и насиљем. Као гест који одликује сваког спортисту на планети. ■

ЈАВНОСТ У СРБИЈИ
О СЕКТОРУ БЕЗБЕДНОСТИ

ЗНАМО ЛИ КО НАС БРАНИ

Скоро две трећине грађана не зна да ли је над безбедносним институцијама успостављена демократска и цивилна контрола, а око 40 посто њих не зна да ли је такав вид контроле потребан. Истраживање је показало да најшири друштвени слој не располаже са довољно информација које су неопходне за формирање консензуса о месту, улози и реформи безбедносног сектора.

Организације и институције у држави које располажу силом и имају легално и легитимно право да силом запрете или је употребе чине систем безбедности. Савремена наука о безбедности као делове тог система препознаје и остале друштвене формације или појединце који немају могућност употребе силе, али својим деловањем утичу на безбедносне изазове, претње и ризике те превенцију и санацију њихових евентуалних последица.

Као један од кључних предуслова демократизације друштва, у чему се слажу социолози, правници и политиколози, јесте отварање главних безбедносних институција према јавности, односно успостављање цивилне и демократске контроле над њима.

■ ЧЕТИРИ НИВОА КОНТРОЛЕ

На питање колико српска јавност зна о сектору безбедности, одговор су потражили Атлантски савет Србије у сарадњи са мисијом Оебса и агенција ТНС Медијум Галуп, која је спровела истраживање јавног мњења. Резултати анкете показују да грађани Србије у великој мери немају јасна сазнања које све институције чине сектор безбедности, ко и на који начин њима управља, те докле се стигло у успостављању демократске и цивилне контроле. Јавна расправа која је на иницијативу Атлантског савета 20. марта вођена у Медија центру требало је да упути на начине решавања тог проблема.

Члан управног одбора Атлантског савета Милош Ладичорбић сматра да је кључно питање за државу ко контролише институције које располажу силом – војску, полицију, обавештајне и контраобавештајне службе. Он сматра да та контрола мора да има четири сегмента. Први подразумева контролу од законодавне власти, односно парламента који доноси законе, прати њихову примену, одређује буџет и контролише трошење средстава. Други сегмент

контроле, сматра Ладичорбић, треба да спроводи извршна власт која одређује стратегију и „издаје наређења“. Судска власт, без чијих претходних одлука неке од безбедносних институција не могу деловати, према његовом мишљењу, јесте трећи ниво контроле. И на крају, цивилна и демократска контрола која подразумева право сваког грађанина, пореског обвезника да зна на који се начин троше средства за ту намену. Уколико се не успоставе наведени елементи контроле у пуном капацитету, члан управног одбора АСС додаје да би се могло догодити да се безбедносне институције злоупотребе или употребе на неодговарајући начин.

■ РЕЧ СТАТИСТИКЕ

Пројект менаџер Атлантског савета Јелена Јеличић каже да питање сектора безбедности није довољно транспарентно и да је наведено истраживање подстакнуто идејом да се сазна колико грађани знају о главним безбедносним институцијама, принципима њиховог функционисања и току реформи.

Истраживање „Јавност у Србији о сектору безбедности“ спроведено је на узорку од 1.020 пунолетних испитаника у 56 општина и четири региона наше земље. При томе, грађани оба пола обухваћени су у једнаком проценту, а старосна и образовна структура испитаних била је веома шаренолика. Теренски део истраживања спроведен је од 7. до 12. фебруара ове године, а

подаци су прикупљани на основу припремљеног упитника путем усменог интервјуа, у директном контакту са грађанима.

Прво питање које је постављено грађанима било је – *Шта је то сектор безбедности?* Око 20 посто испитаника сектор безбедности сматра организацијом, нешто мање од 28 посто – институцијом, 19,5 процената каже да је то скуп организација, а тридесетак процената да је реч о скупу институција. Скоро четири посто није знало одговор.

Резултати истраживања говоре да грађани под Сектором безбедности најчешће подразумевају војску и полицију у готово истоветним процентима, али се сматра да га сачињавају и Министарство одбране, службе безбедности, Министарство унутрашњих послова и обавештајне службе. Будући да је постојала могућност избора више понуђених одговора, скоро девет посто испитаних мисли да и паравојне формације такође чине сектор безбедности.

Резултати даље говоре да грађани Србије сматрају да се Сектор безбедности дефинише пре свега Уставом Србије и законом. Мањи број њих, од три до пет одсто, сматра да се Сектор безбедности одређује консензусом и подзаконским актима.

По питању уређености сектора безбедности, мишљења су знатно подељена. Иако га 37 посто испитаника доживљава уређеним, а 21 делимично уређеним, 15 одсто се не слаже са том тврдњом, док 27 процената грађана не зна одговор. Иако 60 од 100 испитаних не зна да ли је успостављена демократска и цивилна контрола над сектором безбедности, а 28 посто њих сматра да то није случај, више од половине испитаних сматра да је то неопходно учинити. Занимљив је и податак да око 40 процената јавности не зна да ли је такав вид контроле неопходан, каже истраживање Медијум Галупа.

Што се тиче управљања сектором безбедности, нешто мање од половине је одговорило да је то питање у надлежности председника Републике Србије, трећина да је за то задужен премијер, а преко 30 одсто да то ради „пuno њих“. Око 7 процената испитаних каже да сектором безбедности не управља нико.

Резултати истраживања кажу да су грађани релативно обавештени о реформама, али да их углавном виде делимично спроведеним. Те реформе, према највећем проценту одговора, утичу на „све скупа“, а посебно на безбедност грађана, унутрашње политичке промене и економску стабилност земље. Око 60 посто испи-

таних о реформама је сазнало путем медија, а око петине из законских и подзаконских аката.

Када је по среди консензус о сектору безбедности, резултати говоре да су сазнања грађана о томе сразмерно мала. Скоро половина не зна да ли у погледу сектора безбедности уопште постоји консензус у држави, 22 посто сматра да консензуса нема, док је само 13 процената испитаних дало позитиван одговор на то питање. Око 30 одсто грађана не зна ни ко би требало да учествује у таквој врсти консензуса, а најчешћи одговори су – државно руководство, грађани и парламентарне странке, мада се у мањим процентима помињу цивилни сектор и Академија наука. Ипак, велики проценат испитаних сматра да консензус треба да буде транспарентан.

Када је реч о оружаним снагама, јавност их у највећој мери идентификује са Војском Србије, док нешто мањи број грађана у том смислу помиње и полицију. У резултатима истраживања помињу се са око 24 посто заступљености антитерористичке снаге, исто толико и специјалне снаге, нешто мање граничне јединице, цивилна заштита, обавештајно-безбедносне снаге и паравојне формације.

Резултати до којих је дошао ТНС Медијум Галуп показују да грађани у великој мери нису сигурни ни ко командује оружаним снагама. Око 65 посто испитаних сматра да оружаним снагама командује председник Републике, нешто испод 20 процената мисли да су то министри, а око 16 посто да је то у надлежности премијера. Немали број испитаника, око 7 посто, мисли да оружаним снагама не командује нико, а око 9 процената њих да то чини Војска Србије.

■ ВОЈСКА У ОЧИМА ГРАЂАНА

Јавност показује нешто већу обавештеност о ситуацији у Војсци Србије у односу на сектор безбедности уопште, али како аналитичари оцењују – далеко од потребног. Разлоге треба тражити у нешто бољој медијској покривености активности у систему одбране. Више од 70 одсто испитаних сматра да је Војска потпуно или делимично реформисана, а у сличном односу грађани су одговорили и на питање о професионалној структури ВС.

Око 52 одсто грађана у Србији очекује да су припадници Војске Србије неутралних политичких ставова и да не треба да буду чланови политичких партија, односно да се не ангажују активно у политици. У сличном броју, приближно по 20 процената испитаних одговорило је потврдно или да не зна.

Већина грађана Србије сматра да служење војног рока треба да буде обавезно док су у односу на остале, млађе генерације, грађани са вишим образовањем и вишим приманима склонији супротном ставу. У Београду, такође, ређе него у осталим регионима сматрају да војска треба да буде обавезна.

Што се тиче учешћа наших јединица у мировним мисијама, око 60 посто грађана се томе противи, док је четвртина за такву врсту ангажовања Војске. Интересантни су и одговори на питање о евроатлантским интеграцијама. Наиме, већина грађана, око 50 посто, даје суверенитету земље приоритет у односу на приступање евроатлантским интеграцијама, а супротно мишљење, да то треба учинити уз прихватање услова, има 37 посто испитаника. Ипак, већина грађана у наредних десет година види Србију у евроатлантским интеграцијама и подржава приступање земље тим институцијама.

Грађани, међутим, немају јединствену слику ни шта тачно подразумевају евроатлантске интеграције. Више од половине њих под евроатлантским интеграцијама подразумева Европску унију. Трећина сматра да су то НАТО и Партнерство за мир, а следе ОЕБС и Савет Европе.

Милош Ладичорбић, коментаришући резултате истраживања, нагласио је да јавност ипак премало зна о систему безбедности с обзиром на његов велики значај и да треба радити на информисању и едукацији грађана по тим питањима. Наводећи пример Велике Британије, у којој је реформа оружаних снага спроведена успостављањем најширег консензуса, Ладичорбић каже да би грађанима требало, нарочито путем медија, пружити могућност да сазнају више о сектору безбедности.

Једини проблем који би могао бити већи од непознавања јесте незаинтересованост према овом питању. Оружане снаге и сектор безбедности сувише су важан чинилац државе да би били изопштени из најшире јавне дебате. ■

Александар ПЕТРОВИЋ

Слика: Н. ПАНЧИЋ

КАД ШЕЋЕР

СНИМИО З. ПЕРТЕ

Претећа опасност од пандемије дијабетеса, посебно типа 2, условила је и повећање пажње тој болести у Војсци. Међу првима се у процес раног откривања и едукације потенцијалних дијабетичара међу професионалним војним лицима укључује ВМЦ „Славија“ са своја два саветовалишта.

Према подацима Светске здравствене организације у свету је, пре само десетак година, било 135 милиона особа с дијабетесом, а очекује се да до 2010. број људи с том опаком хроничном болешћу порасте на више од 220 милиона. Од тога, с типом 2, очекује се више од 215 милиона. Оправдано се сматра да на сваког регистрованог пацијента на планети, постоји бар још један, код кога дијабетес није дијагностикован.

Подаци о незадрживом порасту оболелих од такозване шећерне болести, посебно оних с дијабетесом тип 2, одавно забрињавају развијене земље, које већ годинама (без постизања жељеног успеха) издвајају веома велика новчана средства за ефикаснију борбу против те подмукле болести. Разлога за забринутост свакако има. Одавно се зна да дијабет озбиљно угрожава радну способност оболелог, а у случају касног откривања болести и већ насталих компликација, у опасности је његов живот. Процењује се да је стопа смртности оболелих од дијабетеса два до три пута већа од просека, та подмукла болест је међу најчешћим узрочницима кратковидости, која се неретко завршава слепилом, чак 25 одсто болесника с инсуфицијенцијом бубрега су дијабетичари, а прете им и друге здравствене опасности. Дијабетичарима се ампутирају стопала чак 15 пута чешће него недијабетичарима, много раније им страдају крвни судови и срце, што доводи и до других здравствених компликација... Према неким анализама животни век оболелих од дијабета тип 2 краћи је за 10 до 15 година.

■ ЗНАЧАЈ ЕДУКАЦИЈЕ

Све су то разлози због којих у свету лечењу дијабетичара поклањају изузетно велику пажњу. Борба против те опаке болести је веома скупа. У САД, на пример, трошкови лечења дијабетеса износе готово сто милијарди долара годишње. Опасност од компликација, које су готово неизбежни пратилац нелеченог, запустеног, или прекасно откривеног дијабетеса, условила је и промену начина борбе против те болести, тако да се последњих година много већа пажња поклања превенти-

ЗАГОРЧИ

ви, него куративном лечењу. У развијеним земљама, посебно оним које од сваког уложеног евра, фунте, или долара, очекују најмање двоструко, процењено је да много већу корист доносе средства потрошена за просвећивање и информисање становништва о факторима ризика, начину лечења и ефикасној борби против дијабетеса, него само лечење бројних компликација. Зато богате земље, након стицања вишедеценијског искуства, знатно више средстава улажу у превентивно лечење, по дефиницији јефтиније и на дуже стазе неупоредиво ефикасније од куративног.

У нашој земљи од дијабетеса болује најмање 500.000 особа, што је готово седам одсто укупног становништва. Та опака болест је пети узрок смртности у Србији, тако да од дијабетеса, или његових компликација, годишње умре око 2.500 људи. Ти подаци, наравно, нису ни прецизни ни сасвим сигурни. Као по много чему другом, тако не можемо да се подичимо ни по сређеној и детаљној документацији. Узимајући, међутим, у обзир искуства с другим подмуслим и хроничним болестима које нас из године у годину све више угрожавају, оправдано је претпоставити да код нас од шећерне болести болује знатно више људи. Посебно ако узмемо у обзир многобројне факторе ризика који утичу на појаву те болести. Треба ли спомињати наш традиционално нездрав начин исхране, упорни отпор пушача борби против пушења, олако избегавање бављења спортом, несразмерно повећан број канцеларијских, „седећих“, послова

НЕОПХОДАН АКТИВНИЈИ ЖИВОТ

Да ли смо се некада запитали колико времена у току дана проводимо стојећи, седећи, или лежећи? Покушавајући да изведемо ту рачуницу, дошли смо до поражавајућег закључка. Дневно се крећемо свега сат или два. И то у најбољем случају.

Претпоставимо да устајемо у седам сати, доручкујемо и око осам кренемо на посао. До радног места треба нам око пола сата, можда сат. То време проводимо у аутобусу, седећи или стојећи. На послу, углавном седимо. Војни позив је, срећом, нешто другачији од канцеларијског, али нису ни сви официри у трупи. Или, што су старији, све их је мање пред стројем и све су мање на обуци с војницима. Дакле, узмимо да и тих осам радних сати проведемо седећи или стојећи. По доласку кући, опет седимо, лежимо или дремамо, не крећемо се. Онда долази време за спавање. Неко је споменуо спорт, активан живот и свакодневне шетње?

Лекари кажу да нам, ако тако живимо, други фактори ризика за повишен шећер, готово и нису потребни.

Пуковник др Славољуб Сталетовић, начелник Војномедицинског центра „Славија“

Према подацима из 2007. године, само у нашем центру лечи се 1.235 пацијената оболелих од дијабетеса, што, с преваленцом од 3,5 одсто годишње, представља забрињавајући податак. С обзиром на то што се број оболелих од дијабетеса повећава, одлучили смо да у војномедицинским центрима на Славији и на Цераку формирамо саветовалишта за дијабетичаре, с првенственим циљем раног дијагностиковања те подмуслике болести.

Лекари истичу да је дијабетес хронични системски поремећај метаболизма, најдиректније повезан с неправилном исхраном и лошим животним навикама. Зато ће један од задатака медицинских екипа у тим саветовалиштва бити и едукација пацијената, али и оних којима, с обзиром на присутне факторе ризика, та болест тек прети. У њима ће, поред лабораторијске обраде при сумњи на дијабетес, пацијенти моћи да добију и савет како да се понашају, шта да чине и које навике треба да промене да би избегли опасност од обољевања.

– Дијабетес јесте веома озбиљна болест – каже лекар Биљана Рабреновић, специјалиста опште медицине у Војномедицинском центру на Цераку – али ако се на време открије и тако спрече компликације, с њим може да се живи. Наравно, дијабетичари треба да уведу посебан режим исхране, саветује им се много више кретања, потребно је да живе много активније, да кажемо, здравије од оних који немају „висок шећер“. Све те информације о правилној исхрани, о редовној контроли шећера у крви и многим другим стварима, добиће у нашем саветовалишту – обећава др Рабреновић.

Тек отворена саветовалишта омогућиће и квалитетнију здравствену заштиту дијабетичара, у сарадњи са поликлиничким лекарима, али и посвећивање веће пажње пацијентима са већ насталим компликацијама, посебно кад је реч о болестима крвних судова.

■ ПРИМАРНА ЗАШТИТА

– Поред рада с пацијентима код којих је дијабетес већ откривен, у саветовалишту ВМЦ „Славија“ посебну пажњу поклонићемо потенцијално угроженим групама наших осигураника, како бисмо на време, превентивним радом, елиминисали све факторе ризика – каже лекар опште праксе Татјана Мишић. – То значи да ћемо гојазне пацијенте, пушаче, пацијенте код којих уочимо болести крвних судова, или друге коронарне болести, озбиљно упозорити на опасности које им прете од евентуалног повишења шећера у крви. Тиме ћемо дати значајан допринос раном откривању дијабетеса и спречавању могућих компликација – каже др Татјана Мишић.

Таквим приступом, сматрају у Војномедицинском центру „Славија“, смањиће се број боловања, опасност од све присутнијег умањења радне способности, стопа инвалидности. Тиме се, истиче пуковник Славољуб Сталетовић, штеде знатна финансијска средства, која се иначе издвајају за здравствену заштиту, и умногоме доприноси смањењу трошкова за разне врсте надокнада.

– Формирање ових саветовалишта је у духу остваривања глобалних циљева војног здравства, којима је промовисана већа улога примарне здравствене заштите. То значи да ће лекари опште праксе самостално и без учесталог ослањања на високоспецијализоване установе компетентно решавати медицинске случајеве из свог домена рада. А то онда омогућава и квалитетнију здравствену заштиту пацијената на основном нивоу лечења – напомиње пуковник Сталетовић. ■

Душан ГЛИШИЋ

■ ПРАВОВРЕМЕНО ОТКРИВАЊЕ

Због свега тога, а посебно зато што пораст броја оболелих од дијабетеса, односно његова претећа пандемија, негативно утиче на одбрамбену способност нашег друштва, у Војсци се тој болести поклања све већа пажња. Иако нема сигурних података о броју дијабетичара у Војсци Србије, процењује се да ситуација у том делу друштва није пуно боља од просечне. У Војномедицинском центру „Славија“ истичу да нема разлога за панику, али ни за затварање очију пред том веома озбиљном болешћу.

– Лечење дијабетичара представља веома комплексан и скуп здравствени подухват – каже пуковник др Славољуб Сталетовић, начелник Војномедицинског центра „Славија“. – Нема никакве сумње у то да развијена друштва с правом поклањају све већу пажњу сузбијању болести која смањује не само радни, већ и животни век оболелих. Треба имати у виду и то да неблагоприятно откривен и неконтролисан дијабетес изазива многа друга обољења, чије је лечење такође изузетно скупо. Зато у развијеним земљама све више новца издвајају за превентивну и примарну здравствену заштиту.

НАПАД НА СИРИЈУ

У нападу су учествовали авиони F-15I из састава 69. сквадрона

ОПЕРАЦИЈА „ВОЋ

Историја арапско-израелских оружаних сукоба почетком септембра прошле године употпуњена је још једном епизодом. Том приликом су израелски авиони, дубоко унутар сиријске територије, бомбардовали циљеве за које се претпоставља да су у вези са сиријским нуклеарним програмом.

Према се сматра да је данас готово немогуће од јавности сакрити било какав крупнији догађај, поготово не таква као што је бомбардовање суседне државе, поједини примери говоре другачије. Један од најновијих примера јесте дејство израелске авијације по циљевима дубоко унутар сиријске територије, које се догодило у ноћи 6. септембра протекле године. Ни данас, пола године касније, не знају се детаљи те несвакидашње војне операције, па чак ни прави циљ израелске авијације. У обиљу опречних информација, ипак, преовлађује она која указује да је објекат дејства био сиријски нуклеарни реактор у изградњи.

■ БОЉЕ СПРЕЧИТИ НЕГО ЛЕЧИТИ

Превентивни војни удари по противничким циљевима већ деценијама су специјалност израелских оружаних снага, а нарочито воздухопловства. Одликују их смелост, врхунска организација и максимална ефикасност – без обзира на одлике и удаљеност циљева. Већина тих операција била је и остала омиљено штиво и предмет изучавања војних теоретичара широм света. Као занимљиви примери издвајају се евакуација заточеника из Ентебеа у Уганди (1976), рушење ирачког нуклеарног реактора у Озираку (1981) и напад на штаб ПЛО у Тунису (1985).

Сматра се да је у истом маниру израелска борбена авијација извела и операцију „Воћњак“, која је у ноћи 6. септембра прошле године за циљ имала препад на објекте у региону Деир ес Зора, који се на истоку Сирије граничи са Ираком.

Главни актери операције били су авиони F-15I и F-16I – перјанице израелске авијације, који уједно представљају и најмодерније варијанте тих познатих авиона америчке производње. Подршку су им пружали авиони за електронско ратовање типа G550.

функционисање једног реактора, као што су карактеристични димњаци и торњеви за хлађење, који чине пратећу инфраструктуру реактора, што га наводи на закључак да је у питању реактор у изградњи или погон за комплетирање атомске бомбе.

На закључак да је у питању нуклеарни погон, ипак, понајвише наводи брзина којом су затрпани срушени објекти. То говори у прилог тврдњи да је циљ Сиријца био да се прикрију било какви трагови, а и да се умање последице потенцијалне радијације.

У делу јавности су се појавиле и спекулације о томе да су циљ напада била складишта оружја намењеног Хезболаху или сиријска складишта балистичких ракета средњег домета. Калкулише се и проценама да је тај напад био генерална проба за напад на иранске нуклеарне потенцијале. Ти сценарији су, ипак, мање вероватни, јер је са аспекта сложености и ризика читаве операције мало вероватно да би Израел ризиковао рат на Блиском истоку зарад рушења неколико Хезболахових магацина наоружања.

■ МРЕЖНО РАТОВАЊЕ

Бомбардовање објеката дубоко унутар сиријске територије, које као чињеница више уопште није спорно, отвара читав низ других питања. Најважније међу њима гласи како су Израелци успели да такву операцију изведу практично неопажени, и то испред носа сиријске ПВО, која и даље поседује веома респектабилне потенцијале?

Најзанимљивије виђење изнео је угледни амерички часопис Aviation Week and Space Technology, који је ту операцију категорисао као демонстративни пример нове врсте ратовања, тзв. мрежног ратовања.

Своју теорију поткрепљују подацима о могућностима америчког система за електронско ратовање под називом Suter, чију варијанту, наводно, поседује и користи и Израел, и то на авионима Gulfstream G550, који су намењени електронском ратовању. Кључна одлика система Suter јесте могућност упада у противничке информационе мреже, као што то, на пример, представља и један интегрисани систем ПВО. Упад у мрежу омогућава контролу над одређеним елементима система, што по тумачењу аналитичара поменутог часописа подразумева и такве

Сателитски снимци приказују објекте пре и после дејства израелске авијације. Сиријци су великом брзином затрпали порушене објекте што указује на покушај прикривања било каквих трагова, и умањења последица потенцијалне радијације.

могућности као што су креирање потпуно лажне радарске слике, усмеравање радарског снопа, искључивање противничког радара, и слично. И поред карактеристика тог система, Aviation Week and Space Technology претпоставља да су Израелци и физички неутралисали једну радарску станицу у региону Тал ал Абиада.

Колики је био ниво електронског исијавања на дан извођења операције, говори и податак да је свим корисницима сателитске телевизије у Израелу био отежан пријем сигнала. Израелски званични извори то су повезали са укључивањем радара на немачким и холандским бродовима који се у оквиру мисије УН налазе у водама јужног Либана (!?). Није објашњено зашто се то није десило никада пре тога. Управо тај податак наводи на закључак да израелска акција није могла неопажено и без знања да промакне војним снагама у региону – ни Американцима чији AWACS авиони стално надгледају простор Медитерана, ни Турцима, чије је ваздухопловство једно од најмодернијих и најобученијих у региону. Отворено је остало и питање локације и припадности тимова за спасавање евентуално оборених посада...

■ ОСТВАРЕНИ ЦИЉЕВИ

Израел је том операцијом остварио низ стратегијских циљева, иако су сиријско-израелски односи додатно нарушени. Сирији је јасно стављено до знања да Израел будно прати догађања и превентивно делује

је на све активности које могу да утичу на израелску националну безбедност – без обзира на то да ли је реч о нечијем нуклеарном потенцијалу или само о подршци Хезболаху.

Ирану, као љутом израелском противнику, такође је јасно стављено до знања да Израел неће презати од сличних напада ни на ту државу. Операцијом „Воћњак“ Израел је доказао да заиста то може и да уради.

Са чисто војног аспекта, по свему судећи, демонстриран је концепт мрежног ратовања, чиме је отворено ново поглавље у вештини ратовања.

Напоследку, читавој држави и војсци враћено је самопоуздање, које је пољуљано неуспешним војним ангажовањем у Либану лета 2006. године. ■

Мр Словиша ВЛАЧИЋ

Совјети у авганистанском рату

ДЕВЕТА ЧЕТА

Херојски отпор војника 9. чете 345. падобранског пука постао је инспирација за филм који је надмашио све рекорде гледаности у Русији

Хост је град у Авганистану који се налази 130 км источно од Кабула, само петнаестак километара од границе са Пакистаном, на главном путу између две земље. Крајем 1987. године имао је око 40.000 становника, а уз то у њему се налазио гарнизон од 8.000 војника просовјетске владе Демократске Републике Авганистан, али и неколико стотина совјетских војних саветника.

Већ неколико месеци град је био под опсадом знатних снага устаника, које су бројале од девет до двадесет хиљада бораца, а које су пресекле саобраћајницу између Гардеза и Хоста. Стога су Совјети храну и материјална средства дотурали авионима и хеликоптерима, у обиму од 50 тона дневно.

Аеродром је био изложен ракетним ударима противника, што је представљало сталну опасност за летелице, а његовим затварањем предаја града постала би питање дана. Пад Хоста имао би велики тактички и стратешки значај, јер би тиме не само престала претња устаничким линијама снабдевања из Пакистана, већ би они формирали прву слободну територију у Авганистану. Уз то, већ по-

љуљани морал авганистанске армије, чији су припадници знали да СССР планира повлачење својих трупа, задобио би снажан ударац.

Вођа устаника из племена Џадран у тој области био је Џалалудин Хакани, са којим су вођени дуготрајни преговори како би се подигла блокада и тако омогућило снабдевање града. То у први мах може изгледати чудно, али у Авганистану се много тога могло остварити преговорима и договорима на локалном нивоу, пошто устаници нису имали јединствену команду нити концепцију оружаног отпора. Пошто преговори нису завршени конкретним резултатом, постало је јасно да је војна акција једино решење. Планирана офанзива добила је име операција *Магистрала*.

■ ОПЕРАЦИЈА МАГИСТРАЛА

Ово је последња велика офанзива совјетске војске у авганистанском рату. За главкомандујућег официра именован је генерал Борис Громов, командант 40. армије. Совјетске снаге за извођење операције имале су 16.000 војника, од тога 10.000 падобранаца из елитне

103. гардијске ваздушно-десантне дивизије, као и припаднике 56. ваздушно-десантне дивизије, а уз њих 6.000 војника 108. моторизоване стрељачке дивизије, којима су придодате јединице Спецназа.

Снаге армије ДРА бројале су 8.000 припадника 8, 11, 12. и 14. пешадијске дивизије и 15. оклопне бригаде. Планирање операције је, према руским изворима, „подсећало на сличне офанзиве на Кавказу и у Карпатима током Другог светског рата“.

Операција Магистрала је отпочела 18. новембра 1987. покретом оклопних возила ДРА путем према Хосту, који је требало ослободити у дужини од 122 километра. Крила јединица ДРА обезбеђивале су совјетске трупе. Услед јаког отпора муџахедина, врло брзо се указала потреба за артиљеријском подршком и ударима из ваздуха. Совјети су први пут применили нов тип граната, назван пчелиња кошница, које су се распрскавале у ваздуху уз избацивање великог броја стрелица, док су авиони дејствовали уз просечан дневни утрошак од 400 тона убојних средстава.

До 4. децембра ДРА је имала око 117 погинулих војника и 12 тенкова избачених из борбе. У противофанзиви устаника, која је трајала од 9. до 12. децембра, уништено је још 13 тенкова. Муџахедини су заустављени ваздушним ударима, а совјетске јединице су 19. децембра отпочеле завршни продор ка опкољеном Хосту по класичном обрасцу ваздушно-десантног напада. Кључне коте су заузеле хеликоптерским десантом, док су хеликоптери топовњаче Ми-24 пружали непосредну подршку из ваздуха колонама оклопних возила у покрету. Највећи проблем представљао је кланца Сатукандав, који се морао заузети ради контроле саобраћајнице, а око ког су устаници развили главнину својих снага уз мноштво добро камуфлираних противавионских (ПА) гнезда, артиљеријских положаја, препрека за оклопна возила и минских поља, тако да су чак тврдили да је положај непробојан.

План генерала Громова је предвиђао падобрански десант уз обимну ваздушну подршку након што устаници отворе ватру и тако демаскирају своје положаје. С обзиром на бројност ПА оруђа, губици падобранца били би врло високи. Међутим, применом класичне маскировке (ратне варке), какве су припадници Црвене армије мојсторски изводили током друге половине Великог отаџбинског рата, за

ВЛАСТ У КАБУЛУ

Иако су многи аналитичари очекивали пад владе ДРА одмах по совјетском повлачењу, она се одржала много дуже од ових предвиђања, те је чак надживела распад Совјетског Савеза. Разлог томе био је већ поменути недостатак централне команде и индивидуализам бораца, који су одлазак страног завојевача сматрали крајем рата. Они су се борили против окупације своје земље, а није их занимало ко влада у Кабулу. Многи борци су напустили своје јединице и вратили се кући, док су се други придружили трупама ДРА у потрази за сталним запослењем.

РЕКОРДНА ГЛЕДАНОСТ

Инспирисан јуначким отпором падобранца 9. чете, Фјодор Бондарчук, син чувеног совјетског режисера светског гласа Сергеја Бондарчука, познатог по филмовима *Човекова судбина* и *Рат и мир*, креирао је први високобуџетни руски ратни филм о авганистанском рату. У оквиру међународног руско-финско-украјинског пројекта, уз учешће хеликоптера и оклопних возила, снимљена је приповетка о групи младих регрута од расанка са родбином, преко тешке и сурове падобранске обуке, до крваве битке на коти 3234.

Догађаји из живота представљали су само основу за сценарио. Према филмској верзији чета је „заборављена“ од више команде, заокупљене повлачењем совјетских трупа и препуштене ратном вихору, а битку преживљава само један падобранец. Ветерани су такође указали на чињеницу да је током свих напада 9. чета била у сталној радиовези са штабом 345. падобранског пука, те да су командант јединице, пуковник Валериј Востротин и генерал Громов лично пружили сву могућу артиљеријску подршку нападнутим браниоцима.

Без обзира на ове полемике, филм, чије је приказивање отпочело септембра 2005. године, премашио је све рекорде гледаности у Русији и критичари га пореде са познатим америчким филмовима о рату у Вијетнаму, као што су *Метак са пуном металном кошуљицом*, *Вод и Рођен 4. јула*. Филм *Девета чета (Дејата рота)* је 2006. био кандидат Русије за награду Оскар.

десант су искоришћене лутке одевене у падобранске униформе. Када су устаници отворили ватру на „падобранце“, одмах су успели удари из ваздуха, а потом и артиљеријски плотуни, којима су за само сат времена неутралисана ПА гнезда и артиљерија муџахедина.

Баталјон совјетских падобранца је уз помоћ баталјона специјалних јединица ДРА заузео коте изнад кланца, тако да је устаницима претило окружење. Услед тога они су се брзо повукли, остављајући велике количине тешког наоружања и опреме. До 30. децембра, здружене совјетско-авганистанске снаге дотуриле су у Хост 4.500 тона хране, муниције, горива и санитетског материјала, а уз то је изведен падобрански десант 60 километара северно од града, ради окружења устаника у повлачењу, док је 1.500 падобранца претражило брдовити терен око самог места.

■ ДРАМА НА КОТИ 3234

Међутим, овај део операције није дао резултат, јер су се устаници на време извукли. У оквиру ових дејстава, 7. јануара 1988, 9. чета 345. самосталног гардијског падобранског пука ВДВ (ваздушно-десантнаја војска) хеликоптерским десантом запосела је коту 3234. Бројно стање чете износило је 39 људи, од којих су петорица били официри у чину поручника. Командир јединице био је поручник Сергеј Ткачев, а сачињавали су је припадници више националности. Осим Руса, у њој су били Украјинци, Туркмени, Узбеци и један Литванец. Наоружање је углавном обухватало јуришне пушке АК-74 и бацаче граната БГ-30.

Први напад муџахедина изведен је у 15.30 часова, са десет граната испалених из минобацача по воду поручника Гагарина, након чега је уследила жестока ватра из стрељачког наоружања која је долазила из три правца. Користећи мртви простор иза ка-

мених громада, устаници су се прикрили на само 200 метара од положаја 9. чете. Око 16.10, уз јаку митраљеску ватру, отпочео је напад неколико стотина муџахедина, који су сви били одевени у црно, а на рукавима су имали ознаке у облику шареног правоугаоника црно-жуто-црвене боје. Нападаци су узвикивали „Аллаху екбер! Москва, предај се!“, док су совјетски падобранци, бацајући ручне бомбе, узвраћали са покличима „За Федотова! За Куљишев! За Могилев!“.

Други напад је трајао око педесет минута, и процењује се да су губици нападача у црном већ тада износили 10-15 погинулих и тридесетак рањених бораца. Падобранци су учили да се напада координише путем преносивих радио-уређаја, али и да су то добро обучени војници, који правилно користе дејство ватром у садејству са маневром.

Трећи талас је уследио у 17.35 из новог правца, али је поручник Рожков исправно проценио ситуацију и ојачао одбрану на критичним тачкама, па је напад брзо заустављен. У 19.10 је отпочео нови, четврти напад, уз ватрену подршку из тешких митраљеза и РПГ, али је и он одбијен. Нападаци су врло ефикасно извлачили рањенике до погодног места одакле су их, према совјетским изворима, хеликоптерима транспортовали у Пакистан. Исти извори наводе да је праћењем и прислушкивањем радио-саобраћаја утврђено да нападачи нису Авганистанци, већ јединице специјалних снага армије Пакистана, назване *Црне роде*.

Од осам сати увече 7. јануара до три сата ујутро 8. јануара 1988. хеликоптери су одвозили мртве и рањене нападаче у Пакистан, а довозили муницију. По линијама одбране 9. чете изведено је још осам напада и војницима је у међувремену почело да понестаје муниције и ручних бомби. Храбри совјетски пилот хеликоптера дотурио им је муницију летећи кроз кишу метака, и то је био једини лет којим је пружена подршка падобранцима током битке. На захтев пуковника Востротина, он је предложен за одликовање Хероја СССР, али је на вишем нивоу одлучено да буде кажњен због „неодобреног лета“, тако да је откомандован у Совјетски Савез.

Последњи, дванаести напад је скоро уродио плодом, јер је заустављен на свега десетак метара од линија одбране падобранца 9. чете. Да је дошло до тринаестог јуриша, вероватно би остварио резултат, јер је браниоцима преостало мање од оквира муниције, а утрошили су све ручне бомбе. Али, тада је на кату 3234 пристигао вод извиђача под командом поручника Смирнова и нападачи у црном су отпочели повлачење.

■ ОДЛИКОВАЊА ЗА БРАНИОЦЕ

Од 39 припадника девете чете, деветорица су погинула и сви сем двојице су били рањени. Млађи сержант Александров и падобранец Мељников су посмртно одликовани орденом Хероја Совјетског Савеза, а остали орденом Црвене заставе и Црвене звезде.

Процењује се да су укупне снаге нападача бројале 250–500 војника, од којих је најмање деведесет убијено. На пољу битке нађени су бројни АК-47, РПГ-2 и РПГ-7, те пушке типа Енфилд.

Операција *Магистрала* имала је успешан исход, али уз губитке који су на совјетској страни износили 320 погинулих и 600 рањених војника. Губици у овој операцији заправо чине 32 одсто укупних губитака Совјетске армије у Авганистану за 1987. годину. Војска ДРА имала је око 1.000 погинулих и 2.000 рањених припадника, а муџахедини су заробили 346 војника. Материјални губици износе четири оборена совјетска авиона и три хеликоптера, односно 110 оклопних возила ДРА, од чега је 47 тенкова. Губици муџахедина нису тачно утврђени, али су свакако били значајни.

Ово је последња операција већег обима совјетских јединица у авганистанском рату, која је изведена прекасно да би имала трајан ефекат. Чим су се совјетске трупе напустиле Хост у оквиру дефинитивног повлачења из Авганистана, устаници су поново одсекли град. Суштина операције Магистрала била је у чињеници да су главни терет поднеле јединице ДРА, у складу са одлуком совјетског војног и политичког врха.

Она подсећа на став САД из друге половине Вијетнамског рата о преношењу извођења сувоземних операција на јужновијет-

ГЕРИЛСКО РАТОВАЊЕ

Девет закључака о герилском ратовању, које су Совјети формирали током рата у Авганистану (са сајта leav-www.army.mil).

а. Герилски рат представља испит издржљивости и воље једног народа. Страна у сукобу која има већу чврстину на крају побеђује. Победе на бојним пољу су од мањег значаја.

б. Превласт у ваздуху је небитна ако нема убојних средстава за прецизно дејствовање по циљевима на земљи.

ц. Обезбеђење линија логистике и линија везе је од суштинског значаја.

д. Конвенционално оружје, опрема и тактички поступци морају се максимално прилагодити или заменити.

е. Структура конвенционалне војске није прикладна (за герилски рат).

ф. Тенкови имају ограничену вредност осим као покретна резерва и елемент обезбеђења насељених места. Лака пешадија и инжењерија су најзначајнији.

г. Санитетско обезбеђење је од првостепеног значаја.

х. Логистичке могућности одређују опсег активности и величину снага које свака зраћена страна може увести у борбу.

и. Информативни рат је од суштинске важности за очување подршке у земљи и иностранству.

ПОДРШКА МУЏАХЕДИНИМА

Од кључног значаја за отпор муџахедина била је логистичка подршка из суседног Пакистана коју су им пружале западне земље, пре свих САД и Велика Британија, а потом Саудијска Арабија, Уједињени Арапски Емирати и Египат. Уз то, устаници су се често извлачили у Пакистан ради одмора и предаха, пошто су Совјети поштовали међународну границу двеју држава. Независна природа Авганистанаца и непостојање централне команде утицали су на обим и врсту ратних операција у великој мери, јер су о томе одлучивали сами устаници, а не помагачи из иностранства.

Муџахедини су борбена дејства изводили у складу са жељама и плановима других само када су они сами од тога имали користи или ако би помагач ускратио неопходну помоћ. Због тога и витални нафтовод, којим је текло преко потребно гориво за совјетску ратну машину, дуго није био нападнут иако је представљао лак циљ. Разлог за такав став било је то што борбени дух устаника није у цевима нафтовода видео циљ који приличи правом ратнику.

намске снаге, тада названо вијетнамизација, с тим да је у Авганистану ваздухопловство Совјетске армије наставило да пружа подршку из ваздуха јединицама ДРА.

Генерал Громов је био последњи совјетски војник који је напустио Авганистан 15. фебруара 1989, прешавши Мост пријатељства на реци Аму-Дарја. ■

Др Александар МУТАВЦИЋ

БУГАРСКА СМАЊУЈЕ ОРУЖАНЕ СНАГЕ

Бугарска планира да смањи број припадника оружаних снага за 8.000 и замени опрему совјетске производње, саопштило је Министарство одбране те земље. Након најављеног смањења бугарска војска имала би 35.000 војних лица. Планирано је и да се број цивила запослених у војсци смањи за 1.400.

Смањење броја припадника оружаних снага део је плана за модернизацију војске како би се боље припремила за учешће у мировним мисијама. План смањења треба да одобри бугарски парламент. Њихови војници учествују у мировним мисијама у Ираку, Авганистану, Косову и БиХ. ■

УДВОСТРУЧЕНА ЦЕНА РАТОВА У ИРАКУ И АВГАНИСТАНУ

Британска влада је саопштила да су се трошкови сукоба у Ираку и Авганистану готово удвостручили прошле године на више од три милијарде фунти (шест милијарди долара).

Трошкови су порасли упркос смањењу броја британских војника у Ираку, са 7.200 од пре две године на 4.000 колико их је данас. Број војника у Авганистану се у исто време повећао са 5.000 на 7.800.

Влада наводи да ће трошкови за обе кампање у текућој буџетској години бити 3,3 милијарде фунти (6,6 милијарди долара), 94 одсто више у односу на 2007. годину.

До повећања је дошло због потребе куповине нове опреме за заштиту трупа од најављених претњи побуњеника. ■

ВОЈСКА ЦРНЕ ГОРЕ

Војска Црне Горе тренутно броји 2.091 припадника, што је више од 80 одсто пројектоване попуњености, саопштило је црногорско министарство одбране.

Министарство је одбацило наводне тврдње да нема војску и да је углавном чини официрски кадар, истичући да су у војсци „све структуре неопходне за функционисање модерне војске“.

Наводи се да војску тренутно чини 327 официра, 908 подофицира и 419 војника по уговору. Пројектовани број војника је 782, а у Министарству тврде да расте интересовање „младих људи за професионални рад у војсци“.

Министарство одбране поновило је да ће Црна Гора после спровођења реформе система одбране имати малу, модерну и ефикасну војску, „примерену потребама и могућностима“. ■

САРАДЊА РУСИЈЕ И НАТОА У АВГАНИСТАНУ

Нато је саопштио да је близу постизања споразума са Русијом да добије одобрење за коришћење руске територије и ваздушних коридора за транспорт својих трупа и опреме у Авганистан.

Портпарол НАТОа у Бриселу Џејмс Апартурај изјавио је да досад није постигнут договор око коришћења руске територије и ваздушних коридора за транспорт трупа и опреме у Авганистан, али да се преговори настављају и да би споразум могао бити постигнут када руски председник Владимир Путин буде присуствовао самиту НАТОа у Букурешту.

Дипломате кажу да ће на Савету НАТО–Русија бити речи о „пакету испорука“, који укључује и могућност лизинга руских авиона и возова, ангажовање руских тренера који би обучавали авганистанске пилоте хеликоптера, али и сарадњу у обуци кадра за борбу против трговине наркотицима.

Ројтерс подсећа да НАТО и Русија већ сарађују у обуци специјалиста за борбу против наркотика у Авганистану и централној Азији. ■

ЕКСПЛОЗИЈА У ВОЈНОМ СКЛАДИШТУ КОД ТИРАНЕ

У недавној великој експлозији у војном складишту наомак Тиране погинуло је 16 особа, а повређено више од 300. Албански премијер Саљи Бериша рекао је да је експлозија у селу Гердецу близу Тиране била случајна. До експлозије је дошло приликом уништавања вишка муниције старе и до 50 година.

Бериша је рекао да је експлозија уништила више од 300 кућа у суседном селу, док је још 2.000 зграда оштећено. Према његовим речима, власти су евакуисале око 4.000 људи из три оближња села. Експлозије су уништиле већину зграда у бази, оставивши за собом огромне кратере широке до 50 и дубоке 20 метара. Десет људи се још воде као нестали, и верује се да су настрадали.

У спасавању су ангажоване америчке трупе, а очекује се долазак и данске и норвешке војске. Италија је послала медицинско особље и опрему Албанији, а помоћ су понудиле и Швајцарска, Француска и САД.

Албанија има око 100.000 тона застареле муниције ускладиштене у некадашњим војним депоима широм земље, рекао је министар одбране Фатмир Медију. „Проблем муниције у Албанији један је од најозбиљнијих и представља сталну претњу“, рекао је он. ■

ЈАДРАН БЕЗ ВОЈНИХ БАЗА

Хрватско министарство одбране одбацило је медијска нагађања да ће на полуострву Пељешац бити војна база НАТОа. Никакве војне базе НАТОа неће бити ни на далматинској обали, нити на било ком другом месту у Хрватској, наведено је у саопштењу.

Министарство истиче да је у Дугорочном плану развоја хрватских оружаних снага дефинисана потреба поморске луке Југ и то за потребе Обалне страже и објекат за смештај чете морнаричке пешадије, уз могућност прихвата додатних снага ангажованих на противпожарним активностима. ■

Пише
Александар РАДИЋ

ПОУКЕ ИЗ ЧЕЧЕНИЈЕ

У време када се у Вашингтону ближи крају други и последњи председнички мандат Буша млађег, председнички кандидати отворено се сврставају у два тора – присталице убрзаног одласка из Ирака и поборнике наставка рата до победе.

У оба случаја подразумева се наставак глобалне борбе против тероризма као приоритетног задатка америчке оружане силе, али са разликом око избора терена за битку. Помало лицемерно звуче ставови да се рат против терориста може водити у планинама Авганистана, а да се у ирачким градовима не налазе баш они важни терористи.

Поређењу прилика у Авганистану и Ираку, може да се установи само то да су Американци и савезници у бившем Садамовом дворишту затечени величином властитих губитака у односу на резултате ангажмана оружане силе у сузбијању активности противника. Промене у тактици нису довеле до коначног преокрета, иако се сада чини да су антиамерички герилци снизили ниво притиска на савезничку и владину оружану силу.

Новост у Ираку представља покушај премештања тежишта редовних активности са контроле простора и сузбијања побуне на ирачку владу. У америчкој историји, сличан покушај елегантног извлачења властитих људи, познат као вијетнамизација, претворио се у расуло владиних снага и брзи пад државе у руке комунистичког севера. Американци су у завршном чину били само посматрачи слома и све што су учинили svelо се на организовани и добро заштићени бег америчких држављана.

Ако се из историје заиста може нешто научити, Американци сада неће дозволити да се Ирак олако нађе под контролом међусобно конфронтираних сунитских и шиитских герилаца. А како се решава проблем гушења побуне уз ослонац на локално становништво, показали су Руси на примеру Чечена. У првом налету, од децембра 1994. до августа 1996. године, покушали су да кризу реше класичном применом силе – улетели су у малу квазидржаву са тенковима и борбеним возилима пешадије ушли у Грозни на врло болан начин, уз губитке у живој сили и материјалу и велико понижење на међународној сцени. Ако занемаримо тактичке превиде, као што су неуважавање асиметричног приступа у модерном рату и недостатак пешадије у првом реду, Руси су се суочили са потпуно мобилизованим и одлучним народом. Недостатак чврстог политичког плана показао се као судбоносна слабост ангажмана силе, јер се после заузимања територије рат наставио, и то великом жестином.

У наредној офанзиви 1999. године Руси су променили приступ – прво су обезбедили поуздане партнере међу Чеченима. Пронашли су племе предвођено породицом Кадиров, афирмисано у рату против Руса, али љуто на друге Чечене, доминантно у подели колача власти и новца у квазидржави. Затим су се генерали побринули да не почине тактичке грешке из прве офанзиве па су створили баланс између технике и људ-

ства и припремили квалитетну ваздушну подршку. Сломиле су одбрану Чечена и у тренутку када су заузели Грозни показали су да су научили шта треба да се чини – нису дозволили да се маса руских регрута претвори у сталне мете за герилске препеде и постепено су извукли већину ојачања из других делова државе. У локалним гарнизонима оставили су тек формирану 42. мотострелачку дивизију и 46. бригаду унутрашње војске. У оба састава примљени су на основу уговора Чечени и од локалне популације развијене су мале полицијске посадне јединице величине одељења и вода.

Ни у једном тренутку кризе нису посегнули за већим приливом резерви или слањем појачања као што то Американци покушавају да учине у Ираку, у нади да ће више људи донети већу безбедност. Руси су победу добили тако што су политичку контролу предали у руке Ахмеда Кадирова, а он се побринуо да за руске интересе „добри“ Чечени пронађу и униште „лоше“ Чечене. Моралне дилеме морале су да се оставе по страни и нису се трошиле празне фразе о развоју демократског друштва. Коначан резултат биле су релативно стабилне прилике у федералној јединици која се до пре неколико година сматрала за одметнути терористички посед.

Чеченски терористи схватили су шта Руси чине и зато су маја 2004. године Кадиров рознели артиљеријским метком, постављеним под трибине стадиона на којем су власти из Грозног приредиле параду. Руси су прихватили да Кадирова замени Кадиров млади, одлучан да без милости уништи побуњенике.

Критичари из редова либералних политичких струја у Москви сматрали су да се председник Владимир Путин подршком Рамзану Кадирову усудио да крши морална правила. Ипак, прилике на терену показале су да у политици треба добро измерити корист и штету и преузети терет избора на себе. Путин је одлучио да то учини и зато су сада прилике са Чеченима у границама толерантног ризика. Наравно, народ познат по изузетној тврдоглавости у ратовима и побунама против Руса (од 1785. године искористили су сваки повод за конфликт са Русима) не може тек тако да се примири и терористи из редова Чечена су и даље активни, али сада се стање може проценити као много повољније у односу на бурне деведесете године.

Кадиров се побринуо да среди прилике код куће у свом интересу, а када дође у Москву има статус државника. На другој страни, Руси су такође пригушили традиционални анимозитет. Иза себе су оставили тврди став руског генерала Алексеја Јермолова, вође рата против Чечена средином 19. века, који се заснивао на његовој реченици „само мртав Чечен је добар Чечен“.

Сада неки амерички генерал треба да прихвати став да се са герилцима мора разговарати да би се дошло до модела којим би се заштитили интереси САД, али и створили предуслови за безбедан развој Ирака. ■

Американци неће дозволити да се Ирак олако нађе под контролом међусобно конфронтираних сунитских и шиитских герилаца. А како се решава проблем гушења побуне уз ослонац на локално становништво, показали су Руси на примеру Чечена.

РАМ ЗА СЛИКУ ВРЕМЕНА

Крсман
Милошевић:
„Краљ
Милутин и
његово доба”,
издавач „ПАН
ПЛАСТ”,
Београд

Када кажемо да пред собом имамо лепу књигу, онда мислимо на све. Најпре, на садржај између њених корица, потом на изглед који плени својом једноставношћу, од корица на којима је фреска владара фасцинантне лозе Немањића, до свих 255 страна. Такво дело је читаоцима подарио историчар, генерал у пензији Крсман Милошевић текстовима које, без обзира на тему (озбиљност се подразумева) пише препознатљивим стилем, пратећи финоћу мисли и чистоту израза. То прија и надахњује, увек тражи наредно поглавље.

„Краљ Милутин и његово доба” није књига само за љубитеље историје већ прави лексикон за допуну знања из наше прошлости, онда када су Срби у тешким приликама темељили властити национални интегритет на друштвено-економском развоју и свеколиком угледу државе. Личност о којој нам аутор надахнуто прича је оличење тог времена. Хваљен и кућен, дизан у небеса и оспораван, он је остао симбол дугог и мукотрпног пута постанка и опстанка онога што нам је тако искрено на срцу” – националног бића.

Мноштво чињеница, ломова, успона, падова, усхићења и готово шекспировске трагедије наћи ћемо у тексту писаном за сва поколења. Тема о краљу Милутину и Србији његовог доба јесте једна од најзанимљивијих у историји средњовековне српске државе. Она се подједнако намеће и писцу и читаоцу. Тачно је да је о њему написано много тога, у разним приликама и за разне сврхе. Постоји двадесетак књига, стотинак чланака и безброј расправа. Зашто се, онда, господин Милошевић прихватио улоге потоњег тумача?

Зато што је имао поштовање према личности краља и као врстан истраживач схватио да о њему није исцрпљено све, до краја искрено, без личних премиса и предрасуда. Аутор је покушао да једног од најуспешнијих владара

у нашој историји и ктитора прикаже у светлу нових спознаја. На срећу читалаца, успео је у свом истрајном раду, што је основна препорука књиге. Боља јој не треба. ■

Б. КОПУНОВИЋ

ФИНАНСИРАЊЕ И ЦИВИЛНА КОНТРОЛА ВОЈСКЕ

У Централном дому Војске Србије прошле недеље промовисана је књига „Цивилна контрола Војске – контрола буџета” пуковника др Радета Жугића. У књизи је приказана анализа праксе цивилне контроле војске у Србији од настанка наше државе, до данашњих дана, али су уз то дата и искуства неких најразвијенијих европских земаља, попут Француске, Велике Британије и Немачке, али и наших суседа Румуније и Бугарске.

Представљајући најновију књигу Војноиздавачког завода, начелник потпуковник др Александар Буквић изразио је наду да ће, по садржају стручно, а по начину изражавања веома занимљиво, штиво пуковника Жугића побудити интересовање и шире читалачке публике. Тим пре јер се у књизи обрађују две веома занимљиве и интригантне области нашег свакодневног живљења. Цивилна, парламентарна контрола војске тиче се не само њених припадника, већ и свих других друштвених субјеката, а повезана са контролом потрошње и финансирањем њених расхода, она је веома занимљива и за сваког ко учествује у пореском систему земље.

– У књизи је приказана анализа праксе цивилне контроле војске у Србији од настанка наше државе, до данашњих дана, али су уз то дата и искуства неких најразвијенијих европских земаља, попут Француске, Велике Британије и Немачке, али и наших суседа Румуније и Бугарске. То свакако представља вредност због које књигу топло препоручујемо свима који желе да процењују докле смо стигли у успостављању цивилне контроле војске и њених расхода – рекао је Александар Стојановић, начелник Управе за финансије и буџет претстављајући књигу.

Међународни салон књига у Новом Саду

ДОБАР ДИЗАЈН СРПСКЕ ВОЈСКЕ

На недавно завршеном Салону књига у Новом Саду највеће сајамско признање – награда „Добар дизајн”, коју додељује Привредна комора Војводине и Новосадски сајам, припала је Војноиздавачком заводу за монографију „Српска војска”

Војноиздавачки завод се већ четврту годину заредом враћа из Новог Сада са наградом „Добар дизајн”. Ове године она је додељена репрезентативној монографији о Војсци Србије, аутора др Бојана Димитријевића. Комисија за доделу награда препознала је добро ликовно решење књиге коју чине старе и нове фотографије некадашње и садашње српске војске. Савремено уређење двојезичког текста (српско-енглеског) на најбољи начин представља садашњи тренутак развоја Војске Србије.

Снимео Н. ПАНЧИЋ

Истичући све предности књиге у којој се мултидисциплинарно обрађују теме цивилне контроле и буџетског финансирања Војске, њен рецензент професор Економског факултета у Београду др Божидар Раичевић истакао је да војни расходи у свим земљама света спадају у ред највећих буџетских расхода.

– Иако су то, практично, издвајања за рат, за уништавање људског стваралаштва, у свим, па и најразвијенијим земљама света, она су далеко већа од оних која се у 21. веку усмеравају за образовање, здравство, културу... Зато је њихова контрола још потребнија – рекао је између осталог професор др Раичевић.

Објашњавајући разлоге због којих се определио за изучавање узајамних веза и односа између цивилне контроле војске и њеног буџетског финансирања, аутор пуковник др Раде Жугић нагласио је да у нашој земљи још не постоји независна државна институција за контролу војске, њених прихода и расхода, иако је ревизорска комисија основана још 2005. године. То увелико повећава значај истраживања не само достигнутог развоја у области буџетског финансирања војске, већ и пројекције које се у том домену могу учинити.

– То посебно важи за нашу земљу, једну од ретких у свету, у којој су издвајања за војску мања него за просвету и полицију. Такав однос према војсци и њеној потрошњи захтева и редефинисање циљева, мисија и задатака војске, али и националних интереса у целини – истакао је аутор. ■

Д. ГЛИШИЋ

На овогодишњем сајму, на којем је наступило више од 80 домаћих и страних издавача, Војноиздавачки завод, као организациона целина Дирекције за издавачку и библиотечко-информациону делатност Министарства одбране, представио се са око 400 наслова. Стандардне библиотеке, које га као издавачку установу већ дуго чине препознатљивим међу другим издавачима, представљају главне црте његовог идентитета. То су пре свега књиге из области војне публицистике, наставно-образовне литературе, науке, технике, геополитике, ратне вештине, књижевности, уметности, историје, права, медицине, али и три војна часописа „Војно дело“, „Нови гласник“ и „Војнотехнички гласник“.

Пажњу посетилаца највише је привукла награђена књига „Српска војска“, затим монографије: „Србија 1914–1918“, „Светиње Косова и Метохије“ (најпродаванија књига на штанду), „Велика душа моја Господа“, „Војевање за веру и отаџбину“, „Светлост света“, те едисија „Наоружање Другог светског рата“.

Заједнички штанд Војноиздавачког завода и НЦ „Одбрана“ обишли су председник Извршног већа Војводине мр Бојан Пајтић, генерални директор Новосадског сајма проф. др Александар Андрејевић, многи аутори и пословни сарадници, пријатељи књиге. ■

ИЗЛОЖБА ФОТОГРАФИЈА СИМЕУНА ЈЕЛИЋА

ЕКОЛОШКА ОПОМЕНА

У згради Општине Сурчин, 21. марта, отворена је изложба уметничке фотографије Еколошка опомена без речи морнарничко-техничког пуковника у пензији Симеуна Јелића.

Аутор, заљубљеник у воду и живот у природи, на тридесет фотографија у колору забележио је лепоту реке, али и њену ружнију страну, на коју као да смо сви већ навикли – гомилу смећа и пластичног отпада који се сакупља на обалама. Захваљујући здравој стваралачкој сујети, Јелић је, на креативан, али и на недвосмислен начин, подигао свој глас, своју камеру, против тога.

Како критичар Југослав Влаховић тврди, фотографије Симеуна Јелића нешто су између документа о нашој небризи за природу и ангажованог уметничког дела. То су драстични примери прљања природе, које је аутор, у фотографском смислу, забележио естетски чисто и с мером. Тридесетак мотива на суптилан начин представља и сјајну колекцију слика и опомену онима који нарушавају лепоту реке. Зато се ни на једној Јелићевој фотографији не појављује човек, већ само његово дело.

Изложба Еколошка опомена без речи, хроничара наше свакодневице, који се уметничком фотографијом бави од 1975. године, а иза себе има више стотина колективних и десетак самосталних изложби широм бивше Југославије, биће отворена до 4. априла.

Она јесте и својеврсна потврда речи Симеуна Јелића – уметност је истинска потреба сваког човека, начин живљења појединца, а живот уметника. ■

В. ПОЧУЧ

Најлепши поклон

КЊИГЕ ЗА ДУШУ И ЉУБАВ

1. Жени с љубављу	300,00
2. Најлепше љубавне песме наших песника	300,00
3. Најлепше љубавне песме страних песника	300,00
4. Најлепша љубавна писма	300,00
5. Сто најлепших песама за децу	300,00
6. Комплет свих 5 књига	1.000,00

У цене урачуната поштарина.
Уплата на ж.р. 205-88021-59
„ЛИЦЕЈ“, Браће Јерковић 69, 11000 Београд
Тел. 011/2460-426, 063/315-232

СМАЊИТИ БРОЈ

Пише:
доц. др Дане СУБОШИЋ

У савременим условима циљ ангажовања безбедносних снага у односу на лица која угрожавају друге је „лишити их слободе“, а не живота, при чему је евентуално лишавање живота нежељена последица законите интервенције. Средства која омогућују да овако дефинисан циљ буде остварен су, поред других, и несмртоносна оружја!

Несмртоносна су она оружја која служе за онеспособљавање људи и материјалних добара изазивањем пролазних штетних последица, које нестају протокм кратког периода. Она се деле на: (1) акустична (нпр. „шок“ бомбе), (2) биолошка, (3) хемијска (нпр. лепљиве пене и средства за емитовање наддражљиваца), (4) електрична (пиштољи и мине), (5) кинетичка (кинетички (не)пробојни пројектили и сачма, кинетичке несмртоносне бомбе, кинетичке несмртоносне мине и заустављачи возила) и (6) оптичка (нпр. „шок“ бомбе). Комбиновањем акустичних и оптичких несмртоносних оружја обично се формира јединствена акустично-оптичка врста, док биолошка оружја у пракси још не одговарају дефиницији наведених средства.

■ „ШОК“ БОМБЕ И „ЛЕПЉИВИ“ АГЕНСИ

Противтерористичке јединице употребљавају акустично-оптичка несмртоносна оружја од 1977. године. Наиме, током ослобађања талаци из отетог авиона у Могадишу (Сомалија), које је без губитака извела немачка противтерористичка јединица GSG-9, ослобођено је свих 86 путника и чланова посаде. Том приликом лишена су живота тројица отмицара, а рањен један. Током овог случаја припадници британског SAS-а, ангажовани као „испомоћ“ немачким колегама, употребили су „шок“ бомбе, због чега су, уистину, и били позвани.

„Шок бомбе“ коришћене су и током спасавања талаци из иранске амбасадe у Лондону 1980. године (акција „Nimrod“). Наведено ослобађање талаци изведено је, такође, ангажовањем британског SAS-а, који нису имали губитака, док су сва шесторица отмицара лишена живота. Акција је окончана без угрожавања живота талаци.

Слична претходним акцијама је и акција ослобађања талаци из отетог авиона на марсејском аеродрому (Француска), 1994. године. Током ње, лишена су живота сва четворица отмицара, док су по два путника и члана посаде рањена. Ослобођено је 160 заточених особа, што је изведено ангажовањем француске противтерористичке јединице GIGN. Међутим, у акцији је рањено и девет припадника ангажоване јединице. При томе, „шок“ бомбе су коришћене веома успешно у фази упада специјалца у отети авион.

условно говорити као о оружју. Међутим, то се ипак чини, јер се у изворној литератури уважава и став Светозара Радишића, који каже: „У људској природи да је се сваком новом инструменту додељује улога оружја“ („Неокортикални рат“, ВИЗ, Београд, 1999).

Лепљиве пене израђују се у виду спреј-боца. Јефтине су, тако да је њима могуће масовно опремити јединице, а успешно коришћење гарантује и њихова једноставна примена. Приликом употребе њихов ефекат траје до 15 минута у широком температурном опсегу од 0 до 100 Целзијусових. У случају да је потребно продужити време њиховог деловања неопходно је поновно нанети пену на одређену површину.

Ако се спроводи у складу са предвиђеним правилима, лица су онеспособљена тренутно, краткотрајно и нешкодљиво. То се постиже њиховом хемијском контаминацијом емитовањем умирујућих агенаса. При томе, неопходно је користити погодности које њиховим активирањем настају, што се чини одговарајућим средствима принуде. О томе сведочи пример употребе умирујућих агенаса током ослобађања талаци из московског позоришта „Дубровка“, крајем 2002. године.

■ ТАЈАНСТВЕНИ ГАС У „ДУБРОВКИ“

Наиме, позориште „Дубровка“ било је поприште употребе (не)смртоносних оружја. Гас који је емитовала руска противтерористичка јединица „Алфа“ узроковао је бројне последице, међу којима и смрт 127 од око 800 талаца, док је од последица паљбе из ватреног оружја страдало двоје људи. Поред тога, стотине талаца имале су мање или веће здравствене проблеме, који су настали као последица емитовања одређеног гаса. Најзад, гас је емитован ради онеспособљавања терориста успаљивањем, у чему су и успели. Основно питање у стручним круговима, али и јавности уопште, било је: „О каквом се гасу ради?“.

С тим у вези, у стручној јавности појавиле су се хипотезе о употреби општих анестетика, хипнотика и аналетика, који се у организам уносе инхалацијом. Поред уношења наведених фармакотерапеутских средстава у организам инхалацијом, постоје и други начини за то, као што су перорално, интравенски и др. У конкретном случају, могуће је да су отмичари и таоци у московском позоришту у организам уносили разматрана средства помешана са храном и пићем које су им током отмице достављане.

ЖРТАВА

Бродимења лансирно-ручна бомба

Ручна „шок“ бомба

Хемијски спреј

Америчким „Заједничким програмом несмртоносних оружја“ обухваћени су и лепљиви агенси. Ради се о врсти хемијских несмртоносних оружја која, тренутним и краткотрајним лепљењем одређених површина, спречавају коришћење одређених предмета (прекидача телефона, рачунара, електричних инсталација и утикача...), отвора на објектима (лепљењем врата и сл), предмета које је могуће бацати, померати итд. Том приликом, наведени ефекат нестаје након 15 минута. Лепљиви агенси између осталог могу бити у облику пене, чија структура одговара мноштву мехура, а чије су опне сачињене делом и од честица лепљиве материје. На основу изведених обележја може се закључити да се о лепљивим пенама може само

Анестетици су фармакотерапеутска средства којима се лица доводе у дубоко бесвесно стање, у коме постоји аналегија, арефлексија и атонија скелетних мишића. Аналегија је неосећање бола, арефлексија је одсуство рефлекса, док атонија скелетних мишића представља њихову опуштеноост, чиме се они доводе у стање одсуства сопствене функције.

С друге стране, хипнотици су фармакотерапеутска средства сврстана у депресоре централног нервног система, којима се изазива стање слично природном сну. Иако задовољавају критеријуме за употребу у акцијама каква је ослобађање талаца из позоришта „Дубровка“, у јавности није било спекулација о употреби неке конкрет-

не хемијске материје из домена хипнотика, због чега се у наставку не разматрају.

Најпогоднији за дејство у условима талачких ситуација у затвореним просторима и сличним акцијама (као што су заузимања запоседнутих објеката, деблокаде затворених објеката, лишење слободе лица итд.) јесу лако испарљиви анестетици, у које спадају: халотан, енфлуран, изофлуран, десфлуран и севофлуран. Сваки од наведених анестетика из ове групе могао је бити примењен у зависности од критеријума при избору варијанти.

Пре осталих аналгетика, могуће је присуство „фентанила“, за који руске власти у званичном саопштењу (које доста касни за бројним гласинама) тврде да је коришћен током акције. Фентанил повећава праг осећаја боли, уклања аутономне реакције на болне надражаје и изазива потпуну анестезију без губитка свести. Предозирање фентанила изазива прекид вољног дисања, пад крвног притиска, пад температуре, грчеве, успорен срчани рад, повраћање, инхибицију рефлекса кашља, сужавање зеница, мучнину и грчење бронхија. Наведени ефекти предозирања успешно се превазилазе противдотима и њиховим мешањем са анестетикама.

С друге стране, из домена противотрова помиње се да је на лицу места било шприцева „налаксона“. Ради се о фармаколошком противдоту опијата (опијати су најјача врста аналгетика), а углавном се препоручује када се ради о тровању морфијумом, мада се користи и у спречавању тровања „фентанилом“. Овај податак, уз чињеницу да се оптимум употребе фентанила постиже његовим мешањем са халотаном, представља својеврсни аргумент за употребу мешавине ова два гаса током спасавања талача из запоседнутог позоришта.

У домаћој и светској јавности често се повлачи паралела између талачке ситуације у „Дубровки“ и оне у Беслану, где је, 1. септембра 2004, исламска терористичка група Шамила Басјева заточила ученике једне основне школе. По неким показатељима, упоређивање те две ситуације је оправдано и могуће, посебно по броју отетих лица (око 900 у „Дубровки“, према 1.181 у Беслану), самоубилачки опредељеним отмичарима исламске вероисповести, међу којима је било и жена (у „Дубровки“ је од 53 отмичара 18 било жена, док су у Беслану међу 32 отмичара биле и две жене), готово идентичним захтевима за ослобађање талача (почев од тога да Русија повуче одбрамбене и безбедносне снаге са северног Кавказа, до ослобађања њихових саборца из затвора), избору јавног објекта за место злочина („Дубровка“ је позориште, а у Беслану је запоседнута школа), до готово идентичног трајања отмице (обе су окончане током трећег дана).

■ КАД ПРЕГОВОРИ ПРОПАДНУ

Ипак, има и разлика. Основна је структура талача, која је у Беслану, из угла снага безбедности, била много неповољнија, јер су међу њима доминирала деца. Због свих наведених обележја талачке ситуације у Беслану, а посебно што је међу тооцима било највише деце, за акцију њиховог ослобађања нису била предвиђена никаква средства принуде, а тиме ни несмртоносна оружја, већ се решење проблема тражило у преговорима (на основу којих је ослобођено 26 жена и деце током другог дана отмице).

ДОМАЋЕ „ШОК БОМБЕ“

ТИП	ВРСТА УПАЉАЧА	ДЕЈСТВО	ЈАЧИНА ЗВУКА	ЈАЧИНА СВЕТЛА	УСПОРЕЊЕ
РШБ (ручна „шок“ бомба)	Временски, ударни	Звучно -светлосно	140 дБ унутар пречника од 15 метара	15 милиона Цд	-
РШБ 1175 (ручна „шок“ бомба)	Временски, ударни	Звучно -светлосно	140 дБ унутар пречника од 15 метара	900000 – 1000000 Цд	-
РФБ (ручна „флеш“ бомба)	Временски, ударни	Звучно -светлосно	125 дБ	17 милиона Цд	2,8 – 3,8 с
РШБ П98 (ручна „шок“ бомба)	Временски, ударни	Троструко звучно -светлосно	140 дБ унутар пречника од 15 метара	-	1,5 с

Због измицања ситуације контроли и непредвиђеног активирања експлозива током отпремања лешева из дворишта школе (трећег и последњег дана отмице), дошло је до више ланчаних експлозија унутар физкултурне сале, где су боравили таоци, што је изазвало рушење њеног крова и дела зидова, али и паничан бег преживелих, када су терористи на њих отварали ватру. Користећи општи метех, терористи су се поделили у три групе, од којих је једна под борбом кренула ка предграђу Беслана, друга се помешала са таоцима, а трећа је остала у школи. Таква ситуација навела је руске снаге безбедности да општим нападом (што није начин ослобађања талача, али је то донекле разумљиво с обзиром на околности) на терористе спасу шта се спасити може. При томе, у борбу са терористима упустили су се и грађани Беслана, углавном родбина и пријатељи талача, који су још више отежали ангажовање противтерористичких јединица „Алфа“ и „Вимпел“, предвиђених за актере принудног ослобађања талача, у случају неповољног развоја ситуације.

Исход отмице у Беслану (338 страдалих лица, међу којима и 172 детета, уз око 646 хоспитализованих, од којих око 55 у критичном стању, огромна материјална разарања, претња сукобима већих размера између православаца и муслимана на северном Кавказу, заоштравање безбедносних прилика у Русији, које се манифестује и формирањем неповољног јавног мњења, при чему 83 посто анкетираних сматра да није ваљано обавештено о догађајима у Беслану, односно да власти „нешто крију“, док 58 сматра сматра да је оправдана свака врста акције против терориста) намеће потребу за озбиљнијим и свестранијим анализирањем сличних ситуација. При томе, треба имати у виду и размисљања типа АКО – ОНДА, по којима није могуће предвидети баш сваки потез супротстављених страна. Али, без обзира на такве тешкоће, увек је неопходно смањити жртве на минимум. Управо томе служе несмртоносна оружја. ■

(Наставак у следећем броју)

ДОГОДИЛО СЕ...

1. април 1939.

Окончан је грађански рат у Шпанији, започет 17. јула 1936. године. У трогодишњем сукобу погинуло је више од милион људи, док је више од пола милиона избегло из земље. Шпанија је наредних 36 година била под диктатуром генерала Франциска Франка.

4. април 1949.

Потписан споразум о формирању Северноатлантског савеза (North Atlantic Treaty and Organization – NATO) са седиштем у Паризу. Седиште Пакта касније је премештено у Брисел. Сједињене Америчке Државе, Канада, Белгија, Луксембург, Холандија, Велика Британија, Норвешка,

Исланд, Данска, Грчка, Турска, Италија, Западна Немачка, Француска и Португалија имале су 1963. године под заједничком командом шест милиона војника.

6. април 1917.

Сједињене Америчке Државе објавиле рат Немачкој.

6. април 1941.

Потписан совјетско-југословенски уговор о пријатељству.

7. април 1941.

Влада Краљевине Југославије објавила прокламацију о почетку рата са Немачком и Италијом и издала наређење за општу мобилизацију. Наређење није имало никаквих резултата, јер због покиданих веза није ни доспело до многих команди јединица.

7. април 1943.

У граду Гери, Индијана, САД, умро је српски писац и дипломата Јован Дучић. Године 1907. у Министарству иностраних дела Србије добио је сту-

жбу писара. Дипломатску службу започео је 1910, када је постављен за аташеа у посланству у Цариграду. Од 1912. до 1927. службује као секретар, аташе, а потом као отправник послова у посланствима у Риму, Атини, Мадриду и Каиру. Био је затим посланик у Будимпешти, Риму и Букурешту. Распад Југославије затекао га је на дужности посланика у Мадриду. Биран је за дописног члана

Српске краљевске академије, а за редовног члана изабран је 1931. године. Његов књижевни рад дуго је био запостављен, јер је сматран симпатизером покрета генерала Драже Михаиловића.

7. април 1945.

Формирана влада федералне Србије у оквиру Демократске Федеративне Југославије. Закон о народној влади Србије предвиђао је да Председништво Атифашистичког савеза народног ослобођења Србије поставља владу, утврђује делатност, одговорност и права владе и министарстава, дефинише министарства. За председника владе Народна скупштина Србије именовала је др Благоја Нешковића, а за потпредседнике Михаила Ђуровића и Станислава Бошковића. У новој влади пажљиво је рабено на прикривању позиција КПЈ у новонасталој систему власти. Партија је радила конспиративно, настојећи да своје ставове изражава преко органа власти, а не преко партијске структуре.

10. април 1941.

У Љубљани је одржан састанак Националног већа Словеније на којем је бан Дравске бановине Натлачен предложио да се, по угледу на Независну Државу Хрватску, прогласи и независна Словенија.

13. април 1951.

Јосипа Броза је у Београду посетио генерални секретар Уједињених нација Тригве Ли. Разговарали су о положају Југославије према СССР-у и сателитским земљама, о проблему југословенске привреде, којој помажу САД и Велика Британија, и проблемима односа између Југославије и Грчке.

ЛИТУРГИЈСКИ ЖИВОТ У РАТНИМ УСЛОВИМА

Министар просвете и црквених послова Љуба Давидовић обавестио је 1. априла 1916. године министра војног да ће поступити по њиховом ранијем споразуму и преузети старање о једној цркви на острву Крф, која је додељена Српској војсци. Како би литургијски живот у цркви нормално функционисао, министар просвете је тражио да архимандрит Мирон, јереји Никола Поповић и Бошко Аћимовић и јерођакон Лукијан Бибић буду ослобођени службе у Команди места на Крфу и додељени њему за рад у цркви. Поред њих, министар Давидовић је за потребе рада у цркви тражио и двадесет богослова.

Архимандрит Мирон је 7. јуна ослобођен дужности у Команди места и посветио се раду на организовању литургијског живота. Одређени су термини одржавања литургије и вечерњих служби и направљен је распоред кад која јединица долази у цркву. У наредном периоду оформљен је и црквени хор, тако што је свака јединица послала своје богослове и надорене певаче. Сви свештеници и богослови који су опслуживали цркву и даље су примали припадности од војске и њихова служба је третирана као војна дужност.

АПРИЛСКИ РАТ 1941.

На седници од 3. априла Влада Краљевине Југославије прогласила је Београд, Загреб и Љубљану за отворене, небрањене градове. Уочи немачког напада, 5. априла увече, председник владе генерал Душан Симиновић сазвао је конференцију, на којој се расправљало о актуелним догађајима. Влада је била подељена по питању учешћа Југославије у рату. Влатко Мачек је сматрао да учешће Југославије у рату нема никаквог смисла и био је спреман на све уступке Немцима, чак и на то да им се дозволи прелаз преко југословенске територије.

С друге стране, генерал Симиновић је сматрао да се Југославија мора одупрети док још има изгледа на било каков успех и да се Немци не смеју пустити да уђу у Солун и тако пресеку везу између Југославије и Грчке.

Разлике између Мачека и Симиновића су биле тако велике да су неки учесници састанка предвиђали могућност распада Владе у наставку седнице, заказаном за 6. април. Конфузну ситуацију у којој се нашао Влада пред априлску катастрофу, Симиновић је изложио у једној изјави после Другог светског рата: „*Све што се радило од 27. марта до 6. априла 1941, радило се да би се добило у времену. Како је за ове припремне ратне радње било потребно време од око месец дана, то је Влада настојала да се овим преговорима и помирљивим држањем обмане непријатеља и добије у времену.*” ■

Припремио Миљан МИЛКИЋ

ШТА ЈА МИСЛИМ

Шта је „мислим“ – потпуно је безначајно; јер ја „просто мислим“. Кога се тиче моје „мишљење“? Никога. И то ми се чини правилним. Па то је суштина „мишљења“. Шта може да се изгради на „мишљењима“? Ништа. „Мишљења“ нису више него песак или плева. Треба само помислити на то да сваки од нас може произвољно да мења своје „мишљење“, тако просто, без разлога, у два хипа. Колико често? Толико колико му се допадне. „Ја сматрам“, „мени се учинило“, „по мом мишљењу“, „ја сам се држао мишљења“; и, изненадно, опет – сасвим друкчије. „Мишљење“ – то је лаки лептир, долетео овамо из туђих крајева, лепршав, замахаће крилцима и несташе тамо одакле је долетео. „Мишљење“ ни на шта не обавезује; оно се, такође, ни за шта не хвата. Оно је неодговорно исказивање о стварима и питањима, која „само што нису“ измакла нашој оцени или су „већ“ склизнула, излазећи ван граница сопственог разума. Оно је погодно да „убије“ време, ради салонских брбљарија, шале, сплетака. Али, ако га, као такво, наивно, прихватимо заозбиљно, појавиће се лажни подаци, заблуде, илузије, моћне животне грешке, несреће, оговори и међусобице. Посебно у оним случајевима, када људи не разумеју да су њихова „мишљења“, „не нешто друго до просто мишљење“.

У сваком одвећ озбиљном виду, „мишљење“ је опасно и може да постане судбинским. „Ја сам мислио“ да воз креће четврт сата касније и, ево, пропустио сам прави час. „Ја сам мислио“ да здесна неће бити више ни једног аутомобила и наивно кренуо преко друма, тако да, ево, лежим код куће са убојима. Може се много тога рећи на conto овог „ја сам мислио“, али тек сада знам да се то често назива клеветом и да је кажњиво. Сада разумем оца са његовим вечним преобичањем: „Мораш да разумеш, а не да претпостављаш“. Био је у праву.

Та истина не постоји само ради спољашњег искуства, већ ради унутрашњег. Ко у свету науке заозбиљно прима нестручно, беспредметно „мишљење“? А ако смо већ код „природности“ – да ли је одиста добро оно што називају „добрим“, лакомислено „промишљени“ људи? Ко је тај чија субјективно-мислена произвољност доноси превредновање и прави процену вредности благородног делања и квалификује га као преступ против природности? Шта може дати књижевни зналац који у својим субјективним „осећањима“, „утицима“ и „убеђењима“ истрајава, не дотичући суштину ствари? Шта учинити са „мишљењима“ у религији, где је, такође, реч о томе да се призна нешто „објективно постојеће“? Ако се у политици свако задовољава својим „мишљењем“ и пренебрегава велико дело које се тиче свих, и свакога, које је управо – дело опште људских вредности, шта ће се добити као резултат?

У свим областима живота, „простом мишљењу“ треба супротставити конкретно, објективно стање свари које морамо пратити у својим мишљењима. Наравно, човек не може живети вез уверења; он мора и претпостављати, то је јасно. Али, „мишљење“ је само почетак, само „приближавање“, само субјективан утисак. Ако мисао жели да буде не просто формална, већ и уважена, она мора самој себи прилазити озбиљно и одговорно; мора да буде претресана, проверена, „основана“; мора сама да се обрати предмету, да се причврсти на њега, да му служи, да изрази његов садржај и преломи зраке одсјаја у њему. Уколико одређено мишљење има у виду предмет, његова вредност, његово достојанство, она постаје „поглед“, „светоназор“, удубљује се до „разумевања“ и на крају нам засветли као „очигледност“. Тада је истина освешћена, тада о „мишљењу“ више нема ни говора. А ако и потом говорим о мишљењу, онда само исходећи из скромности и добронамерне трпељивости. ■

Иван А. ИЉИЋ
Из књиге „Пред буктавим загонеткама господњим“
Светигора, Цетиње 2001.

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

1–15. април

Православни

7. април – Благовести

8. април – Сабор светог архангела Гаврила

12. април – Преподобни Јован Лествичник

14. април – Преподобна Марија Египћанка

БЛАГОВЕСТИ

Благовести су велики и радостан празник. Везује се за Пресвету деву Марију која је до петнаесте године живела у Јерусалимском храму. Тада су јој свештеници саопштили како јој је дошло време за брак и да тамо не може више остати. Међутим, она је одговорила да се посветила Богу и да ће бити девојка до краја живота.

После тога отишла је да живи код рођака, старог Јосифа из Назарета. Време је проводила у молитвама и читању Светог писма. Није излазила из куће нити је разговарала за спољашњим светом. Једнога дана у њеним одајама јавио јој се велики архангел Гаврило. Беше то у тренутку док је размишљала о Исавиловом пророчанству по коме ће девојка зачети и родити сина. Гаврило, објасан светлостју, рекао јој је: Радуй се, благодатна, Господ је с тобом!

После је било онако како пише у Јеванђељу божанственог Луке. Са овом архангелском благовешћу и силаском Духа Светог на Деву Пречисту, почиње спасење људи и обнављање живота. ■

ХРИШЋАНСКИ ПОСТ

Води пореклом од Исуса Христа. Он је и сам постио, говорио о посту и рекао да ће његови ученици постити. Свето писмо говори да су апостоли и први хришћани постили, а тако је било кроз целу историју цркве до данас. Свети Василије Велики је рекао: „Пост је све свете руководио животу по Богу“.

Циљ поста је очишћење тела, јачање воље, уздизање душе изнад тела, а више од свега прослављање Бога и поштовање његових светих. Прави пост има две стране: телесну и духовну и састоји се у уздржању од мрсне хране, уздржању од рђавих мисли, жеља и дела, умножавању молитава, добротинства и вршењу свих еванђелских врлина. Стога, свети Василије Велики опомиње: „Корист од поста не ограничавај само на уздржавање од јела, зато што је истински пост удаљавање од злих дела“. ■

NAFTNA INDUSTRIJA SRBIJE
PETROL

dopunjujemo se...

www.petrol.nis.yu

ВОЈНА АКАДЕМИЈА
Расписује

К О Н К У Р С

ЗА ИЗБОР И РЕИЗБОР НАСТАВНИКА ИЗ ОБЛАСТИ ВЕШТИНА

у школској 2008/2009. години

а) За наставнике

1. За ужу област **Оператика**, избор
– шест у звање доцент (услови: ПВЛ, завршено ГШУ)
2. За ужу област **Оператика**, избор
– четири у звање виши предавач (услови: ПВЛ, завршено КШУ)
3. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање ванредни – редовни професор (услови: ПВЛ, завршено ГШУ или доктор наука из области за коју се бира, официр КоВ)
4. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање ванредни – редовни професор (услови: ПВЛ, завршено ГШУ или доктор наука из области за коју се бира, официр ВиПВО)
5. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер артиљерија, завршено КШУ или магистар наука из области за коју се бира)
6. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер веза, завршено КШУ или магистар наука из области за коју се бира)
7. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер АБХО, завршено КШУ или магистар наука из области за коју се бира)
8. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер инжењерија, завршено КШУ или магистар наука из области за коју се бира)
9. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер поморство, завршено КШУ или магистар наука из области за коју се бира)
10. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер авијација, завршено КШУ или магистар наука из области за коју се бира)
11. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер ВОЈ, завршено КШУ или магистар наука из области за коју се бира)
12. За ужу област **Тактика**, реизбор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер оклопне јединице, завршено КШУ или магистар наука из области за коју се бира)
13. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер пешадија)
14. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер инжењерија)
15. За ужу област **Тактика**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер АРЈ ПВО)
16. За ужу област **Менаџмент у одбрани**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија)
17. За ужу област **Менаџмент у одбрани**, избор
– два у звање доцент – ванредни професор (услови: ПВЛ, завршено ГШУ)
18. За ужу област **АРС ПВО малог дмета**, избор
– један у звање ванредни професор (услови: ПВЛ, ВЕС 31399)
19. За ужу област **АРС ПВО малог дмета**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 31301)
20. За ужу област **Борбени системи СРС ПВО**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 31398)
21. За ужу област **Радарски системи СРС ПВО**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 32177)
22. За ужу област **Борбени системи СРС ПВО**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 31327)
23. За ужу област **Ракетни системи ПВО „НЕВА-М“**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 31398)
24. За ужу област **Командовање и управљање ватром РС ПВО**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 31310)
25. За ужу област **Навигација и навођење ловачке авијације**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 33898)
26. За ужу област **Радарски системи ВОЈ**, избор
– два у звање предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 33801)
27. За ужу област **Рачунарски и системи аутоматизације**, избор
– два у звање предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 33802)
28. За ужу област **АРС ПВО малог дмета**, реизбор
– један у звање доцент (услови: ПВЛ, ВЕС 31399)
29. За ужу област **Систем логистичке подршке**, избор
– један у звање доцент (услови: ПВЛ, завршено ГШУ, официр МТСл)
30. За ужу област **Страни језик**, реизбор
– шест у звање предавач (услови: ЦЛ, завршен Филолошки факултет – енглески језик и књижевност)
31. За ужу област **Страни језик**, реизбор
– један у звање предавач (услови: ЦЛ, завршен Филолошки факултет – немачки језик и књижевност)
32. За ужу област **Српски језик за странце**, избор
– један у звање предавач (услови: ЦЛ, завршен Филолошки факултет – српски језик и књижевност)
33. За ужу област **Страни језик**, реизбор
– један у звање предавач (услови: ЦЛ, завршен Филолошки факултет – италијански језик и књижевност)
34. За ужу област **Страни језик**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ЦЛ, завршен Филолошки факултет – француски језик и књижевност, магистар наука из области за коју се бира)
35. За ужу област **Употреба наоружања и опреме**, реизбор

– један у звање предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер пешадија)

36. За ужу област **Употреба наоружања и опреме**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер пешадија)
37. За ужу област **Употреба наоружања и опреме**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер пешадија)
38. За ужу област **Употреба наоружања и опреме**, реизбор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер артиљерија)
39. За ужу област **Наутика и бродарство**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, официр поморства, више од три године радног искуства на бродовима морнарице, да има положени испит за официра палубне страже. Предност имају официри рода поморства који су обављали дужност командира првог бродског одреда или команданта брода)
40. За ужу област **Физичко васпитање и спорт**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, магистар наука из области за коју се бира)
41. За ужу област **Физичко васпитање и спорт**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ЦЛ, завршен матични факултет (ФФК или ФС и ФВ), магистар наука из области за коју се бира)
42. За ужу област **Физичко васпитање и спорт**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, завршен матични факултет – ФФК или ФС и ФВ)
43. За ужу област **Физичко васпитање и спорт**, избор
– три у звање предавач (услови: ЦЛ, завршен матични факултет – ФФК или ФС и ФВ)
44. За ужу област **Физичко васпитање и спорт**, реизбор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, завршен матични факултет – ФФК или ФС и ФВ)
45. За ужу област **Физичко васпитање и спорт**, реизбор
– три у звање предавач (услови: ЦЛ, завршен матични факултет – ФФК или ФС и ФВ)
46. За ужу област **Стратегија**, избор
– један у звање ванредни професор (услови: ПВЛ, завршено ГШУ)
47. За ужу област **Стратегија**, избор
– два у звање доцент (услови: ПВЛ, завршено ГШУ)

б) За спољне сараднике–наставнике

1. За ужу област **Ракетни системи ПВО „НЕВА-М“**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 32177)
2. За ужу област **Борбени системи СРС ПВО**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 32169)
3. За ужу област **Радарски системи СРС ПВО**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 32177)
4. За ужу област **Ваздухопловна навигација**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 31598)
5. За ужу област **Ваздухопловна навигација**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 31598, поседовање лиценце фразеолога)
6. За ужу област **Ваздухопловна навигација**, избор
– један у звање предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 32159)
7. За ужу област **Безбедност летења и методика летачке обуке**, избор
– један у звање виши предавач (услови: ПВЛ, ВЕС 31598, поседовање лиценце за контролора лета)
8. За ужу област **Војно инжињерство**, избор
– два у звање предавач (услови: ПВЛ, завршена Војна академија – Смер инжињерија)

9. За ужу област **Наутика и бродарство**, избор
– два у звање виши предавач (услови: ПВЛ, завршено КШУ, официр поморства више од три године радног искуства на бродовима морнарице, да има положени испит за официра палубне страже. Предност имају официри рода поморства који су обављали дужност командира првог бродског одреда или команданта брода)
10. За ужу област **Менаџмент у општој логистици**, избор
– један у звање доцент (услови: ПВЛ, завршено ГШУ)
11. За ужу област **Систем логистичке подршке**, избор
– два у звање доцент (услови: ПВЛ, завршено ГШУ, официр ТСл КоВ)
12. За ужу област **Стратегија**, избор
– један у звање доцент (услови: ПВЛ, завршено ГШУ)
13. За ужу област **Стратегија**, избор
– један у звање доцент – ванредни професор (услови: ПВЛ, завршено ГШУ)

УСЛОВИ КОНКУРСА

Кандидати морају да испуњавају следеће услове:

1. да су држављани Републике Србије;
2. да су завршили Војну академију, одговарајући смер и специјалност или одговарајући цивилни факултет;
3. да имају две последње службене оцене најмање врло добар (за припаднике ВС);
4. да испуњавају услове за избор у звање наставника за које конкуришу, предвиђене Законом о војним школама и војним научноистраживачким установама и Статутом ВА;
5. да поседују одговарајућу стручну спрему:
  - за избор у звање доцента, ванредног и редовног професора – научни степен доктор наука или стручно звање генералштабни официр,
  - за избор у звање вишег предавача – академски назив магистар наука или стручно звање командноштабни официр и завршене основне студије са просеком најмање 8 (осам),
  - за избор у звање предавача – Војна академија или одговарајући цивилни факултет завршен са просеком најмање 8 (осам);
6. За реизбор – да су кандидати наредбом надлежног старешине постављени на ФМ наставника (сарадника) за које се расписује конкурс.

Кандидати су дужни да доставе доказе о испуњавању услова прецизираних под редним бројем 2. до 6, а кандидати из грађанства дужни су да доставе још: извод из матичне књиге рођених, уверење о држављанству, уверење да се против њих не води кривични поступак и уверење да нису кажњавани.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Кандидати из ВС молбе за избор подносе редовним путем на адресу ВП 2977, Београд, са назнаком „за конкурс“, а кандидати из грађанства лично или поштом. У молби обавезно навести адресу и телефон, УЖУ ОБЛАСТ ЗА КОЈУ СЕ ПОДНОСИ МОЛБА И БРОЈНУ ОЗНАКУ УЖЕ НАУЧНЕ ОБЛАСТИ У КОНКУРСУ.

Уз молбу се прилажу: препис дипломе Војне академије или факултета, фотокопија последње две службене оцене, за цивилна лица – извод из списка оцењених лица (кандидати из Војске), биографија са описом кретања у служби, односно са описом радних дужности, библиографија објављених научних и стручних радова са примерцима радова и за професионалне војнике упитник за премештај (попуњен и оверен) и сагласност претпостављене команде.

Уз молбу се прилажу биографија и попис објављених стручних радова.

О резултатима конкурса кандидати из Војске биће обавештени редовним поступком посредством својих команди, а кандидати из грађанства на достављену кућну адресу.

Непотпуне молбе неће бити разматране.

Конкурсна документација се неће враћати.

Конкурс је отворен 30 дана од дана објављивања. ■

ВОЈНА ПОШТА 3395 Батајница

Расписује

КОНКУРС

за пријем војника по уговору на служби у Војсци Србије на одређено време

ВЕС 72701 (возач аутомобила)
3 извршиоца

ВЕС 71310 (возач ракетног система ПВО-точкаша)
1 извршилац

ВЕС 71312 (послужилац лансирне рампе)
1 извршилац

ВЕС 72201 (авио-оружар)
1 извршилац

ВЕС 72202 (авио-механичар)
1 извршилац

ВЕС 72205 (авио-радио механичар)
1 извршилац

Услови конкурса

Конкурсанти могу држављани Републике Србије који испуњавају следеће услове:

Општи услови:

- да су здрави и способни за војну службу,
- да имају прописану стручну спрему, која одговара војноевиденционој специјалности, одређеној за формацијско место на које конкуришу,
- да нису осуђивани за кривично дело на безусловну казну затвора од најмање 6 месеци,
- да се против њих не води кривични поступак за кривично дело за које се гони по службеној дужности,
- да су одслужили војни рок или на други начин регулисали обавезу служења војног рока, осим жене кандидати.

Посебни услови:

- да нису старији од 30 година,
- да су оспособљени за војноевиденциону специјалност за коју конкуришу или да имају одговарајуће стручно образовање.

Начин конкурсисања

Кандидати који испуњавају услове конкурса подnose захтев за пријем у војну службу Војној пошти 3395, Батајница и прилажу следећу документацију:

- аутобиографију,
- извод из матичне књиге рођених (не старији од 6 месеци),
- уверење о држављанству (не старије од 6 месеци),
- уверење из Општинског суда да се против кандидата не води кривични поступак и да није осуђиван и кажњаван (не старије од 6 месеци),
- потврду из војног одсека да је одслужио војни рок (не старију од 6 месеци), осим за жене,
- фотокопију војничке књижице, осим за жене,

– оверену фотокопију дипломе о стеченом образовању (оверену у суду или општини).

Надлежна комисија размотриће пристигле пријаве и уз обавезан став и мишљење Војнобезбедносне агенције о извршеној потпуној безбедносној провери кандидата, утврдити који кандидати испуњавају услове конкурса.

Комисија ће упутити кандидате надлежној војнолекарској комисији, ради оцене способности за војну службу, ако испуњавају услове конкурса.

Неће се узимати у разматрање непотпуни и некомплетни документи кандидата.

Комисија неће враћати документе кандидатима који не буду изабрани.

Са кандидатима који буду примљени у војну службу, биће склопљени уговори о пријему у професионалну војну службу по уговору на одређено време.

Конкурс остаје отворен до попуне формацијских места.

TRAG Security doo
Preduzeće za pružanje usluga
Ul. Senjačka br. 5 11000 Beograd
Telefon/Fax 011 36 95 013
011 36 95 014
www.trag-security.com
e-mail: office@trag-security.com

Preduzeće za obezbeđenje raspisuje

KONKURS

za radno mesto radnika obezbeđenja
na teritoriji grada Beograda.

Prednost imaju bivša vojna lica i
mlađi vojni penzioneri.

Informacije na telefon 011 36 95 013
011 36 95 014

Они се буде са Србијом

Срђан и Јована

ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

ПРВИ ПРОГРАМ РТС-а
СВАКОГ ДАНА У 6.05

www.rts.co.yu

АУТО-РЕЛИ

КАРАВАН ПРИЈАТЕЉСТВА 2008.

Учесници традиционалног, 32. по реду, аутомобилског такмичења стартоваће 7. јуна из историјског Орашца. Циљ је у Јагодини. Број посада ограничен, па са пријављивањем ваља пожурити.

Припреме за овогодишње такмичење аутомобилиста су у пуном замаху. Такмичари ће стартовати из историјског Орашца, па преко Тополе и Крагујевца стићи на циљ у Јагодини, где ће бити проглашени победници. На итинереру дугом 110 километара предвиђена су три испита спретности и решавање теста из познавања саобраћаја.

Пошто је број посада ограничен, са пријављивањем ваља пожурити, јер ће се такмичарска листа састављати према редоследу приспећа пријава организатору.

ПРИЈАВА

Презиме и име возача

Јединствен матични број (ЈМБ) возача

Презиме и име сувозача

Адреса са поштанским бројем места боравка

Телефони: фиксни _____ мобилни _____

Марка возила _____ Запремина _____ ццм

НАПОМЕНА: Пријаву послати најкасније до 25. маја 2008, на адресу: Редакција магазина „ОДБРАНА“, (уз назнаку „За рели“), 11000 Београд, Браће Југовића 19. Потписивањем ове пријаве изјављујем да ћу возити на сопствену одговорност и да ћу се у свему придржавати Закона о безбедности саобраћаја на путевима.

Потпис такмичара

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА НОВО КИНЕСКО ЧУДО

Ху Јифан – Шорт
Вајк ан Зе, 2008.

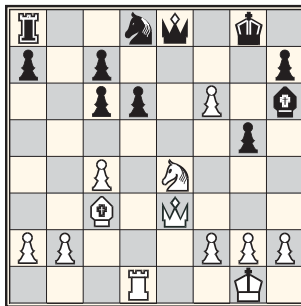
1.е4 е5 2.Сф3 Цц6 3.Лб5 Сф6
4.0-0 Се4 5.д4 Ле7 6.Де2 Сд6
7.Лц6 бц6

На овом традиционалном турниру у „земљи лала“ игра се више турнира; поред главне групе шахисти се боре и на „Б“ турниру. О Најшелу Шорту знамо да је био изазивач светског првака, а о госпођици Ху мало знамо и поред тога што је недавно у Москви узела скалп двојци велемајстора са рејтингом преко 2600. То можда није богзна колико чудо иако Кинескиња има само 14 година, али је чудо како јако игра. Већ има велемајсторски рејтинг (2527) и питање је дана када ће јој и службено бити призната титула мушког велемајстора. Већ по првом потезу се види да у окршајулази без респекта,

Игра се отворено, Шпанска партија.

8.де5 Сб7 9.ц4 0-0 10.Сц3 Те8
11.Тд1 Лф8 12.Лг5 ф6 13.Лх4 г5

14.Лг3 д6 15.Се4 Лг4 16.еф6 Лх5
17.Де3 Лх6 18.Се5 Те5 19.Ле5 Лд1
20.Тд1 Де8 21.Лц3 Сд8

Бели: Кг1, Де3, Тд1, Лц3, Се4, а2, б2,
ц4, ф2, ф6, г2, х2

Црни: Кг8, Де8, Тг8, Лх6, Сд8, а7, ц6,
ц7, д6, г5, х7

Можда је славни велемајстор мало потценио девојчицу, која је три године млађа од његове ћерке. Он још није разиграо топа са а8, ловац му је „сав никакав“, а краљ на ветрометини. Није ни помислио да ће настродати у минијатури!

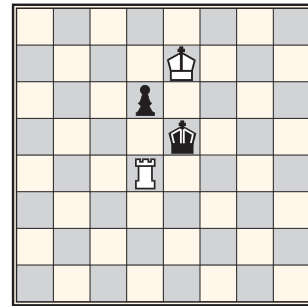
22.ф7! Дф7 23.Сф6
1:0

ОТКРИВЕНА ПРЕВАРА?

Када је међународни мајстор Рахул Шети приметио да није нешто у реду са капом коју је носио његов противник Умакант Шарма, док су играли у седмом колу меморијалног турнира Суброта Мукерје, одмах је обавестио организаторе. И на опште запрепаштење откривен је блутут уређај у Шармовој капи. „Иако још није доказана његова кривица, он је ухваћен са блутут уређајем сакривеним у капи током партије“ рекао је један од службеника, који је додао: „Шармово понашање је против етичких правила ФИДЕ, који строго забрањују играчу да носи било какав електронски уређај.“ ФИДЕ јасно забрањује играчу да носи мобилне или било какве друге електронске уређаје за комуникацију, који није одобрио судија на месту игре. Правило каже да ако играчу зазовни мобилни телефон током игре, он ће изгубити партију. Када су Шарму испитали, он није дао убедљиво објашњење, него је тврдио да је уређај био искључен док је играо партију.

Шарма, који има висок рејтинг ЕЛО од 2484 поена, и имао добар резултат на турниру, са турнира је искључен. Случај је прослеђен Шведској шаховској федерацији на даљи поступак.

ЗАВРШНИЦА РЕТИ, 1928.

Бели: Ке7, Тд4

Црни: Ке5, д6

Бели на потезу.

Ствар изгледа прилично једноставно. Но, лако се може и погрешити.

Тд1? д4 2.Кд7 Кд5 реми.
Добило би и 1.Тд3! д4 2.Тд1
1.Тд2! д4 2.Тд1 Кд5 3. Кд7!

Припремио
Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ
мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
18													19		20		
21									22		23						
24									25			26					
27				28				29		30			31				
32			33									34		35			
36							37				38			39			
40						41			42				43				44
45					46			47									48
49						50				51		52				53	
54								55				56					
57									58		59						
60					61			62									

Припремио Жарко ЂОКИЋ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: Предрат Мјитовић, Ршум, глумљан, Евроазија, ли, аналит, одео, Виландер, новина, тен, градинар, к, Илино, самосток, Амер, ПО, Ниша, куб, Тодор, аз, нов, Аса, ст, усани, оур, Једи, рт, степ, грашшик, рогач, с, Фламанци, њак, камаре, табакеро, Фриц, локативин, канаринац, засузити, озао, Славиша Јокановић.

ВОДОРАВНО:

18. Бивша швајцарска тенисерка, 19. Два иста слова, 20. На тај начин, 21. Справе за мерење густине и специфичне тежине течности, 22. Упишите: ок, 23. Мајстор који прави вретена, 24. Пиротехничка „приредба“, 25. Име композитора Дебисија, 26. Месечеве камење, 27. Индијска новинска агенција, 28. Воздухопловни корпус (скр.), 29. Први и 4. самогласник, 30. Хемијски елемент, ниобијум, 31. Град у античкој Брутији (јужна Италија), 32. Јапанска копнена миља, 33. Бивши амерички тенисер, 34. Име глумца Хариса, 35. Избочине, испупчења, 36. Дуги временски периоди, 37. Најчешћа болест оралне слузнице, 38. Пас, 39. Енглески сребрени новац из средњег века, енглеска круна, 40. Мушко име, Костадин, 41. Непаран број, 42. Име глумице Бенинг, 43. Област у Индији, 45. Једнаки, 46. Овде, 47. Веровање политеиста, многобоштво, 48. Мили-ампер (скр.), 49. Завеса, 50. Бивши чилеански тенисер, Марсело, 51. Символ натријума, 52. Земљораднички (скр.), 53. Француски филмски режисер, Луј, 54. Старогрчки бог смрти, Танат, 55. Перуански романописац, новинар и есејист, Марио Варгас, 56. Поклонити, 57. Српска сликарка, Оља, 58. Символ баријума, 59. Посластица, деликатеса, 60. Место код Лесковца, 61. Ад акта (скр.), 62. Воздушни саобраћај.

УСПРАВНО:

1. Стил којим је направљена палата Алхамбра у Гранади, 2. Арабљани, 3. Бивши чешки шахист, Рихард, 4. Обор за стоку, 5. Имање, иметак, 6. Не поседовати, 7. Трговинско предузеће из Београда, 8. Раса пса, 9. Два иста слова, 10. Погодак у фудбалу, рукомету..., 11. Слика свеца, 12. Коњ арапске расе, 13. Старогрчки народни певач, 14. Делеша, 15. Врста загонетке, премећалка, 16. Врста соба из Северне Америке, 17. Стручњак у оријенталистици, 20. Део панталона, 22. Хришћанин из Египта, 23. Медји за чување електронских података, 25. Трачки град, познат по боју Атине и Спарте, 28. Поништавање, крађење, 29. Двоглави орао из немачке митологије, 30. Спортски клуб из Мадрида, 33. Становник Естоније, Ест, 34. Фигура у плесу кадрили, 35. Фудбалски клуб из Швајцарске, 36. Шпајзеви, 37. Евроазијска држава, 38. Име модне креаторке Ричи, 39. Име модног креатора Алаје, 42. Лица, персоне, 43. Градић на Словеначком приморју, 44. Мајка, мати, 46. Коњи (песн.), 48. Средство корупције, 50. Отац, оцо, 51. Област у Немачкој, 52. Племићка титула, 53. Резервни алат и прибор (скр.), 56. Упишите: д, т.

Специјално издање МАГАЗИНА **ОДБРАНА**

АРСЕНАЛ

Специјално издање магазина **ОДБРАНА**

*Цена са поштом
350,00*

1-10
400 дин.

www.odbrana.rs

ДЕСЕТ специјалних прилога магазина „Одбрана“
ПРЕГЛЕД најновијих достигнућа у свету и код нас
ЕКСКЛУЗИВНО тенк „црни пантер“, ракетни систем „С 400“...
КОНТРАБЕРЗНО стрелачко оружје у операцији „Ирачка слобода“
ЗАНИМАЈУЋЕ најскупљи пиштољ, најмања беспилотна летелица...

240 СТРАНА

- О савременом оружју: оклопним борбеним возилима, хаубицама, авионима, хеликоптерима, беспилотним летелицама, сателитима, бродовима, подморницама...
- Развој, техничке карактеристике, борбена употреба и историја наоружања и војне опреме.
- У пуном колору, уз мноштво фотографија, „Арсенал“ говори и о томе како је конструисана, где испитивана и када коришћена војна техника коју свет данас познаје.

НАРУЏБЕНИЦА

НОВИНСКИ ЦЕНТАР „ОДБРАНА“
 Браће Југовића 19, 11000 Београд
 Тел: 011/3241-026, телефакс: 011/3241-363
Жиро-рачун : 840 - 49849 - 58

Наручујем _____ примерака Специјалног издања „Арсенал“ по цени од 350,00 динара по примерку.
 Плаћање целокупног износа, увећаног за 100,00 дин. за поштарину, врши се унапред на жиро-рачун НЦ „Одбрана“. Уз наруџбеницу треба послати доказа о уплати, након чега испоручујемо публикацију.

Купац: _____
 Улица и број: _____
 Место: _____ Телефон: _____

Потпис наручиоца: _____

М.П. _____

Официрска сабља и парадни бодежи кроз време и свечаности

Status Stil

ОБЕЗБЕДИТЕ ЗА СЕБЕ И ПОТОМКЕ ОФИЦИРСКУ САБЉУ!

Сабља је документ ваше часне професије и подсећа потомке да сте постојали у једној епохи и бавили професијом коју је требало заслужити, одслужити и необичношћу.

Кажу, живећи производимо успомене, а колико брзо живимо толико брзо их и бришемо ...

ОФИЦИРСКОМ САБЉОМ
и **ПАРАДНИМ БОДЕЖИМА**
уједините себе са својом професијом у породично наслеђе.

Парадни бодежи

- коњени
- ваздухопловни
- морнарички

НАРУЧЕНИЦА

Овим неопозиво наручујем – ● стандардну ● посребрену ● позлаћену сабљу
– ● парадни бодеж (заокружити)

Име и презиме: _____

Адреса наручиоца: _____

ЈМБГ _____ Телефон: _____

Попуните нарученицу и пошаљите на адресу:
„Статус Stil“, 11080 Земун, Ул. Градски парк 2

Тел: +381(0)11 377-15-22, факс: +381(0)11 377-15-13, моб: 063/876-88-01
Web: www.statusstil.com E-mail: office@statusstil.com

15 месечних рајаа

цене сабљи

- стандардна ... 33.000,00 + ПДВ
- посребрена ... 36.000,00 + ПДВ
- позлаћена ..... 39.000,00 + ПДВ

парадних бодежа

- позлаћен ..... 28.000,00 + ПДВ
- посребрен..... 25.000,00 + ПДВ